

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЯХ НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА

УДК 37.035:172.15:37.091.2:004.9 (043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У
ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

011 Освітні, педагогічні науки

01 Освіта/Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Н. Г. Лях

Науковий керівник: **Ягоднікова Вікторія Вікторівна**, доктор педагогічних
наук, професор

АНОТАЦІЯ

Лях Н. Г. **Національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки – Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Одеса, 2025.

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти, що дозволило обґрунтувати та побудувати модель забезпечення цього процесу, розробити й експериментально перевірити педагогічні умови зазначеного конструкту.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; висвітлено теоретико-методологічну основу дослідження проблеми національно-патріотичного виховання; наведено дані про апробацію результатів експериментально-дослідницької роботи.

У першому розділі теоретично проаналізовано, систематизовано, узагальнено наукові дослідження проблематики національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі. Уточнено зміст понятійного апарату дослідження, зокрема, таких понять, як «національно-патріотичне виховання підлітків», «національно-патріотична вихованість», «освітнє середовище», «цифрове освітнє середовище».

На основі нормативної бази та теоретичного аналізу досліджуваної проблеми з'ясовано, що державна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності реалізується шляхом здійснення комплексу заходів із національно-патріотичного виховання, що охоплює військово-патріотичне виховання, громадянську освіту та духовно-моральне виховання.

Визначено національно-патріотичне виховання підлітків як цілеспрямовану педагогічну взаємодію, в ході якої відбувається становлення особистості громадянина і патріота своєї Батьківщини на основі прийняття національних та демократичних цінностей, дотримання закону, норм права, загальнолюдської моральності.

Встановлено, що ефективність національно-патріотичного виховання підлітків забезпечують урахування таких специфічних характеристик підліткового віку: прагнення до самостійності, самоствердження, спілкування, групування з однолітками; розвиток системи стійких поглядів на світ та своє місце в ньому, національно-культурної ідентичності, активної соціальної, зокрема патріотичної позиції.

Визначено, що національно-патріотична вихованість підлітків є інтегрованою якістю особистості, що характеризується готовністю до активної участі у житті країни, духовно-моральною міцністю, усвідомленням власної відповідальності за долю Батьківщини, її захист.

Виокремлено структурні компоненти національно-патріотичної вихованості підлітків: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний.

Цифрове освітнє середовище розглянуто як багатогранний і динамічний освітній простір, який інтегрує цифрові технології в освітній, забезпечення взаємодію розвитку необхідних компетентностей у складну, цілісну та відкриту систему, що створюється для ефективного навчання, виховання та розвитку особистості в умовах цифрової трансформації суспільства.

Визначено, що національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі визначається як педагогічна взаємодія, що є особливою формою взаємозв'язку між суб'єктами освітнього процесу, котра сприяє не лише збагаченню знань і вмінь, а й розвитку емпатії, національної свідомості, вихованню особистості, яка зорієнтована на національно-патріотичні цінності.

У другому розділі проаналізовано стан національно-патріотичного виховання в закладах освіти України. Згідно з результатами аналізу, в українських

зкладах загальної середньої освіти спостерігаються позитивні тенденції у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема через реалізацію локальних ініціатив, активну волонтерську діяльність, співпрацю з громадськими організаціями та організацію пам'ятних заходів.

З'ясовано, що національно-патріотичне виховання в країнах світу та Європи відрізняється за підходами, методами та цілями, відображаючи національні особливості, історичний досвід та політичні пріоритети кожної держави.

Визначено і обґрунтовано критерії, показники і рівні національно-патріотичної вихованості підлітків: ціннісно-мотиваційний (усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю), визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості, орієнтація на суспільно-корисну діяльність та підтримку української культури); когнітивний (знання про історію, традиції, культуру та символи України, усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності, обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України, розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм); діяльнісний (участь у патріотичних заходах, волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті), використання української мови в повсякденному житті, дотримання державних законів і соціальних норм, практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності)); емоційно-рефлексійний (відчуття гордості за свою національну приналежність: шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини). Виокремлені рівні національно-патріотичної вихованості: високий, достатній, задовільний, низький.

У розділі на основі теоретичного аналізу та експертної оцінки визначені й обґрунтовані педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих

національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації; партнерська взаємодія між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.

Розроблено модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, яка охоплює такі блоки: концептуально-цільовий (мета, методологічні підходи: особистісно-діяльнісний, аксіологічний, проактивно-партисипативний та компетентнісний, принципи); змістовно-процесуальний (педагогічні умови національно-патріотичного виховання та засоби їх реалізації); оцінювально-діагностичний (компоненти, критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості, діагностичний інструментарій оцінювання рівня національно-патріотичної вихованості, корекція, результат запровадження моделі).

Третій розділ присвячений опису констатувального, формувального та підсумкового етапів експериментальної роботи.

Визначено діагностичний інструментарій: (методика «Мотивація до успіху» (автор Т. Елерс), опитувальник визначення рівня національно-патріотичної вихованості, метод експертних оцінок, педагогічне спостереження, опитування батьків щодо національно-патріотичної вихованості дитини, за допомогою якого виявлено стан розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків.

Результати підсумкового етапу експериментально-дослідницької роботи засвідчили суттєві динамічні зміни в ЕГ щодо позитивної динаміки національно-патріотичної вихованості підлітків, а саме: учнів ЕГ за всіма критеріями національно-патріотичної вихованості діагностовано: 16,4% – високий рівень; 23,94% – достатній рівень; 50,91% – задовільний рівень; 12,17% – низький, учнів КГ за всіма критеріями вихованості лідерських якостей встановлено: 14,87% – високий рівень; 24,32% – достатній рівень; 51,10% – задовільний рівень; 9,53% – низький. Результати експериментально-дослідницької роботи підтвердили

ефективність моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Матеріали дослідження, проведеного в рамках дисертаційної роботи, можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Зокрема, їх можна використовувати при викладанні фахових дисциплін та проведенні спецсеминарів, що спрямовані на підготовку та підвищення кваліфікації заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів. закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: виховання, військово-патріотичне виховання, національна ідентичність, національно-патріотична вихованість, національно-патріотичне виховання, патріотизм, цифрове освітнє середовище, цифрові інструменти, цифрові технології, цінності.

ABSTRACT

Lyakh N. G. National-patriotic education of adolescents in a digital educational environment – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 011 Educational, pedagogical sciences. – Odessa Regional Academy of In-Service Education, Odesa, 2025.

The dissertation presents a theoretical generalisation and a novel solution to the scientific problem of national-patriotic education of adolescents in the digital educational environment of general secondary education institutions. This allowed for the substantiation and construction of a model for ensuring this process, as well as the development and experimental verification of the pedagogical conditions for its implementation.

The introduction substantiates the relevance of the issue, defines the object, subject, aim, tasks, and research methods, reveals the scientific novelty, and outlines the theoretical and practical significance of the obtained results. The theoretical and methodological framework of the study is described, and data on the validation of the experimental research results is provided.

The first chapter offers a theoretical analysis, systematisation, and generalisation of scientific research on the national-patriotic education of adolescents in the digital educational environment. The conceptual framework is clarified, particularly the terms «national-patriotic education of adolescents», «national-patriotic maturity», «educational environment», and «digital educational environment».

Based on normative documents and theoretical analysis, it is established that state policy aimed at affirming Ukrainian national and civic identity is implemented through a complex of measures for national-patriotic education, including military-patriotic upbringing, civic education, and spiritual-moral development.

National-patriotic education of adolescents is defined as purposeful pedagogical interaction that facilitates the formation of an individual as a citizen and patriot of their homeland, based on national and democratic values, adherence to law, and universal moral norms.

It is established that the effectiveness of national-patriotic education of adolescents is ensured by taking into account the specific characteristics of adolescence: striving for independence, self-affirmation, peer interaction, development of worldviews, national-cultural identity, and active civic and patriotic engagement.

National-patriotic maturity is interpreted as an integrated personal quality characterised by readiness for active participation in national life, moral resilience, and awareness of one's responsibility for the fate and defence of the Motherland.

The structural components of national-patriotic maturity have been identified: cognitive, value-motivational, activity-based, and emotional-reflective.

The digital educational environment is viewed as a multifaceted and dynamic educational space that integrates digital technologies into education, ensuring the interaction of the development of necessary competencies into a complex, holistic and open system created for effective learning, upbringing and personal development in the context of the digital transformation of society.

It has been determined that national-patriotic education of adolescents in a digital educational environment is defined as pedagogical interaction, which is a special form of interaction between participants in the educational process, contributing not only to the enrichment of knowledge and skills, but also to the development of empathy, national consciousness, and the formation of a personality oriented towards national-patriotic values.

The second chapter analyses the state of national-patriotic education in Ukrainian educational institutions. According to the results of the analysis, Ukrainian general secondary education institutions are showing positive trends in the field of national-patriotic education, in particular through the implementation of local initiatives, active volunteer work, cooperation with public organisations, and the organisation of commemorative events.

It has been established that national-patriotic education in countries around the world and in Europe differs in its approaches, methods, and goals, reflecting the national characteristics, historical experience, and political priorities of each state.

The criteria, indicators, and levels of national-patriotic maturity of adolescents have been defined and substantiated: value-motivational (awareness of one's responsibility for the future of Ukraine; readiness to defend the interests of the state—peacefully or, if necessary, by force; recognition of the priority of national interests and their integration into personal worldview; orientation toward socially useful activity and support of Ukrainian culture); cognitive (knowledge of the history, traditions, culture, and symbols of Ukraine; awareness of the importance of the state language as a component of national identity; awareness of citizens' rights and responsibilities; understanding of national values, state structure, and legislation); activity-based (participation in patriotic events, volunteering, civic activity, preservation of historical memory, use of the Ukrainian language in daily life, adherence to laws and norms, and ecological actions as expressions of national identity); emotional-reflective (sense of pride in national identity, respect for Ukrainian traditions, language, culture; empathy and respect for other ethnic groups; internal motivation to preserve and enhance national heritage).

The following levels of national-patriotic maturity have been identified: high, sufficient, satisfactory, and low.

Based on theoretical analysis and expert assessment, this section identifies and substantiates the pedagogical conditions for national-patriotic education of adolescents in a digital educational environment: the use of digital technologies to create national-patriotic content, the organisation of socially significant national-patriotic initiatives in the digital environment, the provision of scientific and methodological support for educators in the digitalisation process, and partnership-based interaction between educational institutions and parents in this context.

A model of national-patriotic education of adolescents in a digital educational environment has been developed, consisting of the following blocks: conceptual and goal-oriented (goals, methodological approaches: personality-activity, axiological, proactive-participatory, and competency-based); content-process (pedagogical conditions and methods of implementation); assessment and diagnostic (components, criteria, indicators, levels, diagnostic tools, corrective measures, and outcomes of model implementation).

The third chapter describes the ascertaining, formative, and summative stages of the experimental study.

The diagnostic tools included: the “Motivation for Success” method (T. Ehlers), a questionnaire for measuring national-patriotic maturity, expert evaluations, pedagogical observation, and a parent survey regarding the national-patriotic development of their children. These tools were used to assess the state of adolescents’ patriotic development.

The results of the summative stage demonstrated significant positive dynamics in the experimental group. Specifically, national-patriotic maturity levels among students in the experimental group were: 16.4% high, 23.94% sufficient, 50.91% satisfactory, and 12.17% low. In the control group: 14.87% high, 24.32% sufficient, 51.10% satisfactory, and 9.53% low. These results confirmed the effectiveness of the developed model.

The research materials can be used in the educational process of general secondary education institutions, particularly for teaching professional disciplines and conducting specialised seminars aimed at training and improving the qualifications of deputy heads of educational work and teacher-organisers.

Keywords: education, military-patriotic education, national identity, national-patriotic maturity, national-patriotic education, patriotism, digital educational environment, digital tools, digital technologies, values.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, що включені до переліку фахових видань України:

1. Лях Н. Г. Нормативно-правове забезпечення організації національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. № 1 (150). С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-16>
2. Лях Н. Критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості: сучасний погляд. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 219–224. DOI: <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2025-1-219-224>
3. Лях Н., Рищак Н. Національно-патріотичні цінності: сутність та визначення поняття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 205–2014. DOI: <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2025-1-205-214>

Статті у наукометричних виданнях:

4. Ягоднікова В., Лях Н. Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: досвід реалізації. *Наша школа: науково-практичні студії*. 2024. №4(8). С. 111–118. DOI: [https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).335972](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).335972)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Лях Н. Використання дошки Padlet для реалізації завдань з військово-патріотичного виховання. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті: Матер. III Регіон. наук.-практич. конф. здоб. вищ. освіти та молодих науковців. / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. - Одеса, 2023. - 71 с., м. Одеса, 17 жовт. 2023 р. С. 19–22. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/b3d11961-fe0f-4c8c-90ed-11866b3e70bd/content>.*

6. Лях Н. Використання платформи RENDERFOREST для створення медіаконтенту з національно-патріотичного виховання. *Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-й річниці від дня народж. Г. Ващенко, м. Кропивницький, 13 берез. 2023 р. уклад. О. Жосан. Кропивницький, 2023. С. 139–142.

7. Лях Н. Виховання патріотичних цінностей здобувачів загальної середньої освіти у цифровому освітньому середовищі як педагогічна проблема. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті* : Матеріали IV регіон. Науково-практ. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих науковців, м. Одеса, 25 верес. 2024р. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/04db8972-e417-4586-b2c9-804d086a339b/content>.

8. Лях Н. Виховний вплив цифрового освітнього середовища на формування цінностей у здобувачів середньої освіти. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VI Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 трав. 2024 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 366–369.

9. Лях Н. Г. Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту як педагогічна умова розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків. *Scientific research: modern challenges and future prospects* : Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference, м. Munich, 9–11 черв. 2025 р. Munich, Germany, 2025. С. 460–463.

10. Лях Н. Г. Національно-патріотичне виховання в цифровому освітньому середовищі. *Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні* : матеріали IX облас. науково-практ. конф., м. Київ, 15 листоп. 2023 р. Краматорськ ; Київ :, 2023. С. 159–163.

11. Лях Н. Національно-патріотичне виховання на уроках математики. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VII Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 16 трав. 2025 р. Одеса, 2025. С. 332–334.

12. Лях Н. Педагогіка партнерства як умова національно патріотичного виховання учнів у цифровому освітньому просторі. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2025 р. в режимі онлайн), м. Київ, 13 трав. 2025 р. 2025. С. 144–147.

13. Лях Н. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання через виховну мету уроку. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали V Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 19 трав. 2023 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 337–340.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ І ТЕОРИТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ...	26
1.1 Аналіз понятійно-термінологічного поля дослідження	26
1.2. Особливості національно-патріотичного виховання підлітків.....	45
1.3 Потенціал цифрового освітнього середовища у національно-патріотичному вихованні підлітків у закладах загальної середньої освіти.....	59
Висновки до першого розділу	73
РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРДОВИЩІ...	75
2.1 Аналіз стану національно-патріотичного виховання в Україні та за кордоном	75
2.2. Критеріально-рівнева характеристика національно-патріотичної вихованості підлітків	89
2.4. Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти	115
Висновки до другого розділу	132
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	135
3.1 Визначення стану національно-патріотичної вихованості підлітків закладів загальної середньої освіти	135
3.2 Апробація моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.....	157

3.3 Аналіз та оцінювання результатів впровадження моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі (контрольний етап експерименту)	180
Висновки до третього розділу	189
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Г1 Група 1

Г2 Група 2

ЕГ Експериментальна група

КГ Контрольна група

КЗ комунальний заклад

ОЗЗСО опорний заклад загальної середньої освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях трансформацій українського суспільства, що зумовлені воєнними, економічними, демографічними викликами, процесами адаптації, відновлення та модернізації всіх сфер його життєдіяльності, важливого значення набуває проблема збереження державності, національно-культурної ідентичності, мови та історичної пам'яті. Загрози національній безпеці, територіальній цілісності та суверенітету нашої держави потребують переосмислення й оновлення концептуальних основ і змісту національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Нормативним підґрунтям вирішення проблеми національно-патріотичного виховання є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» (2024), Закон України «Про освіту» (2017, із змінами 2025), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020, із змінами 2025), Стратегії національно-патріотичного виховання (2019), Плани дій із реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки (2020, зі змінами 2024), Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходах щодо її реалізації до 2025 року (2022), Концепція «Нова українська школа» та інші документи, які спрямовують систему освіти на втілення в життя національної ідеї, утвердження національної ідентичності, патріотичної свідомості, активної громадянської позиції тощо.

Зважаючи на те, що становлення особистості підлітків відбувається в умовах глобального цифрового простору, який, безумовно, сприяє його розвитку, навчанню і вихованню та водночас відкриває можливості для інформаційної агресії, маніпуляцій та поширення дезінформації, актуалізується проблема створення цифрового освітнього середовища, покликаного відповідати на проблеми сучасності, зберігаючи національно-культурну спадщину виховувати

свідомих громадян цифрової епохи, готових до захисту національних інтересів України.

Наразі, особливої значущості набуває проблема дієвих педагогічних стратегій та інноваційних підходів, які б ефективно сприяли національно-патріотичному вихованню підлітків у цифровому освітньому середовищі в контексті сучасних освітніх реформ, що спрямовані на становлення відповідальних громадян, спроможних на свідомий суспільний вибір і діяльність на благо суспільства та держави, що допомагає збереженню і збагаченню інтелектуального, культурного та творчого потенціалу українського народу й утвердженню європейського курсу розвитку України.

Соціально-філософські основи національно-патріотичного виховання висвітлені в працях таких класиків української педагогіки: Г. Ващенко, М. Драгоманова, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франко, К. Ушинського та ін.

Сучасний контекст досліджень пов'язаний з потребою переосмислення національно-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах глобалізації, інформаційного суспільства та воєнного стану в Україні представлений у наукових студіях І. Бежа, О. Вишневського, С. Грищенко, А. Добридень, Д. Єфімова, К. Журби, Л. Канішевської, О. Квас, Н. Коломієць, В. Кременя, О. Лісовець, Р. Пріми, Н. Ришак, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської, Г. Шевчук та ін.

Проблеми розвитку національно-патріотичної вихованості стали предметом досліджень А. Ливизької, Ю. Зоря, Т. Гавлітіної С. Оришко, А. Солонської, О. Федоренко та ін.

Сучасний науковий дискурс активізує дослідження різних аспектів феномену цифрового освітнього середовища закладу освіти, зокрема: В. Бикова, О. Буйницької, І. Іванюка, Л. Карташової, С. Литвинової, М. Мар'єнко, В. Марченко, О. Муковоза, Н. Морзе, О. Овчарук, О. Спіріна, О. Пінчук та інших.

Попри наявність вагомих наукових напрацювань, присвячених розв'язанню зазначеної проблеми, актуальною залишається потреба у дослідженні теорії і практики національно-патріотичного виховання в умовах цифровізації освіти.

Актуальність і значущість дослідження національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі зумовлена низкою існуючих протиріч:

- потребою суспільства в становленні самодостатньої особистості громадянина-патріота України та недостатньою науково-теоретичною розробкою цієї проблеми в реаліях сьогодення;
- об'єктивною потребою національно-патріотичного виховання в умовах цифровізації освіти та недостатньою підготовкою педагогів до такої діяльності;
- необхідністю поширення якісного цифрового контенту національно-патріотичного спрямування та недостатньою розробленістю організаційно-методичного механізму їх упровадження у виховній діяльності.

З огляду на актуальність проблеми, її практичну значущість, недостатній рівень наукової розробленості, виявлені суперечності й науково-практичну потребу в її розв'язанні, обрано тему дослідження **«Національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти»**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри педагогіки та освітнього менеджменту «Розвиток та удосконалення професійних та особистісних якостей учасників освітнього процесу» (державний номер реєстрації 0121U111309). Тему наукового дослідження затверджено на засіданні вченої ради КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (протокол № 8 від 23.12.2022 р.).

Об'єкт дослідження – національно-патріотичне виховання в закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити модель та педагогічні умови національно-патріотичної виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати ключові поняття дослідження.
2. Обґрунтувати потенціал цифрового освітнього середовища у процесі національно-патріотичного виховання підлітків.
3. Визначити компоненти національно-патріотичної вихованості підлітків та виокремити критерії, показники та рівні її розвитку
4. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови впровадження національно патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.
5. Розробити та експериментально апробувати модель та педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: гуманістичні теорії розвитку особистості ідеї (К. Роджерс, А. Маслоу); сучасні гуманістичні концепції виховання (І. Бех, К. Журба, А. Бойко, К. Чорна, В. Аржиховська, В. Ягоднікова); ідеї національно-патріотичного виховання (Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Сухомлинська, М. Стельмахович); теоретичні аспекти цифрового освітнього середовища (Морзе, Р. Гуревіч, О. Спірін, О. Мухіна); теоретико-методологічні засади виховання дітей та молоді в цифровому просторі (І. Бех, Л. Канішевська та ін.); наукові положення теорії моделювання (Н. Бібік, А. Братко, С. Гончаренко).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань під час дослідження використано такі методи:

теоретичні – аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, що дозволяє розкрити існуючі підходи та концепції щодо розвитку національно-патріотичної вихованості учнів; синтез, узагальнення та порівняння теоретичних матеріалів для визначення основних теоретико-методологічних засад дослідження та уточнення

сутності ключових понять «національно-патріотичне виховання», «національно-патріотична вихованість», «національно-патріотична вихованість підлітків», «цифрове освітнє середовище»; систематизація, порівняння та конкретизація наукових відомостей для з'ясування критеріїв і показників оцінювання рівнів національно-патріотичної вихованості учнів;

емпіричні – анкетування, тестування, спостереження (для з'ясування рівня національно-патріотичної вихованості учнів основної школи, а також для збору фактичних даних щодо використання цифрових інструментів у патріотичному вихованні); метод експертних оцінок (для оцінки ефективності педагогічних умов і технологій, що використовуються у формуванні національно-патріотичної вихованості в умовах цифрового середовища);

статистичні – кількісний та якісний аналіз даних з використанням методів математичної статистики, що дозволяє обробити отримані емпіричні дані та забезпечити вірогідність результатів дослідження; інтерпретація та узагальнення статистичних даних для перевірки відповідності отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи з виявленням тенденцій і закономірностей у процесі розвитку національно-патріотичної вихованості учнів у цифровому освітньому середовищі за допомогою критеріїв Пірсона та U-критерій Манна-Уїтні.

Експериментальна база дослідження була здійснена на основі таких закладів загальної середньої освіти: Комунального закладу «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти I–III ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області та Комунального закладу «Сватівський ліцей №6» Сватівської міської ради Луганської області. В експериментально-дослідницькій роботі взяли участь 300 учнів 5-11 класів.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше визначено та обґрунтовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у в цифровому освітньому середовищі* (використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у

цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації, партнерська взаємодія між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому середовищі;

- *визначено* та схарактеризовано основні структурні компоненти національно-патріотичної вихованості підлітків: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-рефлексійний;

- *виокремлено* критерії та відповідні показники національно-патріотичної вихованості ціннісно-мотиваційний (усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; готовність захищати інтереси держави мирними засобами або у разі необхідності зброєю, визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості, орієнтація на суспільно-корисну діяльність та підтримку української культури); когнітивний (знання про історію, традиції, культуру та символи України, усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності, обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України, розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм); діяльнісний (участь у патріотичних заходах, волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті, використання української мови в повсякденному житті, дотримання державних законів і соціальних норм, практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності); емоційно-рефлексійний (відчуття гордості за свою національну приналежність, шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини);

- *визначено* рівні національно-патріотичної вихованості: високий, достатній, задовільний, низький;

- *розроблено та обґрунтовано* модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі;

- *уточнено* сутність понять «національно-патріотичне виховання підлітків», «національно-патріотична вихованість підлітків», «освітнє середовище», «цифрове освітнє середовище»;

подальшого розвитку набули наукові уявлення щодо реалізації особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного, проактивно-партисипативного підходів у процесі розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків у цифровому освітньому середовищі, що узгоджується з цілями та цінностями Концепції «Нова українська школа». Наукові уявлення про впровадження особистісно-діяльнісного, аксіологічного, компетентнісного та проактивно-партисипативного підходів у процесі розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків у цифровому освітньому середовищі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці й упровадженні в практику роботи закладів загальної середньої освіти моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, комплексної методики діагностування рівнів розвитку національно-патріотичної вихованості, методичних рекомендацій для педагогів щодо використання цифрових інструментів у впровадженні національно-патріотичного виховання, цифрового навігатора педагога «EdPatriot – цифрові рішення для виховання, пам’ятки для батьків «Цифрова безпека – спільна справа».

Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані у практичній діяльності педагогів закладів загальної середньої освіти щодо національно-патріотичного виховання учнів, викладачами вищих закладів освіти та у системі післядипломної педагогічної освіти для підготовки майбутніх фахівців та педагогічних працівників, для розроблення навчальних посібників із теорії і методики виховання.

Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області (довідка № 62 від 27.05.2025 р.), Ліцею №4 імені В’ячеслава Чорновола Південної міської ради Одеського району Одеської області (довідка № 161

від 12.06.2025 р.), Опорного закладу освіти «Сартанський ліцей імені Героя України Бойка В. С. Сартанської селищної територіальної громади Маріупольського району Донецької області» (довідка № 22 від 18.06.2025 р.), Комунального закладу «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 47 Маріупольської міської ради Донецької області» (довідка № 25/2025-і від 19.06.2025 р.), Дніпровської гімназії №128 Дніпровської міської ради (довідка № 01/18-220 від 19.06.2025 р.), Опорного закладу загальної середньої освіти Селещинський ліцей Машівської селищної ради Полтавської області (довідка № 01-16/130 від 26.06.2025 р.).

Особистий внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві.

Надані в дисертаційному дослідженні наукові результати отримані автором самостійно. У наукових працях, що подані у списку публікацій за темою, автору належать ключові ідеї щодо теоретичного аналізу різних аспектів національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.

У статті в співавторстві з Н. Ришак «Національно-патріотичні цінності: сутність та визначення поняття» Н. Лях проаналізовано сутність понять «національні цінності» та «патріотичні цінності», на основі проведеного аналізу запропоноване власне визначення поняття «національно-патріотичні цінності». Н. Ришак обґрунтовано актуальність теми статті та висновки.

У статті в співавторстві з В. Ягодніковою «Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: досвід реалізації» Н. Лях репрезентовано модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, представлено досвід реалізації в межах цієї моделі визначених педагогічних умов як складових змістовно-процесуального блоку. В. Ягодніковою сформульовано мету статті, обґрунтовано актуальність теми статті та висновки.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертації обговорювались на наукових, науково-практичних конференціях, онлайн-інтенсивах, марафонах, а саме:

- міжнародних: XI Міжнародна науково-практична конференція «Scientific research: modern challenges and future prospects» (Мюнхен, Німеччина 2025); V Міжнародна науково-практична конференція «Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення» (Київ 2025);

- всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 145-й річниці від дня народження Григорія Ващенка (Кропивницький 2023) «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку» (Одеса, 2023, 2024, 2025);

- регіональних: Обласна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті» (Одеса, 2023, 2024), IX обласна науково-практична конференція «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні» (Краматорськ-Київ 2023), наукова літня школа «Методологічна культура наукового зростання дослідника» (Одеса, 2023, 2024, 2025).

Основні положення дослідження обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та освітнього менеджменту та щорічних звітних конференціях науковців Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» впродовж 2022-2025 років.

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 13 публікаціях (2 – у співавторстві), із них: 3 статті відображають основні наукові результати (фахові статті), 10 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (273 назв, з них 27 – іноземною мовою), 19 додатків. Загальний обсяг дисертації 179 сторінок основного тексту. Робота містить 22 таблиці та 5 рисунків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1 Аналіз понятійно-термінологічного поля дослідження

Реформа сучасної освіти передбачає забезпечення високої якості навчання і виховання. Це підсилюється також низкою викликів і вимог, обумовлених розвитком інформаційного суспільства, воєнною агресією росії проти України, загрозами суверенітету й територіальній цілісності держави та одночасно прагненням до інтеграції до європейського співтовариства.

Для визначення сутності поняття «національно-патріотичне виховання» слід, насамперед, звернутись до змісту базових понять: «виховання», «національний», «нація», «патріотизм», «національне виховання», «патріотичне виховання», які мають ключове значення для нашого дослідження.

Етимологічний аналіз слова «виховання» свідчить про його зв'язок із процесом «виходжування», тобто підготовки до самостійного життя [63].

В англійській мові термін «education» походить від латинського «educere – виводити, виростити, що також акцентує процесуальний характер виховання [254]. Німецьке «erziehung» етимологічно пов'язане з поняттям «підтягувати вгору», що підкреслює розвивальний аспект [255].

У слов'янських мовах, як і в українській, цей термін має спільне коріння з поняттями «ховати», «оберігати», що підкреслює турботливий характер виховного процесу.

Зважаючи на те, що проблема виховання є однією з найстаріших і найважливіших у житті людства, адже саме воно відіграє ключову роль у формуванні, розвитку та забезпеченні діяльності як окремої людини, так і суспільства загалом, цей феномен привертає увагу дослідників із різних наукових

сфер, зокрема філософії, соціології, психології, педагогіки та інших суміжних дисциплін.

Виховання у філософському аспекті – це прийняті у суспільстві практики, завдяки яким дитина чи навіть доросла людина засвоює певні способи поведінки, уміння, знання, світорозуміння та систему цінностей [101].

Дослідження філософської думки щодо виховання в історичному контексті розкриває еволюцію уявлень про природу людини, мету освіти та методи розвитку особистості. Від античних філософів до сучасних мислителів спостерігається трансформація підходів до виховання, що відображає зміни в соціальних структурах, культурних цінностях та розумінні людської природи.

Зважаючи на те, що соціальна цінність філософії полягає в її антропологічному призначенні, тобто в осмисленні людини себе як особистості, розкритті її творчого потенціалу й самореалізації в соціальному середовищі, то виховання тлумачиться як активний процес розвитку в людини нових якостей як суб'єкта громадянського суспільства, моральних установок, ціннісних орієнтацій, світогляду, позиції, переконань, обов'язку та відповідальності [6, с. 185].

У вимірі соціології виховання є механізмом соціального відтворення та соціальних змін [195]. Е. Дюркгейм визначав виховання як «дію, що здійснюється дорослими поколіннями над тими, що ще не дозріли для соціального життя» [253].

Сучасна соціологія освіти розуміє виховання як двосторонній процес. З одного боку, воно забезпечує соціальну інтеграцію, з іншого – може бути джерелом соціальних змін [247].

Психологічна наука розглядає виховання як процес розвитку особистості через інтеріоризацію соціального досвіду [186]. С. Максименко підкреслює, що виховання має випереджати розвиток і спиратися на зону найближчого розвитку дитини [168]. В контексті сучасної психології особистості виховання тлумачиться як процес підтримки особистісного зростання через створення сприятливих психологічних умов. Цей підхід акцентує недирективний характер виховного впливу.

З позиції сучасної західної культурології, виховання є процесом культурної трансмісії та культурного творення. Воно реалізується через активну участь індивіда у культурних практиках, діалог і критичне переосмислення норм. Освітній процес не лише передає культурний спадок, але й стимулює творче перетворення традицій у відповідь на нові соціальні вимоги та контексти [262].

Попри тривалий історичний шлях розвитку педагогічної думки, визначення поняття «виховання» і надалі викликає наукові суперечки. Це пов'язано з багатогранністю його змісту та відсутністю усталеної інтерпретації серед дослідників, що зумовлює різноманітність підходів до його тлумачення в сучасному педагогічному дискурсі.

Зазначимо, що українська педагогічна думка має давні традиції осмислення проблеми виховання. Так, Г. Сковорода розглядав виховання як процес пізнання себе та свого призначення [184]. К. Ушинський підкреслював народний характер виховання та його зв'язок з національною культурою [213]. Г. Ващенко, який убачав дитину як суб'єкта виховання, наголошував, що найкраще виховання орієнтується на «середній шлях», тобто поєднання вільного розвитку дитини з педагогічним керівництвом вихователя [34, с. 46]. В. Сухомлинський розвивав ідеї гуманістичного виховання, визначаючи його як «мистецтво торкання до людської душі» [201]. Отже, ці ідеї залишаються актуальними й сьогодні.

Зазначимо, що у сучасній педагогіці традиційне розуміння виховання як процесу передачі усталених норм, традицій, цінностей від старшого покоління до молодого поступається місцем більш складним і багатовимірним концепціям, підходам [17]. Тож розглянемо сучасні підходи до виховання.

Гуманістичний підхід до виховання, що ґрунтується на ідеях К. Роджерса, А. Маслоу та інших представників гуманістичної психології, розглядає особистість як центральний елемент виховного процесу [264]. Цей підхід характеризується визнанням самоцінності особистості дитини, орієнтацією на розвиток внутрішнього потенціалу, створенням умов для самореалізації та самоактуалізації, демократичним стилем взаємодії між вихователем і вихованцем.

У контексті соціокультурного підходу визначає виховання й О. Сухомлинська, яка пропонує розглядати означене поняття як «цілеспрямований процес соціалізації особистості в умовах конкретного соціокультурного середовища» [200]. Цей підхід враховує як універсальні, так і національно-специфічні аспекти виховання, однак ототожнює його з соціалізацією особистості.

Схожій позиції дотримується О. Пошетун, однак визначає виховання через його функції в суспільстві та житті особистості [149]. Згідно з цим підходом, виховання виконує наступні функції: соціалізуючу (включення індивіда в суспільні відносини); культуротворчу (засвоєння та створення культурних цінностей); особистісно-розвивальну (розвиток індивідуальних здібностей); гуманістичну (розвиток гуманних якостей особистості).

Цей підхід дозволяє уникнути жорсткого визначення через родовидові відмінності, але створює проблему розмежування функцій виховання та інших соціальних процесів [247].

Представники діяльнісного підходу визначають виховання як організацію життєдіяльності вихованців, що забезпечує їх особистісний розвиток [176]. У межах цього підходу виховання розглядається не як прямий вплив на особистість, а як створення умов для її самореалізації та саморозвитку.

О. Савченко пропонує розуміти виховання як «введення дитини в контекст загальнолюдської культури, надання їй можливості самовизначитися в цьому контексті та самореалізувати свою індивідуальність» [176, с. 4]. Такий підхід акцентує суб'єктність вихованця у виховному процесі.

Сучасні реалії висувають нові вимоги до виховання, сприяють застосуванню інклюзивного підходу до розуміння цього феномену. З огляду на це, Колупаєва розглядає виховання як створення умов для розвитку всіх дітей, незалежно від їх особливих потреб [88].

Реалізація концепції «Нова українська школа» ґрунтується на компетентнісному підході, який передбачає здобуття і опанування не лише знань, умінь і навичок, але й здатності застосовувати їх у різноманітних життєвих

ситуаціях [149]. Цей підхід розглядає виховання як невід'ємну складову освітнього процесу, спрямованого на розвиток життєвих компетентностей [142].

Отже, сучасні підходи до поняття виховання свідчать, що проблема його визначення у науковому дискурсі залишається актуальною і складною. Основні труднощі пов'язані з багатоаспектністю самого явища виховання, різноманітністю методологічних підходів та міждисциплінарним характером досліджень.

Аналіз українських та зарубіжних досліджень дає підстави вважати, що найбільш перспективним є інтегративний підхід, що дозволяє врахувати різні аспекти виховання при збереженні його концептуальної цілісності.

У цьому контексті продуктивною є наукова позиція В. Ягоднікової, яка, на основі аналізу наукових позицій учених, стверджує, що у підґрунтя сучасного виховання покладено ідеї гуманізації, дитиноцентризму, суб'єкт-суб'єктної парадигми виховання, що виявляються у ціннісному ставленні до особистості учня, визнанні суб'єктності всіх учасників процесу виховання, сприянні їх активній особистісній позиції, взаємодії і творчої співпраці, спрямованих на розвиток особистості суб'єктів виховання, збагачення ціннісно-смислової сфери, формування національних і загальнолюдських цінностей [240, с. 34-35].

Отже, зважаючи на вищезазначене, ми приєднуємося до наукової позиції дослідниці, яка виховання розглядає як цілеспрямовану педагогічну взаємодію, в ході якої здійснюється закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку суб'єктів взаємодії [240, с. 33].

На підставі цього доходимо висновку, що виховання як педагогічне явище є домінантою цілісного освітнього процесу, основу якого складає цілеспрямована педагогічна взаємодія, в ході якої здійснюється набуття системи знань основ наук, оволодіння відповідних ним умінь і навиків, закладаються основи світогляду, розвиваються пізнавальні і творчі здібності, особистісні якості, емоційно-вольова і мотиваційно-ціннісна сфери особистості взаємодіючих суб'єктів. Тому, виховання становить головну, внутрішню сутність освіти.

Загальновідомо, що організація і реалізація процесу виховання в закладі освіти здійснюється за основними напрямками, які охоплюють різноманітні сфери

розвитку особистості, зокрема розумове, громадянське, патріотичне, національне, моральне, екологічне, правове, трудове, естетичне фізичне та ін.

На думку В. Кульчицького, сучасний зміст виховання підростаючого покоління спрямований на становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудовувати суверенну, демократичну державу, здатного виявляти національну гідність, того, хто знає свої права та обов'язки [97].

Зазначимо, що ключовим пріоритетом сучасного процесу виховання, що акумулює в собі зміст і комплекс напрямів, є національно-патріотичне, яке сьогодні набуває особливого значення і нового осмислення як важливого чинника національної безпеки.

Тож в контексті нашого дослідження розглянемо сутність національно-патріотичного виховання, але насамперед зупинимось на складових цього поняття.

За результатами аналізу довідникової літератури з'ясовано, що поняття «національний» походить від поняття «нація». Підтвердження етимологічного зв'язку цих понять знаходимо в Енциклопедії Сучасної України [101], в якій зазначено, що нація (лат. Natio – плем'я, народ) iitta – базовий термін, від якого утворюється прикметник «національний».

Термін «нація» визначено у тлумачному словнику як «конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру; держава, країна» [39].

Ідентичне визначення терміну «нація» бачимо в іншому виданні: «історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру» [38, с. 865].

Німецький соціолог і політолог К. Дойч вважав, що нація – це народ, який має свою державу [189]. Важливими характеристиками нації є: підпорядкування всіх її членів єдиному урядові, проживання на єдиній території, спільна мова і звичаї, спільне походження та історія, національний характер, загальні інтереси, спільні національні почуття або воля, толерантне ставлення до інших людей, які належать

до тієї ж нації, відданість, почуття національної гордості за досягнення та смуток з приводу невдач національної політики [173].

Засновник української національної виховної системи Г. Ващенко в своїх працях узагальнює поняття нації, розглядаючи його як «цілість поколінь минулих, сучасних і майбутніх» [36]. Така єдність нації передбачає переважно підтримку традицій, які відіграють важливу роль у збереженні та розвитку національної мови, яка є необхідною для існування нації. Також завдяки цим традиціям утримуються релігія, звичаї, досягнення мистецької творчості, світогляд, народні ідеали. Всі ці елементи створюють унікальне обличчя народу та роблять його відмінним від інших націй [36].

Разом з тим визначний український педагог дійшов висновку, що такі фактори, як національна культура, традиції, а також мова, мають потужний вплив на утвердження національної ідентичності, перетворюючи народ у націю [35, с. 286]. Таким чином, ці аспекти є фундаментальними для конструювання нації. За його висновками, націю складає спільність походження, території, мови, культури та традицій. Важливою передумовою для існування нації є національна свідомість та ідентифікація з власною етнічною спільнотою [37].

На думку Н. Бондаренко та С. Косянчук, нація – це історично сформоване співгромадянство, стійка політична спільнота, яка об'єднує громадян певної держави незалежно від їхнього етнічного походження. Ця спільнота є об'єднуючою за спільністю мови, території, символів, ментальності, культури, історії, з якими нація відчуває ідентифікацію, а також за економічним життям, політичними та іншими інститутами, волею, інтересами та сподіваннями на успішне та щасливе майбутнє [26].

Українська вчена А. Колодій визначає поняття «нація» як етнополітичну спільноту, яка характеризується високим рівнем консолідації та самоусвідомлення, участю в політичному житті і бажанням створення або стремлінням до створення власної держави [83, с. 314].

У процесі дослідження було встановлено, що, розглядаючи поняття «нація», українські вчені виокремлювали як об'єктивні, так і суб'єктивні ознаки. Як

об'єктивні ознаки більшість дослідників визначали расу, географічне розташування або територію, культуру, мову, традиції, історію, релігію. Як суб'єктивні – національну свідомість, національну ідеологію, волю та національний месіанізм.

Оскільки на підставі аналізу наукових джерел можна стверджувати, що в теоретичних дослідженнях широко використовуються поняття «національна свідомість» і «національна ідентичність», які розглядаються як ключові категорії, вважаємо за потрібне за Енциклопедією сучасної України зазначити, що національна свідомість – це цілісна система духовних явищ, притаманних нації, яка сформувалася впродовж її історичного становлення та відображає фундаментальні засади існування національної спільноти [94]. Національна ідентичність – це усвідомлене віднесення себе до національної спільноти, що ґрунтується на глибокому емоційному зв'язку, сформованому завдяки засвоєним уявленням про мову, культуру, традиції, політику, а також на прийнятті спільних норм і цінностей [199].

Щодо поняття «національний», то зазначимо, що у Тлумачному словнику української мови це поняття визначається як те, що виражає характерні особливості якої-небудь нації; щось, що стосується нації, країни, або національності, пов'язаний з їх суспільно-політичною діяльністю [133]; категорія, що характеризує належність до певної нації, національної культури та ідентичності, те, що властиво певній нації, національності; який відображає їхній характер, особливості [220].

Наукові дослідження підтверджують, що справжнє виховання має глибоко національний характер за своєю сутністю, змістом, особливостями та історичною місією. Нація, як спільнота, поєднує в собі різноманітні природні (біологічні, анатомічні, фізіологічні) та психічні характеристики, що формуються в контексті її історичного розвитку. Це включає риси психології, характеру й інтелекту, які є невіддільною частиною культурно-історичної спадщини, як зазначав К. Ушинський [213]. Тому виховання повинно враховувати унікальні особливості кожної нації та застосовувати методи, розроблені впродовж століть, що відображають її самобутню матеріальну й духовну культуру.

Багато видатних мислителів – філософів, етнографів, психологів і педагогів – визнавали важливість національного характеру виховання. Як не існує людини поза національним контекстом, так і виховання не може бути уніфікованим. Видатний український педагог К. Ушинський підкреслював, що кожна нація має власну систему виховання, яка розвивалася відповідно до її культурних та історичних потреб. Він стверджував, що кожен народ виробляє свою унікальну систему освіти, яка є невід’ємною частиною його ідентичності [213].

Зауважимо, що С. Русова, наголошуючи на важливості національного виховання, відводить йому ключову роль у розвитку демократизації освіти через створення необхідних умов для творчого розвитку нації та водночас формування поваги до інших культур [175].

На думку видатного українського літературознавця М. Євшана, головним завданням національного виховання є пробудження і відтворення історичної свідомості, усвідомлення та показ історичного буття нації через використання всіх культурних цінностей нації, творення і підготовлення ґрунту, на якому ті цінності могли б примножуватись [64].

Досліджуючи ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства, Г. Іванюк дійшла висновку, що метою національного виховання слід вважати розвиток духовно багатой особистості на основі гармонійного пізнання та осмислення національної культурної спадщини й здобутків інших народів, залучення дітей і молоді до засвоєння загальнолюдських ідеалів, готовності захищати батьківщину, родину [71].

Суголосною є позиція Н. Коломієць. На її думку, ключовою метою національного виховання є забезпечення молоді можливістю здобути соціальний досвід, успадкувати духовні цінності українського народу, оволодіти високою культурою міжнаціонального спілкування та сформувати в собі риси свідомого громадянина України – незалежно від етнічного походження. Йдеться також про розвиток духовності, моральності, правової, художньо-естетичної, трудової й екологічної культури [85].

Отже, національне виховання в сучасних умовах є стратегічним пріоритетом розвитку українського суспільства, цілеспрямованим процесом розвитку особистості на основі національних цінностей, культури, мови, традицій та історичної пам'яті. Воно спрямоване на розвиток свідомого громадянина, який усвідомлює свою належність до нації, поважає її спадщину та готовий захищати національні інтереси. Це виховання враховує особливості ментальності народу та сприяє засвоєнню духовних, моральних і соціальних норм у контексті національної ідентичності.

За логікою нашого дослідження проаналізуємо поняття «патріотизм». Походження терміну «патріотизм» йде з часів давньої Греції (грецьке «πατριώτης» – співвітчизник, де «πατρίς» і латинське «patria» означають батьківщина). Отже, патріотизм можна визначити як любов до своєї країни, ідентифікацію з нею та особливу турботу про її процвітання і благополуччя співвітчизників.

У довідникових виданнях можемо зустріти таке визначення: патріотизм – це «моральний і політичний принцип, соціальне почуття», яке виражає любов і відданість Батьківщині, гордість за її минуле і сучасне, а також прагнення захищати інтереси своєї країни. Це «комплексне почуття-цінність», яке «визначається моральним і духовним кліматом суспільства» і слугує смисловою основою поведінки людини [38, с. 937].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови значення «патріотизм» полягає в любові до своєї Батьківщини та до свого народу. А тлумачення самого терміну «патріот» як «той хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги» [39, с. 894].

В Енциклопедії освіти знаходимо тлумачення цього поняття як громадянський моральний принцип дії, який виявляється у відданості своєму народу, в національній гордості і любові до Батьківщини, в громадянській відповідальності за її долю, а також у емоційному підпорядкуванні особистості своєму національному спадку та виявленні готовності служити Батьківщині і захищати її від ворогів [61]. Для сучасної людини патріотизм є одним із найважливіших обов'язків і одним із найвищих почуттів, яке виявляється у

вдячності державі за все, що вона робить для неї, та вірності громадянським інституціям, які забезпечують умови для досягнення благополуччя.

Актуальні ідеї щодо національно-патріотичного виховання містяться у працях В. Сухомлинського. За розумінням відомого педагога, патріотизм є внутрішнім відчуттям, в якому невіддільно переплітаються пристрасть і любов до невеликої Батьківщини разом із її народом, природою, традиціями і культурою. Воно включає в себе глибокі почуття любові, вірності і поваги до своєї держави, а також готовність в служінні своїй Батьківщині, в тому числі й готовність віддати своє життя, якщо це буде необхідно [202].

Досліджуючи сутність і шляхи становлення національної свідомості особистості, М. Боришевський розглядає патріотизм як цінність, що втілюється у самовідданий любові до рідної землі, народу та Батьківщини. Він підкреслює, що особистість, яка є патріотом, переживає болісність за долю Вітчизни та має активну потребу віддавати всі свої зусилля служінню співвітчизникам і своїй нації [27].

На емоційно-почуттєвому аспекті патріотизму акцентує І. Бех. Науковець вважає, що це «особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе» [12, с. 41]. Патріотизм, продовжує дослідник, як комплексне почуття-цінність постає під впливом духовно-морального, громадянського, національного виховання [41].

Вчений у такому тлумаченні поняття «патріотизм» звертає увагу на безумовний і високосмисловий аспекти цього почуття. На його думку, безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високо смислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму не пов'язується з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості [41].

Науковець, ґрунтовно дослідуючи зазначений феномен, доходить висновку, що патріотизм є багатогранною системою світоглядних поглядів, переконань і почуттів людини, пов'язаних із любов'ю до Батьківщини, готовністю до захисту та самопожертви в ім'я її процвітання, повагою, відданістю та служінню своєму народові в різних сферах суспільно-корисної продуктивної діяльності [16].

Дещо інакше визначає поняття «патріотизм» Т. Анікіна. Дослідниця розглядає його як інтегральну сутність і тлумачить його як складну інтегративну якість особистості, що включає емоційно-чуттєвий, інтелектуальний та діяльнісний компоненти. Вона визначає структуру патріотизму через систему таких якостей і компонентів, як патріотичне почуття, національна гідність, потреба в національному самовпевненні, патріотична свідомість, національний такт і повага до гідності людей інших національностей, потреба у збереженні і передачі культурних цінностей та готовність до діяльності патріотичного характеру [3].

На основі здійсненого аналізу щодо сутності поняття «патріотизм», В. Кульчицький вважає цілком закономірним включення до змісту цього поняття таких складників: любов до Батьківщини, до рідних місць, рідної мови; повага до минулого своєї Батьківщини, до традицій і звичаїв свого народу, знання історії Батьківщини, розуміння завдань, що стоять перед країною, і свого патріотичного обов'язку; повага до інших народів, їхніх звичаїв та культури, нетерпимість до расової й національної неприязні; прагнення до зміцнення честі та гідності Батьківщини, повага до армії й готовність захищати Батьківщину; готовність служити інтересам Батьківщини, активна й свідома участь у трудовій діяльності в поєднанні особистих і суспільних інтересів [97, с. 61].

Зважаючи на вищезазначене, доходимо висновку, що поняття патріотизм не має однозначного визначення. Науковцями переважно тлумачиться як цінність, почуття, якість. Патріотизм є явищем з великою кількістю аспектів та проявляється різнобічно, володіючи складним комплексом властивостей та характеристик. Патріотизм представляє собою основний компонент національної самосвідомості народу, виявляючись у внутрішніх почуттях любові, гордості та відданості вітчизні, у відчутті морального зобов'язання її захищати. Крім того, патріотизм

виявляється в уважному ставленні до історії, культури, традицій та побуту свого народу, а також в усвідомленні та повазі до самобутності та значущості інших груп, у розумінні їх права на власний шлях розвитку, існування без взаємних конфліктів.

У контексті нашого дослідження викликають інтерес сучасні наукові дослідження, в яких розглядаються питання патріотичного виховання. Так, суть патріотичного виховання В. Сухомлинський вбачав у тому, щоб кожна людина ще в отроцтві пішла тим життєвим шляхом, на якому яскравіше проявиться її талант, нахили, здібності для служіння Батьківщині [203].

Патріотичне виховання як складову громадянського виховання розглядає Н. Волкова, зазначаючи, що виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості [43, с. 104].

Студіювання теоретичних і практичних аспектів патріотичного виховання в історичному вимірі В. Кульчицькому дало підстави стверджувати, що патріотичне виховання – це організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння національних цінностей і норм культури особистістю, спрямований на формування в неї громадянської самосвідомості, патріотичних переконань та поведінки, готовності до захисту Вітчизни. Метою патріотичного виховання молодого покоління, на думку дослідника, є становлення майбутніх фахівців як громадян-патріотів України, тих, котрі повинні бути єдиними в прагненні бачити її сильною, могутньою, незалежною державою [97].

І. Бех визначає патріотичне виховання, як керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. Психічну структуру людського ставлення становлять своєрідний сплав пізнавальних і емоційних утворень, де останній компонент вважається провідним [8, с. 151].

За висновками О. Абрамчук та М. Фіцули, сучасне українське патріотичне виховання своїм світоглядним орієнтиром обирає українську загальнодержавну ідеологію, що втілює в собі поняття патріотизму, державотворення,

державозахисту, громадянськості, прагнення до єдності і злагоди тощо [1, с. 30]. На думку дослідників, шлях до успіху в сучасному українському патріотичному вихованні пролягає, найперше, через основні національні та громадянські цінності.

Зауважимо, що у сучасному науковому дискурсі увиразнюється бачення змісту патріотичного виховання учнівської молоді у єдності з національним.

Погоджуємося з думкою науковців С. Грищенко, О. Ілішова, Д. Єфіов, Н. Макогончук, які наголошують на тому, що сьогодні в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі національних цінностей [151]. Такими, на думку дослідників, є: самобутність, воля, соборність, гідність. Вітчизняні науковці стверджують, що формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей, є невід'ємними складовими національно-патріотичного виховання дітей та молодого покоління.

За твердженням О. Вишневського, національно-патріотичне виховання, поєднуючись із моральним, є підвалиною вітчизняного і складає зміст нашого виховного ідеалу: «Служіння Богові й Україні» та ґрунтується на таких цінностях: українська ідея, державна незалежність, національна гідність, історична пам'ять, пошана до національної культури, мови, символів, до Конституції, конструктивна участь у державотворчих процесах тощо [41, с. 188-189].

Національно-патріотичне виховання підлітків у дисертаційному дослідженні Т. Гавлітіної розглядається як цілеспрямований і свідомо здійснюваний процес організації і стимулювання активно-творчої діяльності підлітків, оволодіння ними знаннями про культурно-історичний досвід українського народу, формування в них ціннісного ставлення до Батьківщини, суспільства, самих себе та до праці [46].

На думку О. Квас, національно-патріотичне виховання є планомірною виховною діяльністю, спрямованою на формування у дітей і молоді національної самоідентичності й патріотизму [79, с. 267].

А. Добридень вважає, що національно-патріотичне виховання ґрунтується на культурно-історичній спадщині народу, його звичаях, традиціях та обрядах, що сприяє етнізації здобувачів освіти як невід'ємному аспекту їхньої соціалізації. На її думку, патріотизм є багатограним почуттям, яке охоплює любов до рідного краю, гордість за свій народ, усвідомлення своєї єдності з оточуючим світом і прагнення зберігати та примножувати національне надбання [58].

Ю. Зубцова, на основі аналізу різних підходів до визначення поняття «національно-патріотичне виховання», виокремила чотири підходи до його визначення: формування патріотизму як почуття (ставлення до Батьківщини, народу, суспільства, моральне почуття, зумовлене світоглядом людини, її належністю до етнічної спільноти); виховання патріотизму як один із потужних та постійних мотивів соціальної діяльності; формування системи поглядів, ідей, що є результатом засвоєння культури, традицій, звичаїв свого народу; формування патріотизму як безпосереднього прояву любові до Батьківщини у вчинках людей, здатності до самореалізації на благо Вітчизни [70].

Зазначимо, що нормативно-правове підґрунтя національно-патріотичного виховання у вимірі сучасних реалій, що визначають його концептуальні засади, пріоритети й завдання, окреслені в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [160], Стратегії національно-патріотичного виховання [162], План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки [156], Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» [155], низки нормативно-правових актів.

Аналіз нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання засвідчив, що на законодавчому рівні національно-патріотичне виховання актуалізується відповідно до сучасних викликів і визначається як наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та

відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [160].

Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді акцентується увага на спільних зусиллях державних і соціальних інститутів щодо організації і здійснення цього виховання та визначається національно-патріотичне виховання як «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [152, с. 4].

У Стратегії національно-патріотичного виховання зазначено, що воно «охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед освіту і науку, молодь та сім'ю, культуру і мистецтво, рекламу, профорієнтацію на військові спеціальності, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавство, туризм, охорону довкілля, фізичну культуру і спорт, цивільну оборону, безпеку і оборону України, зв'язки із закордонним українством» [162].

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зазначено, що саме ідеї зміцнення української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства, формування патріотизму та утвердження національних цінностей складають основу системи національно-патріотичного виховання, що охоплює громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання.

Громадянсько-патріотичне виховання визначається як наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни та важливості турботи про благо українського народу.

В аспекті громадянської освіти громадянсько-патріотичне виховання учня є процесом вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань та умінь відстоювати їх в умовах реальної дійсності [5].

Почуття патріотизму в контексті громадянської освіти, зауважують Л. Дубровська та О. Дешко, органічно пов'язане з почуттям безкорисливої любові до рідної землі, малої і великої батьківщини, відданості і служіння інтересам держави, вірності своєму народу, його історичним традиціям, його культурі [61]. Таким чином, патріотичне виховання створює певні передумови громадянської поведінки.

В умовах сучасних реалій російсько-української війни особливої значущості набуває військово-патріотичне виховання, яке розглядається як наскрізний виховний процес, спрямований на формування у громадян України оборонної свідомості, готовності до національного спротиву, підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки й оборони [160]. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози [59; 154].

Вагомий внесок у розв'язанні зазначеної проблеми внесли науковці Інституту проблем виховання НАПН України, які розробили Стратегічні напрями військово-патріотичного виховання дітей і учнівської молоді в системі освіти України. Означена Стратегія є «інструментом ефективного використання освітніх ресурсів задля підвищення рівня військово-патріотичної вихованості дітей та молоді в умовах збройної й інформаційної агресії російської федерації; підвищення рівня готовності молоді до служби в Збройних Силах України, Національній гвардії України, інших військових формуваннях і захисту України; убезпечення дітей та молоді від наслідків бойових дій і ворожого пропагандистського впливу» [42]. У Стратегії визначені пріоритети військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, окреслені стратегічні напрями і тактичні завдання військово-патріотичного виховання на всіх рівнях освіти, зосереджена увага на мистецькій освіті як засобу цього напрямку виховання, визначена роль дитячих громадських об'єднань у системі військово-патріотичного виховання. Для підвищення ефективності військово-патріотичного виховання молоді в умовах воєнного і повоєнного стану в Стратегії визначений зміст, інструментарій та засоби цифровізації військово-патріотичного виховання.

Духовно-моральне виховання як складова національно-патріотичного визначається як наскрізний виховний процес, спрямований на формування та розвиток духовних і моральних цінностей громадян України, закордонних українців, а також іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, на основі суспільно-державних (національних) цінностей України.

На думку І. Бега, виховання патріотизму неможливе без духовного зростання, оскільки «зростаюча особистість, прямує до почуття патріотизму, підґрунтям якого є вищі духовні цінності: справедливість, вірність, альтруїзм, жертвовність, починає жити патріотизмом, тобто тими справами, які спричиняються цим почуттям» [19, с. 28].

Таким чином, духовно-моральне виховання є основою формування національної ідентичності, саме воно дає можливість вихованцям зрозуміти та

усвідомити значення національних цінностей, традицій та історії, прищеплює молоді моральні та духовні цінності, які є основою для формування високої патріотичної свідомості та відповідальності за майбутнє своєї Батьківщини.

Отже, державна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності реалізується шляхом здійснення комплексу заходів із національно-патріотичного виховання, що охоплює військово-патріотичне виховання, громадянську освіту та духовно-моральне виховання. Організація національно-патріотичного виховання відбувається через всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема «сфери освіти і науки, молодіжну та соціальну сфери, культури і мистецтва, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони довкілля, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військові спеціальності, цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України, зв'язків із закордонними українцями» [160].

У нашому дослідженні ми дотримуємося визначення національно-патріотичного виховання, поданого в нормативно-правових актах, відповідно до якого це розглядається як цілісна, скоординована діяльність державних інституцій, закладів освіти, сім'ї, громадських організацій та інших суб'єктів соціалізації, спрямована на формування в молодого покоління патріотичної свідомості, почуття любові до Батьківщини, готовності до захисту її суверенітету та активної участі в розбудові демократичної української держави через такі складові: громадянсько-патріотичне виховання, духовно-моральне та військово-патріотичне.

Реформа загальної середньої освіти, яка полягає в упровадженні концепції «Нова українська школа», передбачає інтеграцію національно-патріотичних цінностей у навчальні програми, підготовку педагогів до здійснення цієї роботи на основі партнерства між школою, батьками та громадою. Зауважимо, що очікуваними результатами реалізації зазначеної концепції є підготовка випускника як освіченої, всебічно розвиненої особистості, відповідального громадянина і патріота, здатного до ризику та інновацій, що поведе українську економіку вперед у XXI столітті.

Перебачено, що досягти це можливо через вивчення історії та культури України: інтеграція історичних і культурних знань у різні предмети навчального плану; активне громадянське залучення: участь у волонтерських проєктах, культурних заходах та соціальних ініціативах; формування ціннісних орієнтирів; виховання моральних і етичних принципів, які допомагають учням розуміти та цінувати національні традиції. Завдяки впровадженню цих аспектів, сучасна освіта спрямована на підготовку школярів до активної участі в житті суспільства, збереження національної ідентичності та підтримку соціальної гармонії.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в Новій українській школі є ключовим елементом освітнього процесу. Компетентнісний підхід, що складає основу освітньої реформи, орієнтує не лише на знання історії та культури України, але й на розвиток практичних громадянських навичок, патріотичних почуттів. Це сприяє формуванню в учнів громадянської свідомості, відповідальності, патріотизму та поваги до історії та традицій України, глибокого розуміння власної національної ідентичності, цінностей та культури.

Відтак, зважаючи на ґрунтовну нормативно-правову базу, чисельні дослідження науковців із проблеми, що досліджується, вважаємо необхідним запровадження нових форм і методів виховання з популяризації української мови, історії, культури і традицій; змісту навчального предмету «Захист України» та клубів, гуртків і секцій військово-патріотичного спрямування, залучення до практичної діяльності школярів, зокрема до волонтерської та суспільно-корисної, благодійних акцій, що сприятимегуртуванню учнів і молоді, розвитку в них соціально значущих якостей, властивостей, установок, поведінки та прагненню бути корисними для Батьківщини.

1.2. Особливості національно-патріотичного виховання підлітків

Національно-патріотичне виховання підлітків обумовлене потребами держави і суспільства в формуванні свідомих патріотів-громадян, які зможуть протистояти загрозам цілісності, самостійності, незалежності країни та

забезпечити її стабільний демократичний розвиток. Водночас необхідно враховувати, що виховання повинно відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та її особистісним характеристикам. Тому в контексті нашого дослідження зупинимось на вікових особливостях підлітків.

Підлітковий вік є одним з найскладніших етапів розвитку особистості, це вік, який викликає багато дискусій дослідників у визначенні вікових меж та його особливостей.

Аналіз наукових джерел свідчить, що підлітковий вік є періодом входження у дорослий світ. По-різному визначаються межі цього періоду, оскільки процеси фізичного, психологічного та соціального дозрівання відбуваються неодноразово.

У науковому дискурсі є різні підходи до визначення межі підліткового віку. Так, деякі дослідники цей вік умовно визначають як самостійний віковий період 10 – 15 років. Наприклад, український психолог В. Моргун вважає, що підлітковий вік (10 – 14 р.) можна розділити на еволюційний період (10 – 13р.) та період нормативної кризи підліткового віку (14 – 15 р.), коли статеве дозрівання робить підлітка майже дорослим, а умови життя і соціальний статус – залишають дитиною («криза дорослості») [168, с. 87].

Інші виокремлюють його в межах юнацького. Так, німецький психолог і філософ Е. Шпрангер розглядав підлітковий вік у середині юнацького, межі якого він визначав від 13 – 19 у дівчат та від 14 – 21 роками у хлопців. Саме підліткова фаза визначена ним з 14 до 17 років. Ця фаза характерна кризою, зміст якої є звільнення від дитячої залежності та зрощення в культуру [168].

Однак, на думку А Ребріна, шкільний онтогенез охоплює такі вікові періоди: молодший шкільний (6 – 10 років), молодший підлітковий (11 – 13 років), старший підлітковий (14 – 15 років), юнацький вік (16 – 18 років) [170, с. 49].

За визначенням Організації Об'єднаних Націй, підлітковий вік – це віковий період з 10 до 19 років, який умовно поділяють на три етапи:

1. з 10 до 12 років – молодший підлітковий вік;
2. з 13 до 17 років – середній підлітковий вік;
3. із 17 до 19 років – старший підлітковий вік або юність [271, с. 3].

З огляду на вище викладене в нашому дослідженні, до підліткового віку відносимо учнів другого та третього рівнів повної загальної середньої освіти (5 – 11 класи).

Характерною особливістю підліткового віку є інтенсивний фізичний, психічний, інтелектуальний, моральний і духовний розвиток. Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку у цьому віці визначає перехід від дитинства до дорослості. Внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин із дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності відбувається становлення якісних новоутворень [237, с. 31].

Суттєві зміни, зазначає Б. Оранюк, відбуваються в інтелектуальній діяльності підлітків, які зумовлюються зростаючою здатністю до абстрактного мислення, активного самостійного мислення. Сприйняття підлітка базується не лише на емоціях, але й характеризується вибірковістю, аналізом події. Значно збільшується об'єм пам'яті, логіки в пошуку істини. Пам'ять підлітка, як і увага, постійно набувають рис організованих, регульованих і керованих процесів [135, с. 288].

Важливі зміни відбуваються у мотиваційній сфері: потреба в самоповазі, в самоствердженні, у визнанні товаришів, у позитивному ставленні з боку друзів. З'являється орієнтація на майбутнє: мрії, ідеали, перспективні плани, віддалена мета. Проте для підлітка характерна й відмова від поставленої мети всупереч її об'єктивній значущості, бо воля ще слабка. Підлітки частіше діють за найбільш сильним мотивом, власною ж поведінкою вони ще не володіють. Моральна мотивація ще не є стійкою, тому підліток легко піддається навіюванню, таким формам соціальної поведінки, які роблять його дорослим у власних очах [153, с. 20- 21].

Відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості: виникає інтерес до свого внутрішнього світу, що веде до поглиблення та ускладнення процесу самопізнання. Підліткова рефлексія спрямована на розуміння самого себе. Особлива увага приділяється власним якостям особистості, тому підвищується чутливість до оцінок з боку оточуючих, виникає орієнтація на реальні досягнення. Рефлексія

відкриває недосконалість «Я», що глибоко та гостро відчувається. Найбільший сплеск рефлексивності в учнів 7 – 8-х класів. Зростає критичність з приводу власних недоліків. Наприклад, уже в 6 класі з'являються діти, які вважають себе нездібними до жодного з предметів [153, с. 20-21].

Цей віковий період вважають кризовим, оскільки з одного боку, діти прагнуть самостійності, повноцінно жити дорослим життям, а з іншого – ще залишаються ті психічні моменти, які неможливо переступити [67]. Таким чином, основне протиріччя цього віку виявляється в тому, що за відсутності реальної можливості утвердити себе серед старших, підлітки наполегливо прагнуть до визнання своєї особистості у світі дорослих бути значущими, самостійними і незалежними.

Досліджуючи психологічні аспекти особистісного зростання підлітків, І. Булах встановила, що у дітей підліткового віку виявляються особистісні новоутворення, як-от: потреба в оцінних взаєминах, особистісна рефлексія, потреба в самозахисті та самоповазі, особистісна саморегуляція, потреба у досягненні та самоствердженні тощо. До того ж вони володіють позитивним потенціалом особистісних властивостей, мотивації досягнення, потреби в утвердженні власних ціннісних орієнтацій тощо [31, с. 95]. Однак, підлітки виявляють конформність щодо думок і позицій референтних однолітків [31, с. 86].

За висновками дослідження А. Ребріна, підліток активно засвоює цінності, які зумовлюють новий зміст його свідомості, що виявляється у цілях, мотивах поведінки, діяльності, а також у вимогах до себе й інших, критеріях оцінювання та самооцінювання. Підлітки, стверджує дослідник, «прагнуть осмислити свої бажання бути визнаними; оцінити себе як майбутніх членів дорослого соціуму; проаналізувати своє минуле, власне сьогодення, зазирнути в особисте майбутнє; визначитися в соціальному просторі; осмислити свої права та обов'язки» [170, с. 47].

Для підліткового віку, вважає М. Нестеренко, характерно формування почуття ідентичності. Дослідниця акцентується на різних видах (соціальної, особистісної, гендерної, професійної, етнічної, національної) ідентичності

особистості і доводить, що деякі види ідентичності досягають завершеності у підлітковому віці, набуваючи надалі нових вимірів, а деякі починають зароджуватися [133, с. 79].

У цьому контексті слушними для нашого дослідження є наукові розвідки І. Беґа та К. Журби, які, зосереджуючись на національно-культурній ідентичності підлітків, зокрема, зазначають, що вона «виявляється у суб'єктивному переживанні належності до українського народу, нації, свідомому прийнятті його моральних цінностей, що характеризується ототожненням і формуванням відповідної національної Я-концепції, яка виявляється у власній самоповазі, національній гідності, умінні користуватись правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з долею України» [14].

Враховуючи те, що для підлітків пріоритетним є самовизначення, науковці визначають, що національно-культурна ідентичність опирається на «коріння» родини, країни, народу та зв'язок з історичним минулим, знанням міфів, легенд, святинь, використанням української мови, поваги до українських символів [14].

На думку Л. Співак, активізації процесів національної ідентичності та національного самоототожнення у досліджуваному віковому періоді сприяють глибокі рефлексійні процеси, спрямовані на осмислення визначних представників різних національних спільнот і, власне, на самого себе як носія цінностей власної нації [197].

Підлітковий вік є періодом громадянського становлення людини, її соціального самовизначення, активного включення в громадське життя, розвитку активної соціальної позиції.

У контексті нашого дослідження слушними є висновки В. Гарнійчук [50, с. 301], яка вважає, що розвиток патріотичної позиції сприяє участі підлітка в суспільно-корисній діяльності (навчальній, трудовій, організаційно-суспільній і т.п.), яка передбачає вирішення соціально-патріотичних значущих задач і отримання суспільної оцінки. В результаті цієї діяльності, наголошує дослідниця, підліток оцінює самого себе в системі «Я і колектив», «Я і суспільство»; прагне до

самоствердження, визнання реальної значущості як члена колективу, завойовує визнання товаришів; прагне бути корисним, проявляючи соціальну активність.

Отже, головна потреба підліткового періоду виявляється у пошуку свого місця в суспільстві, а прагнення бути значущим реалізується в співтоваристві однолітків.

Відомо, що у підлітковому віці інтенсивно розвиваються вольові якості (сміливість, рішучість), моральні ідеали і переконання. Дослідження моральної саморегуляції поведінки підлітків М. Боришевського засвідчили, що в умовах взаємодій, які задовольняли їх потреби у самоствердженні, цей феномен проявлявся на достатньо високому рівні. Проте, якщо умови взаємодій змінювалися (недооцінювалися можливості, обмежувалася самостійність, принижувалася гідність, підвищувалася регламентація дій), то моральна саморегуляція порушувалася. У такому разі в підлітків знижувався рівень впевненості у собі, зменшувалася ініціативність у поведінці, вони ставали виконавцями волі інших, однак частіше при цьому зривалися і виступали супроти вимог авторитетів [28].

Важливою особливістю підліткового віку, яка відіграє суттєву роль у національно-патріотичному вихованні є формування моральної самосвідомості. М. Шкільна стверджує, що моральна самосвідомість дає змогу підлітку пізнавати свій внутрішній світ, переживати його і відповідно ставитись до себе. Цей вік, продовжує дослідниця, є «найбільш сенситивним у вихованні моральної самосвідомості, оскільки діти цього віку не тільки наслідують і засвоюють моральні норми і правила, а й намагаються творчо інтерпретувати їх у власному житті та відібрати ті цінності, які б відповідали їх внутрішньому світу і на які б вони опирались у власній поведінці. [235, с. 65].

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо, що ефективність національно-патріотичного виховання підлітків забезпечують урахування специфічних характеристик підліткового віку: прагнення до самостійності, самоствердження, спілкування, групування з однолітками; розвиток системи стійких поглядів на світ

та своє місце в ньому, національно-культурної ідентичності, активної соціальної, зокрема патріотичної позиції.

Отже, теоретико-методологічні засади нашого дослідження детермінували визначення національно-патріотичного виховання підлітків як цілеспрямовану педагогічну взаємодію, в ході якої відбувається становлення особистості громадянина і патріота своєї Вітчизни на основі прийняття національних та демократичних цінностей, дотримання закону, норм права, загальнолюдської моральності.

Загальновідомо, що результатом національно-патріотичного виховання є національно-патріотична вихованість. Розглянемо означену дефініцію.

У довідниковій літературі «вихованість» тлумачиться як вміння добре поводити себе в товаристві, володіти своїми почуттями [188, с. 529].

У науковому дискурсі вихованість розглядається як комплексна властивість особистості, яка характеризується наявністю і ступенем сформованості соціально цінних якостей і властивостей, що відображають усебічність її розвитку [126].

В. Ягупов конкретизує це поняття і зазначає, що це «комплекс якостей особистості вихованця, котрий характеризується наявністю і рівнем сформованості суспільно значущих якостей, що відображають всебічність її розвитку та готовність до повноцінної життєдіяльності». Розглядаючи вихованість як результат виховного процесу, дослідник стверджує, що цей результат виявляється у низці показників, як-от: сформованості провідних якостей особистості вихованця; системи моральних знань, навичок, вмінь і звичок та ціннісних орієнтацій вихованця; конкретні дії та вчинки вихованця, їхній вплив на результати його діяльності, виконання певних обов'язків; психологічній і духовній готовності вихованця до повноцінної творчої життєдіяльності; всебічному і гармонійному розвитку особистості вихованця, узгодженості його дій з його переконаннями, життєвими настановами та суспільними вимогами; активній життєвій настанові й орієнтації на досягнення суспільно значущих успіхів у майбутньому тощо [241].

Національно-патріотична вихованість співвітчизників, за І. Бехом, є багатогранним явищем, що охоплює різні аспекти життя особистості та

суспільства. Вчений наголошує на ціннісному вимірі цього поняття, розглядаючи його як «книгу достойного життя кожного й усіх в індивідуальній і суспільній цінності». Це означає, що національно-патріотична вихованість пов'язана з ціннісними орієнтаціями особистості та її прагненням до гідного життя як в особистому, так і в суспільному плані [15, с. 165].

Важливим аспектом є й громадське звучання національно-патріотичної вихованості. На думку І. Беха, її оцінювання набуває «громадського звучання тут і тепер», що підкреслює важливість для суспільства та можливість кожного долучитися до цього процесу.

Дослідник також звертає увагу на вплив факторів на формування національно-патріотичної вихованості. Він виділяє як зовнішні (макро-, мезо-, мікрофактори), так і внутрішні (індивідуальні особливості, компетентність вихователів, ціннісні орієнтації, психологічний клімат, стиль керівництва, матеріальні умови) чинники, що впливають на цей процес [15].

Особливе значення І. Бех надає духовно-моральній міцності зростаючої особистості, яка, за його словами, характеризується цим аспектом. Це є важливим для її стійкості та здатності протистояти негативним впливам [12].

У працях В. Матяшук знаходимо таке визначення національно-патріотичної вихованості: інтегративна властивість, яка характеризується рівнем сформованості патріотичних знань, якостей, почуттів, широким словниковим запасом національно-патріотичного змісту, що є виявом національної свідомості особистості [119].

Т. Гавлітина визначає національно-патріотичну вихованість як складну різновекторну і багатопланову інтегративну властивість особистості, що є результатом різноманітних впливів, як організаційних, так і стихійних, обов'язково поєднаних із роботою суб'єкта виховання над собою, яка включає всі характеристики свідомого патріота, що виявляються у ціннісному ставленні до себе, до людей, до праці та до власних потреб, а також усвідомлені прагнення заради належного суспільного життя та блага України. На її думку, національно-патріотична вихованість особистості учня – це певна ступінь засвоєння ним

соціально закріпленого результату активно творчої національно-патріотичної діяльності [47].

Досліджуючи питання сутності і основних характеристик національно-патріотичної вихованості особистості, О. Федоренко стверджує, що національно-патріотична вихованість – це результат засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, ступінь сформованості в неї національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань і поведінки, усвідомлення нею своїх вчинків і дій на користь народу й держави, готовність до захисту Вітчизни [116]. Основними характеристиками національно-патріотичної вихованості, вважає дослідниця, є: національна ідея, національний ідеал і культура, любов до малої й великої Батьківщини, самовизначення й самоідентифікація, які охоплюють систему поглядів етносу, його загальні принципи життєдіяльності, уявлення про основну мету, до якої він прагне у своєму історичному поступі [116, с. 283].

Отже, узагальнюючи вищезазначене в нашому дослідженні, національно-патріотичну вихованість підлітків розглядаємо як інтегровану якість особистості, що характеризується готовністю до активної участі у житті країни, духовно-моральною міцністю, усвідомленням власної відповідальності за долю Батьківщини та готовністю до її захисту.

Уточнення змісту поняття «національно-патріотична вихованість» створює підґрунтя для цілісного дослідження даної проблематики та обґрунтування її структурних складових, які розкривають сутність цього феномену.

Наголосимо, що визначення структури того чи іншого явища чи феномена є невід’ємним етапом педагогічного дослідження, без якого неможливе його подальше наукове опрацювання. Компоненти у цьому контексті розглядаються як структурні складові певного явища, процесу або якості, які в сукупності забезпечують його цілісність і функціонування [242].

Аналіз наукових джерел засвідчив різні підходи до визначення структури досліджуваного феномену. Так, компонентами патріотичної вихованості, за О. Квас і С. Волошиним, визначено пізнавально-когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий [79].

А. Солонська у структурі патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку виокремила когнітивний, емоційний і діяльнісний компоненти [192, с. 221].

З позиції компетентнісного підходу, О. Моренко виокремила структурні компоненти національно-патріотичної вихованості, зокрема: знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти [127]. Розглядаючи національно-патріотичну вихованість як результат національно-патріотичного виховання в умовах позашкільного навчального закладу, дослідниця доводить, що вона забезпечується такими чинниками: цілеспрямованим процесом відображення української історії і національної культури у свідомості особистості (пізнавальний компонент); створенням умов безпосереднього переживання підлітками ставлення до національно-культурного, господарського життя та суспільно-громадських явищ, до інших людей, до себе самого та до своїх дій (почуттєвий компонент); виробленням потреби ціннісних ставлень та реальних дій особистості підлітка у розбудові національного життя і взаємодії з оточуючим світом (поведінковий компонент) [46, с. 8].

Подібної позиції дотримується В. Мачурський, який стверджує, що система національно-патріотичного виховання підростаючого покоління в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку сприяє забезпеченню розвитку освітнього середовища й беззаперечному утвердженню в ньому національної і державницької ідей, розширення можливостей для всебічного розвитку особистості, створенню умов для повноцінного інтелектуального, творчого, морального, фізичного розвитку дитини, примноженню української культури та духовності, ефективній самореалізації особистості, її життєтворчості, освіти і вихованню в контексті українського патріотизму. Національне патріотичне виховання, на думку дослідника, охоплює пізнавальний, почуттєвий та поведінковий компоненти [120]. Досліджуючи національно-патріотичну вихованість як певну готовність, О. Федоренко розкриває сутність національно-патріотичної вихованості через п'ять основних компонентів – освітній, фізичний, психологічний, соціальний і духовний [218, с. 283].

З огляду на вищезазначене, у нашому дослідженні вважаємо доцільними такі компоненти: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний (див. рис 1.1.)

Рис.1.1. Структурні компоненти національно-патріотичної вихованості

Когнітивний компонент, як засвідчують наукові джерела, охоплює різні аспекти усвідомлення національно-патріотичних цінностей. Зокрема, його суть полягає в досягненні змісту духовних орієнтирів [86], формуванні партнерських відносин між педагогом і підлітком на основі взаємоповаги, свободи думки та справедливості [10], усвідомленні моральних засад і розумінні їх значущості для особистісного розвитку [169], а також в обізнаності з поняттям патріотизму [143]. М. Гарнійчук наголошує, що когнітивний компонент включає знання, мислення, осмислення й формування суджень [51].

Із позицій нашого дослідження, когнітивний компонент передбачає засвоєння учнями знань, що становлять основу патріотичної свідомості. Це включає вивчення історії України, культури, державного устрою, прав та обов'язків громадян, національної символіки й мови. Даний компонент забезпечує

розуміння особистістю своєї причетності до національної спільноти та її розвитку. Особливої уваги надається ролі української мови як чинника національної єдності та ідентичності. Знання стають основою для формування цілісного патріотичного світогляду й аргументованих переконань. Саме когнітивний рівень визначає глибину та системність засвоєння патріотичних смислів.

На думку І. Беха, ціннісно-мотиваційний компонент відображає суб'єктивну значущість здобутих знань про духовні цінності для особистості. Він зазначає, що ціннісно-мотиваційний компонент активізується лише за умови безперервного зв'язку між пізнавальним процесом і внутрішнім переживанням, спрямованим на конкретну моральну чи патріотичну ідею [15].

Дослідниця А. Солонська розглядає ціннісно-мотиваційний компонент як емоційно-ціннісну сферу особистості, що виявляється у ставленні дитини до Батьківщини, людей, країни та родини. Цей компонент охоплює інтерес до національних традицій, переживання гордості за досягнення своєї країни та позитивне емоційне сприйняття національних цінностей. Він визначає глибину внутрішнього прийняття дитиною морально-патріотичних орієнтирів, які формують основу її національної самосвідомості [191].

На нашу думку, ціннісно-мотиваційний компонент формує основу внутрішніх переконань і моральних орієнтирів особистості, пов'язаних із національно-патріотичними ідеалами. Він охоплює глибоке усвідомлення значущості національних цінностей, готовність особистості керуватися ними у повсякденному житті. Цей компонент забезпечує формування внутрішньої позиції щодо української державності, мови, культури, історії та традицій. Важливою складовою є розвиток почуття відповідальності за майбутнє України, орієнтація на служіння суспільству, підтримка демократичних цінностей. Учні засвоюють уявлення про свободу, гідність, повагу до інших народів у контексті українського патріотизму. Ціннісно-мотиваційний компонент виявляється через позитивне ставлення до власної нації, її здобутків і викликів. Особистість із сформованим компонентом здатна усвідомлено обирати патріотичну поведінку, підтримувати національні ініціативи, сприяти зміцненню громадянського суспільства.

Компонент виступає підґрунтям моральної стійкості, що дозволяє долати виклики і діяти в інтересах держави.

Аналізуючи дослідження з проблеми національно-патріотичного виховання, а саме діяльнісного компонента як структури, ми звернули увагу на думку Р. Петронговського, який вважає, що діяльнісний компонент виявляється через залучення здобувачів освіти до різноманітної творчої роботи з метою формування громадянської позиції. Він охоплює здатність окреслювати проблему, розробляти та реалізовувати власний план дій, проявляти креативність і уяву, презентувати альтернативні ідеї та обирати з них найоптимальніші. Крім того, компонент включає вміння діяти ініціативно, активно, конструктивно, зберігаючи неконфліктність [143].

Дослідниця В. Гарнійчук розглядає діяльнісний компонент як сукупність умінь і навичок, необхідних для здійснення свідомої, творчої громадської діяльності та соціально відповідальної поведінки. Цей компонент передбачає виконання громадянських обов'язків, дотримання законів, а також наявність умінь до самоорганізації, саморегуляції та самовдосконалення. Він відображає практичне втілення патріотичних переконань у діях особистості, що є важливим аспектом її національно-патріотичної вихованості [51].

На наше переконання, діяльнісний компонент відображає здатність підлітка втілювати національно-патріотичні переконання у конкретних вчинках і діях. Його зміст полягає в активному долученні до громадського життя, участі в патріотичних акціях, волонтерських ініціативах, збереженні культурної спадщини та природного середовища. Учень із сформованим компонентом виявляє готовність діяти в інтересах своєї громади та держави, дотримуватися законів, моральних норм, підтримувати українську мову в повсякденному спілкуванні. Компонент передбачає практичну реалізацію набутих знань і цінностей у реальному житті. Важливими є прояви ініціативності, відповідальності, здатності співпрацювати з іншими заради спільного блага. Така поведінка свідчитиме про інтеграцію патріотичних переконань у спосіб життя. Цифрове освітнє середовище дає змогу учням реалізовувати патріотичні проєкти, брати участь у флешмобах,

інформаційних кампаніях, створювати цифровий контент патріотичного спрямування.

У наукових джерелах недостатньо висвітлена і визначена суть емоційно-рефлексійного компонента. Тому нами було прийнято рішення розкрити його через складові, а саме емоційний і рефлексійний компоненти. Так, на думку дослідниці А. Солонської, емоційний компонент охоплює ставлення до своєї держави, її традицій, мови, народу та цінностей. Він виявляється через інтерес до національної культури, почуття відповідальності, гордості за досягнення країни та позитивне емоційне ставлення до власного етнокультурного середовища [192]. Дослідниця Н. Охрименко визначає емоційний компонент, що відображає рівень емоційної сприйнятливості до культурної самобутності своєї Батьківщини. Разом із тим акцентує на важливості врахування випереджальної та регулюючої ролі емоцій у процесі засвоєння дітьми культурного досвіду попередніх поколінь, зокрема елементів рідної культури [137].

У педагогіці рефлексія розглядається як процес і результат усвідомлення суб'єктом ступеня свого розвитку, саморозвитку та чинників, що його зумовлюють [66; 84; 139; 140; 177].

У контексті педагогічної взаємодії вона відіграє ключову роль, сприяючи максимальній ефективності розвитку кожного з учасників освітнього процесу. Рефлексія виконує низку важливих функцій: діагностичну (забезпечує оцінку рівня розвитку та ефективності взаємодії учасників освітнього процесу); комунікативну (забезпечує умови для продуктивного спілкування між педагогом і здобувачами освіти; мислетворчу (допомагає учасникам усвідомити значення власної діяльності й взаємодії); мотиваційну (формує цілеспрямованість та результативність педагогічної взаємодії); корекційну – активізує процеси самокорекції в діяльності учасників освітнього процесу.

У структурі педагогічної діяльності важливу роль відіграють рефлексивні компоненти, що охоплюють рефлексію педагогічної взаємодії; рефлексію здобувачів освіти власної навчальної діяльності; рефлексію учнями взаємодії з педагогом. Таким чином, педагогічна рефлексія є багатовимірним процесом, у

якому важливою залишається пряма рефлексія вихованцем власної участі в освітньому процесі [172].

На наше переконання, емоційно-рефлексивний компонент охоплює глибокі особисті переживання, емоційні реакції та внутрішню мотивацію щодо належності до української нації. Він формує емоційно забарвлене ставлення до рідної мови, культури, історії, держави. Цей компонент визначає здатність підлітка відчувати гордість за приналежність до українського народу, співпереживати його здобуткам і викликам. Важливим є розвиток рефлексії – здатності аналізувати власне ставлення, поведінку, цінності у світлі національних орієнтирів. Цей компонент забезпечує внутрішню єдність думки, почуття й дії. Він є передумовою щирої та стійкої патріотичної мотивації.

Таким чином, ці чотири взаємопов'язані компоненти забезпечують цілісність національно-патріотичної вихованості, дозволяючи не лише структурувати процес її формування, а й ефективно оцінювати рівень її поступу в умовах цифрового освітнього середовища як результат національно-патріотичного виховання. Визначені нами компоненти дозволяють цілісно оцінити рівень сформованості національно-патріотичної вихованості. Їх визначення є необхідним для побудови ефективної моделі виховання, орієнтованої на розвиток особистості, здатної до усвідомленої участі у житті українського суспільства, збереження національної ідентичності та готовності до захисту держави.

1.3 Потенціал цифрового освітнього середовища у національно-патріотичному вихованні підлітків у закладах загальної середньої освіти

Сучасні реалії в Україні супроводжуються значними змінами в усіх галузях, зокрема в освіті, з-поміж яких важливою є цифровізація освітнього процесу. Зазначимо, що цифрова трансформація України знайшла відображення у низці таких нормативних документів: Закон України «Про Національну програму інформатизації», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення стратегії розвитку інформаційного суспільства України», Закон України «Про

цифровий порядок денний України», Положення про Національну освітню електронну платформу [157], проєкт Концепції цифрової трансформації освіти і науки, який зараз проходить громадське обговорення [91].

Питання цифровізації освітнього процесу широко розглядається в науковому дискурсі [92; 248].

Нам імпонує думка Р. Пріми, яка розглядає цифровізацію освітнього процесу як один із провідних стратегічних напрямів трансформації освітньої системи, що є відповіддю на сучасні суспільні виклики. Вона передбачає інтеграцію цифрових технологій в освітній процес з метою підвищення якості й доступності освіти, сприяння індивідуалізації та диференціації навчання, а також розвитку цифрової компетентності особистості [226].

Звідси є логічним той факт, що в освітньо-науковій спільноті зростає інтерес до концепції «цифрового освітнього середовища». Проте зауважимо, що наявність поняття «цифрове освітнє середовище» у нормативно-правових актах та словниково-довідкових матеріалах характеризується фрагментарністю, оскільки ця сучасна дефініція активно відносно нещодавно інтегрується в науковий дискурс. Отже, обґрунтування потенціалу цифрового освітнього середовища для забезпечення національно-патріотичного виховання потребує проаналізувати і визначити феномен «цифрове освітнє середовище» через його семантичні складові у такій послідовності: «середовище», «освітнє середовище», «цифрове середовище» «цифрове освітнє середовище».

Насамперед розглянемо поняття «середовище», яке тлумачний словник трактує трьома визначеннями: речовина, тіла, що заповнюють який-небудь простір і мають певні властивості; сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини; оточення [181].

У психології поняття «середовище» трактується як сукупність зовнішніх умов, у яких відбувається розвиток і життєдіяльність особистості. Воно охоплює фізичні, соціальні та культурні чинники, що безпосередньо впливають на емоції, мислення, поведінку та когнітивні процеси людини [166].

До фізичних компонентів середовища відносять такі параметри, як просторове оточення, архітектурні особливості, рівень освітленості, кліматичні умови та рівень шуму. Соціальне середовище представлено системою міжособистісних стосунків – у родині, навчальних чи трудових колективах. Культурне – включає мову, традиції, цінності, релігійні або етичні уявлення, що притаманні певній спільноті [166].

Психологічна наука підкреслює, що взаємодія між особистістю та середовищем є динамічною: не лише середовище формує особистість, але й сама людина активно впливає на середовище через власні вчинки, вибір і соціальну поведінку. Цей взаємозв'язок представляє собою важливу сферу наукових досліджень, спрямованих на детальне вивчення психічного розвитку та становлення особистості.

Педагогічна теорія почала оперувати терміном «середовище» на початку минулого століття. В довідниковій літературі «середовище» в акмеологічному контексті трактується як «сукупність умов, що виникають і створюються в процесі функціонування таких структурних компонентів середовища, як професійний, освітній, акмеологічний супровід, що знаходяться під впливом мега-, макро- і мікрочинників, які забезпечують особистості можливість продуктивно здійснювати кожний етап професійного становлення, реалізовувати себе в професії, досягати вершин професіоналізму» і таке середовище характеризується ознаками розвивального [187, с. 164].

Доцільними і цінними для нашого дослідження є напрацювання Е. Заредінової, яка, спираючись на діяльнісний підхід, проаналізувала різні наукові погляди та зробила висновок, що існує кілька позицій до розуміння феномену середовища: як об'єкта перетворювальної діяльності людини; як активного суб'єкта цієї діяльності; а також як цілісної взаємодії індивіда й середовища, що перебувають у постійному процесі змін і розвитку [69].

Отже, на підставі аналізу наукових джерел, ми розуміємо, що середовище є багатоаспектним і включає його як статичні умови, так і динамічні взаємодії, що розвивають особистість у різних сферах її життєдіяльності.

У контексті педагогічної науки, розуміння поняття «середовище» як простору взаємодії особистості з умовами та факторами розвитку створює підґрунтя для переходу до аналізу його специфічного різновиду – «освітнього середовища», яке відіграє ключову роль у розвитку особистості в умовах освітнього процесу. Сутність поняття «освітнє середовище» є предметом інтенсивних досліджень та обґрунтувань з боку педагогів упродовж останніх десятиліть. Українські та закордонні науковці й практики визначають освітнє середовище як частину загального життєвого та соціального простору людини. Це поняття охоплює сукупність усіх освітніх чинників, які прямо чи опосередковано впливають на розвиток особистості в процесі освітньої діяльності. Педагоги розглядають поняття «середовище» як набір умов, що оточують людину та взаємодіють з нею як з біологічним організмом та особистістю. Вони підкреслюють різноманіття видів середовища, виділяючи: найближче середовище, що складається з родини, друзів, родичів; далеке середовище – суспільний устрій, зовнішнє та внутрішнє середовище; пасивне та активне середовище; актуальне та розвивальне середовище [24].

Зокрема В. Биков тлумачить освітнє середовище як сукупність впливів і умов, що сприяють формуванню особистості в межах соціального та предметно-просторового оточення. Для його аналізу дослідник пропонує структуру, яка включає учасників освітнього процесу, соціальний, просторово-предметний і психодидактичний компоненти [23].

Суголосна позиція щодо визначення освітнього середовища Т. Філімонової, яка розглядає його як чинник патріотичного виховання. Дослідниця трактує освітнє середовище як сукупність чинників та умов, що впливають на формування і розвиток особистості, а також забезпечують можливості для її самореалізації в межах соціального та матеріально-просторового контексту [219].

На думку Т. Цюман та Н. Бойчук, «освітнє середовище – це характеристика життя всередині освітнього закладу, система впливів і умов формування особистості, а також система можливостей для розвитку особистості, які містяться у соціальному та просторово-предметному оточенні» [227, с. 9].

Дослідниця Л. Бутузова освітнє середовище розглядає як цілісну й організовану систему, яка виконує не лише освітні функції, а й сприяє процесам соціалізації та психологічного становлення особистості. Саме в межах цього середовища проходить важливий етап життя людини – від дитинства через підлітковий вік до юності. Воно охоплює взаємодію дитини з ровесниками, педагогами, батьками та іншими учасниками освітнього процесу і створює багатий простір для розвитку [32]. Таким чином авторка підкреслює виховну і соціальну роль середовища.

Подібну позицію займає Л. Мухіна, яка вважає, що освітнє середовище є елементом соціального середовища і визначається як сукупність умов, у межах яких відбувається освітній процес та формується взаємодія його учасників [130]. І. Габа ж інтерпретує освітнє середовище як соціальну систему, що формує мережу людських взаємин у процесі адаптації особистості до навколишнього світу і навпаки [45].

Дещо інший підхід до визначення освітнього середовища має дослідниця О. Ярошинська, яка вважає, що освітнє середовище є створеним або природним оточенням людини, що охоплює змістовні складові та різноманітні освітні засоби, які забезпечують розвиток особистості завдяки створенню відповідних умов для ефективної освітньої діяльності [243]. Тобто підкреслює його функціональну і структурну складову.

За Н. Павловою, освітнє середовище розглядається як природне або створене штучно оточення особистості, яке об'єднує зміст, інструменти, методи й форми організації освітнього процесу з метою забезпечення умов для результативної навчальної діяльності. Дослідниця підкреслює, що сучасне освітнє середовище функціонує як сукупність організаційно-педагогічних чинників, у межах яких здобувачі освіти не лише засвоюють знання та навички, а й розвивають особистісні риси та формують компетентності. Водночас його межі не є сталими – вони змінюються залежно від інтенсивності пізнавальної активності, залучення до освітнього процесу елементів соціокультурного простору та інших факторів [138].

На нашу думку, ці два підходи є суголосними, бо простежується спільна основа щодо природи походження освітнього середовища. Разом із тим є низка відмінностей у змістових акцентах. О. Ярошинська акцентує на зовнішньо-організаційній стороні освітнього середовища як умови для освітньої ефективності, тоді як Н. Павлова розглядає його як динамічну систему з педагогічною, соціокультурною та особистісною складовими, що змінюється під впливом діяльності учасників освітнього процесу.

Позиція В. Бикова співвідноситься з попередніми підходами до визначення освітнього середовища, проте має свій унікальний акцент – вона переносить фокус із внутрішніх складових освітнього середовища (змісту, методів, взаємодії) на зовнішній технологічний контекст і вплив цифрових трансформацій. Якщо О. Ярошинська та Н. Павлова зосереджуються на структурно-функціональних та особистісно-орієнтованих аспектах середовища, то В. Биков розглядає освітнє середовище як частину глобальних змін, що відбуваються під впливом переходу до епохи інформаційно-когнітивних технологій. У його трактуванні освітнє середовище постає динамічним і відкритим до інновацій, що визначає нові вимоги до змісту, форм і засобів навчання в умовах цифровізації [22].

Різні наукові погляди дають підстави стверджувати, що поняття «освітнє середовище» має комплексний характер, тому в науковій літературі зустрічаються різні підходи до його інтерпретації. Аналіз означеного поняття засвідчив, що дослідники зазвичай розглядають його як систему взаємопов'язаних елементів – матеріальних ресурсів, предметно-просторових об'єктів, соціальних зв'язків, міжособистісних стосунків, учасників освітнього процесу тощо. Саме їхня взаємодія визначає специфіку освітнього середовища, його функціональні особливості та напрями практичного застосування.

Оскільки ми розглядаємо національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти, то вважаємо доцільним конкретизувати визначення «освітнього середовища» в цьому контексті.

Дослідник Д. Бондаренко уточнює визначення освітнього середовища закладу освіти «як систему зовнішніх та внутрішніх впливів на особистість дитини,

що сприяє її всебічному особистісному розвитку та формує в неї здатність зважено діяти у різних життєвих ситуаціях, спонукає до постійних змін, самовдосконалення себе як особистості, суспільства, держави» [25].

Державна служба якості освіти у своїх рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти визначає освітнє середовище закладу освіти як сукупність умов, що створюється в закладі освіти для навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти і праці педагогічних працівників [171].

Отже, узагальнюючи вищезазначене, освітнє середовище ми розглядаємо як складний, багатокомпонентний простір, що забезпечує умови для цілісного розвитку, формування та самореалізації особистості в контексті освітнього процесу. Визначаємо його як динамічну систему, що включає в себе широкий спектр фізичних, соціальних, культурних та педагогічних чинників. Воно створюється в закладах освіти, взаємодіє з особистістю, сприяючи її всебічному розвитку, соціалізації, самореалізації та формуванню готовності до змін і самовдосконалення, що особливо актуально в контексті національно-патріотичного виховання підлітків.

За логікою нашого дослідження, розглянемо дефініцію «цифрове середовище». У довідниковій літературі термін «цифрове середовище» трактується як система, що охоплює подання аудіо- та відеоінформації в мережі World Wide Web, а також інші технології, які забезпечують створення та поширення цифрового контенту [209]. Інше трактування цифрового середовища – це «контекст» або «місце», існування котрого забезпечують технології та цифрові пристрої, що часто передається за допомогою Інтернету чи інших цифрових засобів, наприклад, мережі мобільного зв'язку [225].

На нормативному рівні зазначене поняття отримує термінологічне закріплення у статті 2 Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги»: «цифрове середовище - апаратне, програмне забезпечення та будь-яке мережеве підключення, що використовується з метою отримання доступу до

цифрового контенту та/або цифрової послуги та забезпечує можливість їх використання споживачем» [164].

У Рекомендаціях Ради Європи, що стосуються поваги, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі, поняття «цифрове середовище» визначено загально. Зокрема, зазначено, що воно охоплює всі форми використання комп'ютерів, Інтернету, смартфонів, планшетів, комп'ютерних ігор і соціальних мереж [257].

Вітчизняні науковці обґрунтовано вказують на те, що цифрове середовище є поняттям ширшого обсягу, ніж глобальна мережа Інтернет. Його змістовне наповнення охоплює не лише вебконтент (вебсайти та їхні складові), але й електронні документи, файли, а також оцифровані об'єкти інтелектуальної власності [204].

На основі аналізу джерел, цифрове середовище можна узагальнити як комплексну, багатоаспектну систему, що охоплює технологічні засоби, інфраструктуру та різноманітний цифровий контент, які взаємодіють між собою, забезпечуючи створення, поширення, доступ та використання інформації в електронному форматі.

У сучасному цивілізованому суспільстві цифрове середовище є невід'ємною складовою щоденного життя та взаємодії дітей. У зв'язку з цим, важливим стає забезпечення різноманітних форм доступу до цифрових технологій, які враховують вікові особливості дітей, рівень їхнього розвитку, а також соціокультурні й соціально-економічні відмінності. Тому вважаємо за доцільне перед аналізом наступної дефініції за логікою нашого дослідження, а саме «цифрове освітнє середовище», більш детально розглянути поняттєве формулювання «цифрові технології».

Цифровими технологіями є електронні інструменти, пристрої та ресурси, що опрацьовують, генерують або зберігають дані. Саме таке визначення цифрових технологій ми знаходимо у закордонних авторів [250].

Важливою для нашого дослідження є позиція Л. Фамілярської, яка, узагальнюючи наукові підходи до трактування цифрових технологій, характеризує

їх як технології, що забезпечують процес кодування різних видів інформації з подальшою візуалізацією за допомогою комп'ютерної техніки [214].

За даними Глобального офісу досліджень і прогнозувань Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), цифрові технології виступають потужним фактором, який визначає ритм сучасного життя, зокрема дитячого. Завдяки доступу до цифрового середовища, діти отримують широкі можливості для саморозвитку, навчання, соціалізації та активної громадянської участі. Водночас ці технології можуть стати ефективним інструментом залучення до освіти й суспільного життя дітей, які опинилися в умовах соціально-економічної чи географічної ізоляції [252].

Оскільки ми в нашому дослідженні розглядаємо національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі, тому вважаємо доцільним детальніше висвітити поняття «цифрові технології» саме в освітній діяльності.

Дослідниця О. Пищик визначає дану дефініцію «як широкий спектр електронних засобів і систем, що використовуються для створення, зберігання, обробки, управління та обміну інформацією. У контексті освіти, це охоплює інструменти та платформи, які підтримують освітній процес, включаючи комп'ютери, планшети, інтернет-ресурси, програмне забезпечення для навчання, системи управління навчанням (LMS), віртуальні та доповнені реальності, інтерактивні дошки тощо» [145, с. 371].

На думку О. Муковоза, цифрові технології трансформують освітній процес, стираючи межі між фізичним і віртуальним середовищем. Це, на його переконання, зумовлює необхідність оновлення традиційних підходів до освітньої діяльності, адже цифровізація сприяє підвищенню ефективності засвоєння знань, полегшує комунікацію та забезпечує оперативний обмін інформацією між учасниками освітнього процесу [129].

У своїх наукових міркуваннях О. Співаковський підкреслює трансформаційний потенціал цифрових технологій у сфері освіти, акцентуючи на їх здатності розкривати індивідуальні можливості учнів. Такий підхід не лише сприяє активізації пізнавальної діяльності та самореалізації, а й формує умови для

особистісного зростання. Також науковець відзначає здатність таких технологій забезпечувати міждисциплінарну інтеграцію знань – з природничих, технічних, гуманітарних наук і мистецтва. Окрему увагу приділено тому, що цифрові рішення сприяють постійному оновленню змісту, форм і методів навчально-виховного процесу, підвищуючи його ефективність і відповідність сучасним вимогам [198].

Науковець М. Пригодій у своїх наукових розвідках здійснив класифікацію цифрових технологій, яку ми наводимо на рис. 1.2. Згідно з представленою схемою, цифрові технології в освіті поділяються на кілька ключових категорій: апаратне, програмне, комунікаційне забезпечення та технології за способом застосування. Такий підхід дозволяє комплексно розглядати потенціал цифрових інструментів в організації сучасного освітнього процесу. Зокрема, акцент зроблено як на технічному оснащенні, так і на функціональних аспектах використання цифрових технологій у навчанні, контролі, управлінні та організації освітнього середовища [150].

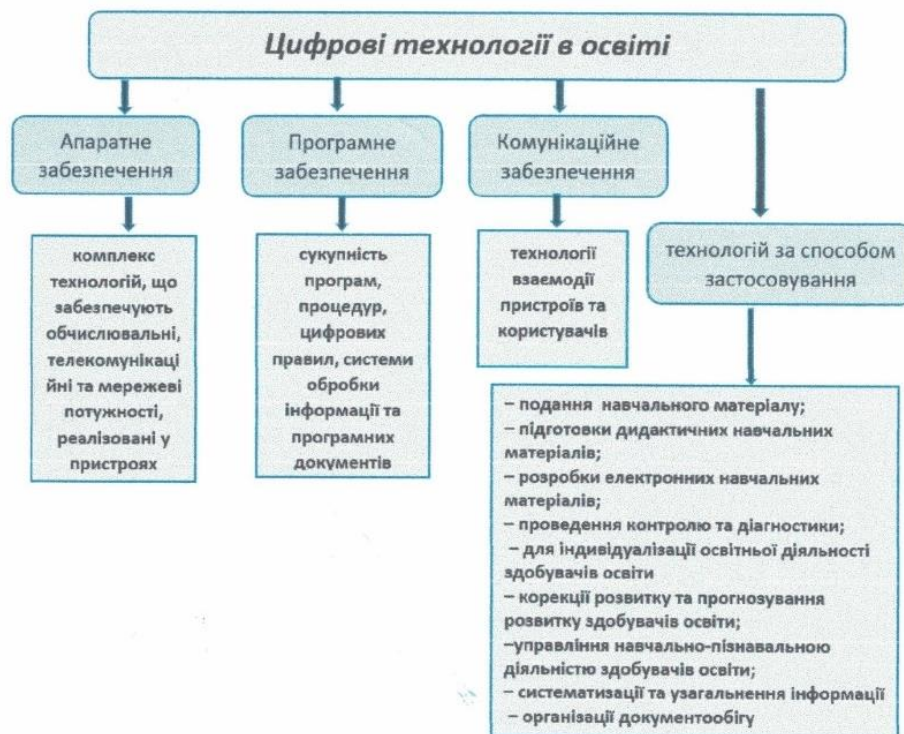

Рис. 1.2 Авторська інтерпретація за матеріалами М. Пригодія.

У сучасній педагогічній науці та практиці дедалі частіше використовують поняття «цифрове освітнє середовище», яке поступово закріплюється у сфері освітньої діяльності.

Теоретико-практичні аспекти цифрового освітнього середовища, дидактичні питання його проєктування і впровадження в освітній процес досліджують В. Биков, О. Буйницька, І. Іванюк, Л. Карташова, С. Литвинова, В. Марченко, М. Мар'єнко, Н. Морзе, О. Овчарук, О. Пінчук, Л.Л. Фамільярська, та ін. [20; 21; 72; 77; 118; 214].

Цифрове освітнє середовище є простором, у якому освітня діяльність організована з використанням цифрових технологій, що сприяють взаємодії між здобувачами освіти та викладачами. Це середовище інтегрує освітній процес із сучасними технологічними рішеннями, використовуючи цифрові та іноді симуляційні технології, вебплатформи, програмне забезпечення та інші електронні ресурси, які забезпечують доступ до знань, спільної роботи, спілкування і розвитку необхідних компетентностей [118]. Також це поняття трактується як цілісна система інформаційного, технічного та навчально-методичного забезпечення, що включає технічні й програмні засоби, призначені для зберігання, обробки, накопичення і передавання освітньої інформації [244].

І. Іванюк розглядає цифрове освітнє середовище в контексті вивчення іноземних мов як сукупність засобів інформаційно-комунікативних технологій, ресурсів і сервісів, які сприяють комунікації, взаємодії, навчанню та участі у віртуальних освітніх спільнотах задля формування іншомовної комунікативної компетентності учнів [72].

Цей підхід підкреслює важливість не лише технологічного аспекту, а й соціокультурної складової, оскільки активна участь у віртуальних освітніх спільнотах сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності учнів. Таким чином, І. Іванюк акцентує увагу на взаємопов'язаності технічних засобів і педагогічних цілей, що дозволяє максимально ефективно розвивати мовні навички в цифровому середовищі.

У своїх наукових розвідках дослідниця Н. Павлова розглядає «цифрове освітнє середовище» як «штучно створене освітнє середовище, в якому дидактичні цілі навчання, співпраця і комунікація учасників освітнього процесу досягається шляхом виваженого і доцільного використання цифрових технологій» [138, с. 74].

Науковці Р. Гуревич, Г. Гордійчук, В. Кобися, Л. Коношевський «цифрове освітнє середовище» трактують як сукупність програмних і технічних засобів, освітнього контенту, які необхідні для виконання освітніх програм в електронному вигляді, головною функцією якого є навчання, виховання та розвиток здобувачів освіти. Разом з тим вони зазначають, що «до виховної функції, то тут якраз і криється основна проблема, що впливає на якість освіти у цілому. Це пов'язано, передусім, із тим, що мінімізований особистий приклад викладача негативно позначається на передаванні навичок соціальної взаємодії, формуванні стимулів до самостійного пошуку й агрегуванню нових знань, культурі роботи з інформацією, мистецтві генерування ідей, прийнятті поведінкових норм, які визначені й очікуються та вимагаються від індивіда в конкретній професійній ситуації [224, с. 11]. Ми приєднуємося до наукової позиції В. Кременя, С. Сисоевої, І. Беха, О. Вознесенської, Л. Канішевської та ін., які підкреслюють саме потенціал виховної функції цифрового освітнього середовища, визначаючи його в Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі як цифрове освітньо-виховне середовище.

У зазначеній Концепції цифрове освітньо-виховне середовище «утворюють матеріально-технічне, психолого-педагогічне, дидактичне, комунікативне забезпечення освітнього процесу, що включає засоби навчання і виховання, які базуються на нових цифрових та інформаційних комунікаційних технологіях, навчальній та виховній інформації, яка сприяє формуванню соціально важливих якостей усіх суб'єктів освітньої діяльності (адміністрації, педагогічних працівників, вихованців, їхніх батьків тощо)» [90, с. 13]. Єдине цифрове освітньо-виховне середовище закладу освіти розглядається як відкрита система, у якій на інформаційному рівні взаємопов'язані всі суб'єкти освітнього процесу: адміністрація, методичні служби, педагоги, здобувачі освіти, їхні батьки. Усі

учасники освітньо-виховної взаємодії поєднані між собою відповідними інформаційними потоками.

Як відмічають науковці, метою створення цифрового освітньо-виховного середовища в закладі освіти є становлення духовно розвиненої особистості – керівника, педагога або здобувача освіти, яка має належний рівень цифрової компетентності та функціональну готовність до застосування цифрових і інформаційно-комунікаційних технологій у різних напрямках діяльності: управлінській, методичній, освітній, виховній, дозвіллєвій і самоосвітній [90].

Розкриваючи сутність цифрового освітньо-виховного середовища, автори виокремлюють його функції: комунікаційну, інформаційну, розвивальну, творчу, координувальну, контрольно-аналітичну. Як зазначено у Концепції, цифровий і фізичний простори сучасної молоді тісно інтегровані, що зумовлює нові підходи до виховання. Інтернет виступає платформою для навчання, самовираження, комунікації, участі в соціальних і культурних ініціативах, формуючи нову медійну культуру взаємодії. У цих умовах виховання має забезпечити розвиток інформаційно-цифрових та медіапсихологічних компетентностей, а також навичок безпечної поведінки в цифровому просторі. Цифрове середовище позитивно впливає на розвиток підлітків завдяки якісному контенту, онлайн-освіті, просоціальним іграм, соціальним кампаніям. Особлива увага приділяється формуванню критичного мислення, здатності до колаборації, культурної толерантності, відповідального цифрового громадянства й збереженню здоров'я в умовах цифрового навантаження. Цифрова взаємодія сприяє усвідомленню особистості, розширенню пізнавальних можливостей і соціалізації підлітків через позитивні рольові моделі та проєктну діяльність.

Цінною для нас є думка розробників даної Концепції щодо виховного впливу на підлітків. Виокремлено такі види впливу як розвивальний, соціалізуючий, творчий, колаборативний, культурний, психологічний, здоров'язбережувальний, розвиток критичного мислення. У Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі чітко зазначено принципи виховання в цифровому освітньому середовищі. Зокрема, йдеться про принцип конфіденційності та безпеки (захист

персональних даних, можливість батьківського контролю), принцип індивідуалізації (створення індивідуальних освітніх траєкторій), доступності (простота й відкритість доступу), доцільності (використання лише необхідних цифрових технологій), розвитку (формування моральних якостей і творчого потенціалу), гнучкості (урахування вікових та індивідуальних особливостей дитини), інноваційності (використання новітніх інтерактивних та дистанційних форм), а також принцип інтегрованості (міждисциплінарний підхід до виховання через взаємодію різних суб'єктів освітнього процесу) [90].

Концепція виховання в цифровому просторі органічно поєднується з проблемою нашого дослідження, оскільки акцентує увагу на необхідності формування відповідального цифрового громадянства, розвитку критичного мислення, збереження національної ідентичності та культурних цінностей.

Отже, цифрове освітнє середовище – це багатогранний і динамічний освітній простір, який інтегрує цифрові технології в освітні. Забезпечення взаємодії та розвиток необхідних компетентностей, являє собою складну, цілісну та відкриту систему, що створюється для ефективного навчання, виховання та розвитку особистості в умовах цифрової трансформації суспільства. Цифрове освітнє середовище надає нові можливості для реалізації завдань національно-патріотичного виховання у сучасному форматі :

- сприяє створенню нових форм і моделей національно-патріотичного виховання;
- інтегрує інноваційні форми і технології навчання і виховання;
- розширює комунікацію між учнями, спільну діяльність незалежно від їх географії;
- сприяє формуванню активної громадянської позиції через участь у цифрових проєктах;
- забезпечує доступ до якісного патріотичного контенту;
- підтримує міжкультурний діалог із збереженням національної ідентичності;

- виступає середовищем, у якому розвивається свідомість, емпатія, соціальна активність та причетність до життя громади;
- розвиває критичне мислення і медіаграмотність, що є важливими складовими сучасного патріота.

Висновки до першого розділу

На основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми з'ясовано, що державна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності реалізується шляхом здійснення комплексу заходів з національно-патріотичного виховання, що охоплює військово-патріотичне виховання, громадянську освіту та духовно-моральне виховання.

Визначено, що національно-патріотичне виховання підлітків – це цілеспрямована педагогічна взаємодія, в ході якої відбувається становлення особистості громадянина і патріота своєї Вітчизни на основі прийняття національних та демократичних цінностей, дотримання закону, норм права, загальнолюдської моральності.

Встановлено, що ефективність національно-патріотичного виховання підлітків забезпечують урахування специфічних характеристик підліткового віку: прагнення до самостійності, самоствердження, спілкування, групування з однолітками; розвиток системи стійких поглядів на світ та своє місце в ньому, національно-культурної ідентичності, активної соціальної, зокрема патріотичної позиції.

Визначено, що національно-патріотична вихованість підлітків є інтегрованою якістю особистості, що характеризується готовністю до активної участі у житті країни, духовно-моральною міцністю, усвідомленням власної відповідальності за долю Батьківщини та готовністю до її захисту.

Виокремлено структурні компоненти національно-патріотичної вихованості підлітків: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний.

Цифрове освітнє середовище розглядається як багатогранний і динамічний освітній простір, який інтегрує цифрові технології в освітній процес, забезпечення взаємодії та формування необхідних компетентностей, являє собою складну, цілісну та відкриту систему, що створюється для ефективного навчання, виховання та розвитку особистості в умовах цифрової трансформації суспільства.

Потенціал цифрового освітнього середовища у реалізації національно-патріотичного виховання підлітків виявляється у сприянні створення нових форм і моделей національно-патріотичного виховання; інтеграції інноваційних форми і технології навчання і виховання; розширенні комунікації між учнями, спільній діяльності незалежно від їх географії; розвитку активної громадянської позиції через участь у цифрових проєктах; забезпеченні доступу до якісного патріотичного контенту; підтримки міжкультурного діалогу із збереженням національної ідентичності. Разом із тим, виступає середовищем, у якому розвивається свідомість, емпатія, соціальна активність та причетність до життя громади, критичне мислення і медіаграмотність, що є важливими складовими сучасного патріота.

Основні положення розділу відображено в таких роботах автора:

[107], [108]. [111], [112], [116].

РОЗДІЛ 2

МОДЕЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Аналіз стану національно-патріотичного виховання в Україні та за кордоном

Національно-патріотичне виховання є фундаментальним напрямом освітньої діяльності, спрямованим на формування в учнів стійких громадянських і національних цінностей, що знаходить підтвердження в нормативно-правових документах. (див підрозділ 1.1). Як зазначалося раніше воно охоплює розвиток в учнівської молоді почуття любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до історії, культури та символіки України. В умовах воєнної агресії та загроз національній цілісності роль національно-патріотичного виховання набуває особливої актуальності, адже сприяє зміцненню державницької ідентичності та згуртованості суспільства.

З огляду на це, особливої ваги набуває розгляд організації національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти.

Національно-патріотичне виховання в закладах загальної середньої освіти України є важливим компонентом формування громадянської свідомості, патріотизму та активної життєвої позиції молоді. Воно реалізується відповідно до державних стратегій і концепцій, зокрема Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні [154]. Основними напрямками є вивчення історії України, шанування національних символів, вшанування героїв, підтримка української мови та культури, розвиток громадянських компетентностей.

Одним із ключових інструментів є інтеграція національно-патріотичних ідей у зміст освітніх програм. Особливе місце в цьому процесі займає предмет «Захист України» у старших класах. Він передбачає формування первинних військово-прикладних навичок, основ домедичної допомоги, знань з безпеки життєдіяльності, а також виховання готовності до оборони Батьківщини. Практичні заняття, табори,

вишколи і зустрічі з військовослужбовцями сприяють розвитку в учнів почуття відповідальності, витривалості й мужності.

У шкільному середовищі патріотичне виховання також реалізується через виховні години, проекти, тематичні тижні, заходи до державних свят, волонтерську та благодійну діяльність. Важливим чинником є залучення учнів до участі в дитячих громадських організаціях та державних ініціативах. Однією з найпоширеніших форм є Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), що поєднує елементи козацького виховання, історичної реконструкції, стройової та фізичної підготовки.

Активно функціонують скаутські організації, зокрема Пласт – Національна скаутська організація України. Пластуни реалізують принципи самовиховання, служіння Батьківщині, духовного розвитку, лідерства та громадянської відповідальності. Через участь у таборуваннях, благодійних заходах, краєзнавчих експедиціях, акціях пам'яті та вишколах, підлітки отримують глибше розуміння власної національної ідентичності. Подібну діяльність здійснюють й інші скаутські та молодіжні організації, що мають проукраїнську спрямованість.

Органічне поєднання шкільної та позашкільної виховної діяльності, партнерство з громадськими об'єднаннями, інтеграція цифрових технологій у патріотичні ініціативи (зокрема віртуальні виставки, блоги, онлайн-челенджі, цифрові карти пам'яті) значно підвищують ефективність виховання. Таким чином, національно-патріотичне виховання в Україні формується як системна й багаторівнева освітня практика, спрямована на виховання свідомого, відповідального й дієвого громадянина, готового до захисту національних інтересів своєї держави.

Важливо, щоб національно-патріотичне виховання здійснювалося не лише як формальна складова виховного плану, а як наскрізна ціннісна орієнтація в освітньому процесі. Таким чином, національно-патріотичне виховання є не лише освітньою функцією, а чинником формування стійкої державницької свідомості нового покоління. Ефективність його реалізації значною мірою залежить від системності, відкритості та інноваційності підходів, які застосовують освітні

заклади. В умовах цифровізації суспільства важливу роль відіграє інтернет-присутність шкіл, адже саме через офіційні сайти можна прослідкувати реальний стан виховного процесу, її зміст, форми і засоби. Публічне представлення інформації про заходи, плани, участь у всеукраїнських програмах, а також інтерактивні ініціативи дають можливість не лише ознайомитися з досвідом конкретних закладів, а й здійснити загальний аналітичний огляд. Зважаючи на це, було здійснено аналіз національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти України на основі змісту їх офіційних вебресурсів.

Вивчення інформаційного наповнення сайтів окремих закладів загальної середньої освіти свідчить про помітну активність у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема в реалізації тематичних заходів, участі в державних ініціативах та налагодженні співпраці з громадськими організаціями.

На основі аналізу змісту офіційного сайту Доброгостівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ст. ім. Івана Боберського Трускавецької міської ради Дрогобицького району Львівської області [60] встановлено, що у закладі реалізуються окремі заходи національно-патріотичного виховання, проте відсутній оприлюднений річний план роботи в цьому напрямі. Незважаючи на це, практика проведення заходів засвідчує активну позицію педагогічного колективу щодо формування патріотичних цінностей в учнівської молоді. Зокрема, на сайті висвітлено урочистий захід до Дня захисників і захисниць України, під час якої відбулося вшанування пам'яті загиблого героя, відкриття тематичного банера, виступи учнів з поетичними композиціями та молитвою. Такі ініціативи формують історичну пам'ять, гідність та повагу до українських захисників. Також школа бере участь у благодійних заходах та творчих ініціативах патріотичного спрямування: майстер-класах, ярмарках, конкурсі писанок тощо. Проте серед оприлюднених матеріалів не зафіксовано участі закладу у всеукраїнських державних програмах чи конкурсах, що могли б розширити контекст і масштаб національно-патріотичної виховання.

Окремої уваги заслуговує залучення батьків до виховного процесу. Участь родини загиблого воїна в заході свідчить про відкритість закладу до співпраці з

родинами учнів та представниками громади. Водночас на сайті не представлено системної інформації щодо роботи з батьківською громадськістю, зокрема відсутні повідомлення про спільні зустрічі, опитування чи родинно-освітні заходи у сфері патріотичного виховання.

У частині цифровізації національно-патріотичного виховання встановлено, що матеріали, ілюстровані світлинами та короткими описами подій. Технічний супровід заходів забезпечується вчителем інформатики, що свідчить про залучення цифрових засобів на базовому рівні. Водночас не зафіксовано використання сучасних цифрових платформ чи сервісів (Google Classroom, Padlet, Canva, відеоредактори тощо) для реалізації учнівських проєктів, створення віртуальних виставок, онлайн-вікторин чи інших інтерактивних форм, що могли б сприяти посиленню мотивації здобувачів освіти до усвідомленої громадянської участі.

Отже, діяльність закладу у сфері національно-патріотичного виховання є сталою, проте потребує більшої систематизації, розширення співпраці з батьками та активнішого впровадження цифрових інструментів.

Проаналізувавши розділ «Виховна робота» сайту Варавського ліцея №1 Вараської міської ради, можна відзначити сильні та дещо слабкі сторони національно-патріотичного виховання в даному закладі освіти [33].

У ліцеї регулярно проводять заходи патріотичного спрямування. Прикладом є розважально-патріотична гра «Ігри патріотів», організована 2 жовтня 2024 р. гуртком «Юний пластун» за підтримки громадської організації Пласту, що підтверджує активну інтеграцію позашкільних ініціатив у патріотичну роботу. Аналогічно, у закладі проводяться масштабні заходи національно-патріотичного характеру – наприклад, «Майбутні захисники України» (лютий 2023 р.) і святкові програми до Дня захисника (жовтень 2022 р.), у рамках яких застосовувалися мультимедійні презентації, інформаційні вісники та відеофлешмоби.

Певна увага приділяється дитячому волонтерству, хоча формальні плани чи програми з національно-патріотичного виховання на сайті не оприлюднені. Немає жодних згадок про оприлюднені річні плани, участь у державних програмах, конкурсах чи грантах. Іншими словами, діяльність відбувається переважно за

принципом «за потреби» та залежить від окремих подій, а не відповідає системному підходу із офіційною документацією.

Щодо залучення батьків, прямі приклади спільної участі у заходах, зустрічі або консультації з батьками не представлені. Проте подієвий характер заходів (флешмоби, презентації) дають можливість сім'ям бути присутніми, хоч це не підтверджено на сайті публічно.

У частині цифрових інструментів відзначається використання мультимедійних презентацій і відеоформ (флешмоби), особливо під час День захисника України. Це свідчить про базовий рівень цифровізації пізнавального контенту.

На основі матеріалів, розміщених на сайті Веренчанського опорного закладу загальної середньої освіти I–III ступенів імені Ірини Вільде Веренчанської сільської ради Чернівецького району Чернівецької області, можна зробити висновки про особливості реалізації національно-патріотичного виховання в цьому освітньому закладі. У щорічному звіті закладу зазначено наявність системного річного плану виховної роботи, що включає військово-патріотичне, громадсько-правове, екологічне та інші напрями виховної роботи [40]. Підкреслено важливість формування в учнів любові до рідного краю, поглиблення знань про історію Батьківщини, розвиток правової культури та участі у конкурсах різного рівня.

Заклад також активно залучений до волонтерської діяльності на підтримку Збройних сил України: педагогічні працівники, учні та батьки спільно зібрали понад 80 500 грн на необхідні речі для військових. Це свідчить про соціальну відповідальність і практичну реалізацію патріотизму. Акцент ставиться на внутрішньошкільну роботу та загальнодержавні ініціативи в інших напрямках (булінг, цивільна безпека тощо).

Щодо залучення батьків, сайт фіксує їхню активну участь у благодійних акціях та загальношкільній діяльності, але не містить інформації про спеціальні зустрічі або заходи з патріотичного напрямку, націлені виключно на співпрацю з родинами в цьому контексті.

У цифровому вимірі не знайдено ознак використання інтерактивних онлайн-сервісів у процесі національно-патріотичного виховання.

Отже, Веренчанський ОЗЗСО продемонстрував наявність структури для системної роботи з національно-патріотичного виховання, що підтримується через річні плани, конкретні заходи, участь у конкурсах, волонтерство, а також цифрову платформу для інформаційної комунікації. Однак, на нашу думку, бракує системного залучення батьків у цей напрямок і застосування сучасних цифрових інструментів для розвитку учнівських проєктів, онлайн-активностей та інтерактивного навчання.

Карлівський ліцей імені Ніни Герасименко Карлівської міської ради Полтавської області діє у напрямку національно-патріотичного виховання, спираючись насамперед на власний військово-історичний музей, який виступає центром цієї роботи [76]. Зокрема, пошуковий загін музею системно працює над вивченням життя та подвигів місцевих героїв, таких як Д. Барвіна, М. Демиденка, Ю. Коновода, А. Конопльова та формує Книгу пам'яті загиблих Захисників України, створену спільно з Національним військово-історичним музеєм України. Музей активно залучає учнів, батьків і громаду, співпрацює з краєзнавчими та ветеранськими організаціями, що допомагає збагачувати експозиції й підтримувати живу пам'ять про героїчне минуле.

Заклад також застосовує позакласний виховний формат у вигляді участі в українській військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), де шкільний рій, названий на честь місцевого героя сучасності, демонструє готовність до патріотичного служіння. Це свідчить про організований підхід до формування патріотичного духу серед учнів.

Хоч офіційні документи (річні плани, накази) на сайті не представлені, діяльність закладу має чітку структуру: постійна експозиційна робота музею, тематичні пошукові проєкти, участь у патріотичних та історичних заходах. Батьківська складова також представлена, адже до формування музею долучаються учні, батьки і громада, що забезпечує синергію між учнівською родиною та навчальним закладом.

У цифровому сегменті сайт працює на платформі Google Sites. Дещо обмежена інтерактивність: матеріали представлені у форматі тексту з ілюстраціями. Прямого застосування інтернет-інструментів як-от онлайн-проектів, відеопрезентацій, платформ для проведення віртуальних екскурсій чи історико-патріотичних віртуальних платформ не виявлено.

Таким чином, Карлівський ліцей продемонстрував ґрунтовну практичну діяльність у напрямі національно-патріотичного виховання через музей, тематичні проекти, залучення громади та участь у «Джурі». Проте бракує активної реалізації цифрових інструментів, які могли б систематизувати роботу, підвищити її масштабність і посилити залучення учнів та батьків, наприклад, через онлайн-екскурсії, мультимедійний контент, віртуальні виставки або інтерактивні платформи.

Проаналізувавши зміст сайту Комунального закладу «Дніпрорудненська гімназія «Софія» – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1» Дніпрорудненської міської ради Васильківського району Запорізької області на основі доступних розділів, побачили, що виховна робота має виражену структуру, у межах якої є категорія «Патріотичне виховання», однак відсутнє публічне наповнення цієї рубрики. З переліку підрозділів видно, що питання патріотичного виховання закріплені на рівні нормативних напрямів діяльності школи, проте не опубліковано конкретних заходів, програм або річних стратегій у цьому полі. Вважаємо, що додатково необхідно враховувати ризики для закладів, розташованих у прифронтових зонах або на тимчасово окупованих територіях (а даний заклад освіти має юридичну адресу саме на ТОТ), де публічне висвітлення патріотичної діяльності може бути обмежене з міркувань безпеки. На сайті представлено інші освітні ініціативи – участь у Всеукраїнських науково-освітніх семінарах, ООН-самітах, математичних акціях, ярмарках «Україна смакує» з елементами вивчення української культури [57].

Залучення батьків та громади в цьому напрямку не відображено на сайті. Можливо, така співпраця відбувається поза веб-простором, але онлайн-видимості

немає, знов таки за нашим припущенням через безпеку учасників освітнього процесу.

Щодо цифрових інструментів, сайт побудований на CMS At.ua власному домені, має структуру традиційного порталу з меню, форумом, фотоальбомами та можливістю дистанційного навчання. Є інтеграція з Quizizz, Quiver у математичних інтерактивах, але немає цифрових платформ, присвячених патріотичним проектам (відсутні онлайн-вікторини, віртуальні виставки, тематичні блоги або презентації патріотичного змісту у цифровому форматі).

Аналіз стану національно-патріотичного виховання також було здійснено на цифровому майданчику Комунального закладу «Маріупольська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів №66 Маріупольської міської ради Донецької області» [196].

На головній сторінці закладу чітко виділено розділ «Національно-патріотичне виховання», що свідчить про усвідомлення важливості цього напрямку. Однак при переході до нього можна побачити лише повідомлення про участь гімназії в загальноукраїнському флешмобі «Небесна Варта» (26 – 30 травня 2025 р.), присвяченому вшануванню пам'яті захисників, а також низку постів до державних свят – День Конституції, День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, День вишиванки, День родини, Міжнародний День матері, День Європи тощо. Це означає, що заклад бере участь у тематичних флешмобах та інформаційно-просвітницьких акціях. На перший погляд діяльність з національно-патріотичного виховання має фрагментарний характер: відсутні документи, програми, системні заходи. Варто враховувати, що Маріупольська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів №66 перебуває в зоні високої безпекової загрози, де повне розкриття інформації про патріотичні заходи в публічному цифровому просторі може становити ризик для учасників освітнього процесу.

Залучення батьків і громади у патріотичні заходи представлено лише опосередковано через участь школярів у флешмобах і святкових публікаціях. На сайті відсутні згадки про батьківські зустрічі, круглі столи, спільні акції або волонтерські ініціативи, пов'язані з патріотичним вихованням.

У цифровому контексті заклад освіти використовує сайт для поширення інформації, фотоматеріалів та анонсів. Наявні публікації свідчать про цифрове забезпечення промо заходів, але явного застосування інтерактивних інструментів (вікторин, онлайн-екскурсій, освітніх платформ) не зафіксовано. Висвітлення відбувається у вигляді стандартних новин і оголошень із фото.

Таким чином, проведений аналіз засвідчує наявність позитивних тенденцій у реалізації національно-патріотичного виховання в українських закладах загальної середньої освіти, зокрема у формі локальних ініціатив, волонтерської активності, співпраці з громадськими організаціями та проведення пам'ятних подій. Разом із тим виявлено низку системних викликів: брак стратегічного планування, фрагментарна взаємодія з батьками, а також обмежене використання цифрових освітніх інструментів. Участь у всеукраїнських ініціативах залишається поодиноким, а цифрове середовище – малозадіяним як платформа для взаємодії, творчої діяльності та візуалізації національно-патріотичних сенсів.

Зазначимо, що відсутність на окремих сайтах оприлюднених річних планів, згадок про участь у державних програмах або широке застосування цифрових технологій не обов'язково свідчить про брак відповідної діяльності. Її публічна презентація може бути обмежена чинниками, зумовленими воєнним станом, технічними складнощами, нестабільним інтернет-зв'язком або пріоритетами безпеки. У складних умовах сьогодення не всі заклади мають можливість системно оновлювати онлайн-контент, проте це не применшує значущості їхньої діяльності у національно-патріотичному вихованні.

Особливої уваги потребують заклади, розташовані на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій. Слід враховувати особливості діяльності таких закладів освіти. Обмежений або фрагментарний характер висвітлення національно-патріотичної роботи в таких закладах може бути зумовлений питаннями безпеки – як для педагогічного складу, так і для здобувачів освіти. За таких умов, обмеження інформаційної відкритості може бути свідомою стратегією уникнення репресивного тиску з боку окупаційних адміністрацій. Наприклад, у закладах тимчасово окупованих районах Запорізької, Луганської та Херсонської областей

цифрова присутність або повністю відсутня, або обмежена до загальних новин без згадок про патріотичну тематику. Тому відсутність докладного висвітлення національно-патріотичного виховання у цифровому просторі не завжди варто трактувати як недолік, а радше як захисну міру.

Отже, ефективне національно-патріотичне виховання в сучасних умовах потребує переходу від епізодичних акцій до цілісної, концептуально обґрунтованої стратегії, яка б передбачала системну реалізацію завдань упродовж навчального року. Важливою складовою такої стратегії має стати широке використання цифрових технологій, що сприятиме інтерактивності, емоційній залученості учнів і розширенню форм комунікації. Не менш значущим чинником є налагодження сталого партнерства між закладом освіти, батьками та місцевою громадою, що забезпечує ціннісну єдність у виховному процесі. З огляду на це, доцільним є аналіз підходів до національно-патріотичного виховання в освітніх системах інших країн, що дозволить виокремити ефективні практики для подальшого удосконалення національного досвіду.

Аналіз наукових джерел свідчить, що національно-патріотичне виховання в різних країнах світу відрізняється за підходами, методами та цілями, відображаючи національні особливості, історичний досвід та політичні пріоритети кожної держави. Зазначимо, що більшість країн термін «патріотизм» майже не вживає.

Розглянемо досвід країн світу, Європейського союзу та Азії, які є багатонаціональними, багатоконфесійними і полікультурними, що відображають схожість умов з нашою країною.

Насамперед привертає увагу досвід США, де американський патріотизм виявляється унікальним явищем, оскільки патріотизм американця не має етнічної, національної або мовної основи. Особливість американської системи патріотичного виховання базується на ідеалах демократії, індивідуальної свободи та громадянської відповідальності. Основними компонентами цієї системи є такі: щоденна клятва вірності прапору в закладах освіти, вивчення американської історії та громадянознавства як обов'язкових предметів, обов'язкове святкування національних свят (День незалежності, День ветеранів), програми «Civic

Education» для формування активного громадянства, діяльність молодіжних організацій і об'єднань, зокрема організація скаутів [7; 217; 260].

Особливістю патріотичного виховання в Канаді є мультикультурний підхід, що поєднує національну єдність з визнанням культурного різноманіття. Мультикультуралізм як державна політика базується на двомовності (англійська та французька), поваги до прав корінних народів, миролюбної зовнішньої політики як джерела гордості канадців.

Швейцарська система національно-патріотичного виховання відрізняється унікальним федералістським підходом та багатомовністю. Оскільки конституція держави делегує повноваження щодо шкільної системи головним чином кантонам, то це виховання зосереджується на вивченні у школах історії кантону та Конфедерації, громадянській освіті, яка базується на традиціях прямої демократії та широкої участі громадян у прийнятті рішень, збереженні регіональних традицій та ідентичностей, святкуванні національних свят (День Конфедерації). Особливістю Швейцарії є конфедеративний патріотизм, тобто розвивається відданість федеральним принципам та цінностям. Успішне поєднання регіональних ідентичностей з загальнонаціональною єдністю демонструє можливості будувати патріотизм на основі політичних цінностей та демократичних принципів, а не етнічної однорідності.

Зважаючи на сучасні реалії імміграційних процесів, що відбуваються у світі, зазначимо великі зміни у національному, релігійному, культурному рівні в європейських країнах. В цьому контексті цікавим є досвід країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Франції та Польщі.

Особливості національно-патріотичного виховання у зв'язку з неоднозначною історією Німеччини виявляється в тому що, країна розробила особливий підхід до патріотичного виховання, який уникає агресивного націоналізму і ґрунтується на принципах конституційного патріотизму, спрямованого на відданість демократичним цінностям та закону. Нині у школах патріотичне виховання в закладах освіти не практикується, однак передбачено обов'язкове вивчення політичної освіти (Politische Bildung), програми пам'яті про

Голокост, міжкультурне навчання, програми обміну з іншими країнами. Шкільний предмет «суспільствознавство» (Sozialkunde або Gemeinschaftskunde), охоплює вивчення історії, політики, економіки, соціології з акцентом на Євросоюз. В умовах сучасного поліетнічного середовища Німеччини виховання сфокусовано на загальнолюдських цінностях, зокрема толерантності, співчутті, солідарності, здатності до співробітництва, миролюбності [249].

Досвід Франції свідчить, що система патріотичного виховання ґрунтується на принципах Республіки: свобода, рівність, братерство. Держава не провадить національно-патріотичного виховання в школах у традиційному розумінні, але у закладах освіти проводяться спеціальні уроки громадянської освіти, на яких розповідають про ідеї рівноправності, соціальної справедливості, свободи особистості, а також вивчають національну історію та культуру, святкування республіканських свят [217].

У Польщі патріотичне виховання спрямовано на розвиток в молоді почуття відповідальності, любові до Батьківщини й поваги до культурної спадщини країни, безкорисного служіння своїй країні й боротьбі за справедливість і соціальний прогрес. Водночас акцентується увага на відкритості та шанобливому ставленні до культурних цінностей Європи та світу [217]. З цією метою в школах організовуються краєзнавчі екскурсії з відповідних предметів, проводяться дні національної пам'яті. В Польщі діє програма «Патріотизм завтрашнього дня», відповідно до якої влаштовуються дні національного прапора, вивчення національних символів тощо [133].

Однак в Польщі, на основі державних документів, діє заборона згадувати причетність поляків до Голокосту чи заперечувати злочини українських націоналістів проти поляків [272].

Цікавим, на нашу думку, є досвід національно-патріотичного виховання пострадянських країн. Так, у Грузії патріотичне виховання підлітків і молоді здійснюється переважно в контексті військово-патріотичного. Окрім традиційних предметів з історії, громадянської освіти, в Грузії діє програма «Патріот», що передбачає двотижневі збори підлітків і молоді у військово-польових таборах, з

проведенням занять з фізичної, початкової військової підготовки, національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання у Казахстані, враховуючи різноманітний національний склад країни, спрямоване на створення умов для подальшого національного відродження Казахстану як країни, яка динамічно розвивається.

Складовою частиною патріотичного виховання казахстанської молоді є військово-патріотичне виховання, спрямоване на формування готовності до військової служби як особливого виду державної служби.

Військово-патріотичне виховання у закладах освіти здійснюється через уроки навчально-воєнної підготовки, навчальний предмет «Громадянознавство», тематичні зустрічі у військових частинах і з ветеранами війни, екскурсії по музеях бойової слави, співпрацю з громадськими організаціями, залучення учнів до військово-прикладних видів спорту.

У Казахстані однією з перших на пострадянському просторі реалізується програма «Культурна спадщина», яка на системній та комплексній основі сприяє відродженню національної культури як базового фактору відродження нації [73]. Національно-патріотичне виховання у країнах Прибалтики – Литва, Латвія та Естонія – має певні особливості, пов'язані з історичним досвідом цих країн та їхньою геополітичною ситуацією. Як країни Європейського Союзу національно-патріотичне виховання в цих країнах здійснюється у межах громадянської освіти, яка служить важливим інструментом для формування національної ідентичності та глибшого розуміння громадянських обов'язків.

Так, у Латвії запроваджено комплексну концепцію національної оборони, включаючи викладання предмета «Національна оборонна підготовка» в середній освіті, передбачено обов'язкове проходження учнями військової підготовки. Програма навчання складається з чотирьох основних блоків: громадянське виховання, уміння спілкуватися, фізична підготовка, військова справа.

В Естонії функціонує система національної оборонної освіти як частина базової освіти, що інтегрує питання безпеки в загальну освітню програму.

Вибірковий курс з національної оборони в закладах середньої освіти дозволяє учням поглибити знання з питань національної безпеки за власним бажанням.

У Литві учні старших класів проходять спеціальну програму, під час якої вони покращують фізичну підготовку, вивчають патріотичні цінності, розвивають почуття громадянської відповідальності, навчаються командній роботі та розвивають лідерські навички.

Показовим прикладом спільної патріотичної ініціативи є міжнародна кампанія «Школи за перемогу», яка об'єднує школи Естонії, Латвії та Литви для підтримки України [256]. Сучасні реалії міграції українців закордон, зумовлені воєнною агресією росії проти України, актуалізували проблему національно-патріотичного виховання українських дітей, які вимушено проживають і навчаються у різних країнах світу і Європи. Для розв'язання цієї проблеми країни активно інтегрують українських учнів до національного освітнього процесу. Також відкривають заклади середньої освіти для українців, характерною відмінністю яких є орієнтація на патріотичне виховання, акцентування уваги на національній належності, українських традиціях та ідентичності української нації, адже саме за кордоном, в умовах відсутності тенденцій українізації суспільства і впливу української культури на становлення майбутнього покоління, ця складова виховання має пріоритетне значення [93, с. 228].

За кордоном активно діє скаутська організація «Пласт» – організація української молоді для патріотичного та всебічного самовиховання, метою якої є виховання любові до української спільноти незалежно від країни проживання.

На рівні міждержавної співпраці реалізуються різні проєкти й ініціативи, які сприяють збереженню ідентичності української молоді. Так, проєкт «UA – Ukrainian Abroad» спрямований на підтримку «української національної та громадянської ідентичності молодих українців і українок, які перебувають у країнах, залучених до проєкту» на основі координаційної платформи із залученням представників Офісу Президента України, Верховної Ради України, міністра закордонних справ України, міністра молоді та спорту України, міністра культури та інформаційної політики України [212].

Отже, досвід закордонних країн свідчить про різноманітні підходи до виховання національної ідентичності та патріотизму у підлітків і молоді. Більшість країн в навчальних програмах мають спеціальний предмет, який спрямований на громадянську освіту, виховання любові до Батьківщини, поваги і гордості за свою країну.

Порівняльний аналіз досвіду національно-патріотичного виховання нашої держави з закордонним досвідом засвідчив схожість підходів і змісту національно-патріотичного виховання, що спрямовується на виховання національної ідентичності, громадянської відповідальності, любові і поваги до своєї країни, її історії і культури. Прослідковується подібність з пострадянськими країнами щодо особливої уваги на військово-патріотичному вихованні. Водночас у країнах світу та Європейського Союзу переважає гуманістична модель, орієнтована на формування громадянських компетентностей, міжкультурного діалогу та демократичних цінностей.

2.2. Критеріально-рівнева характеристика національно-патріотичної вихованості підлітків

Для створення ефективної моделі національно-патріотичного виховання в цифровому освітньому середовищі, першочергово необхідно розробити комплексну систему критеріально-діагностичного забезпечення. Ця система стане фундаментом для проведення експериментальної перевірки теоретичних положень, що лежать в основі моделі. Під час розробки критеріальної бази слід керуватися науковими принципами, які визначають зміст оцінювання ефективності формування національно-патріотичної свідомості. Важливо, щоб розроблена система містила чітке обґрунтування відповідних критеріїв та показників, які дозволять об'єктивно діагностувати рівні сформованості національно-патріотичних цінностей у цифровому освітньому середовищі.

Звернувшись до тлумачного словника сучасної української мови, ми бачимо, що критерій тлумачиться як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; ознака, взята за основу класифікації; мірило, мірка [39].

Психологічний словник поняття «критерій» визначає як мірило для визначення, оцінки предмета чи явища; ознака, яку беруть за основу класифікації [165].

У словнику-довіднику з професійної педагогіки термін «критерій» (з грец. *criterion* – засіб для судження) трактується як мірило, що використовується для оцінювання, класифікації або визначення певного процесу чи явища [185, с. 262].

Таким чином у довідниковій літературі «критерій» тлумачиться як ключовий інструмент оцінювання, класифікації чи визначення різних явищ, предметів і процесів. Спільною рисою всіх визначень є акцент на тому, що критерій є мірилом або ознакою, яка дозволяє робити висновки щодо сутності чи стану об'єктів. Отже, критерій можна розглядати як об'єктивну основу для аналізу, що забезпечує цілеспрямованість і точність в оцінюванні та класифікації.

У педагогічній літературі критерій розглядається як ключова ознака, що визначає вибір одного рішення серед багатьох можливих [126].

Вчена-педагогиня З. Курлянд характеризує критерій, як мірило оцінювання чи судження; необхідна й достатня умова для виявлення або існування конкретного явища чи процесу; рівень вираженості певної ознаки у досліджуваному процесі чи явищі [98, с. 9].

Варто зазначити, що критерії визначаються через систему показників, які забезпечують цілеспрямованість і сутність досліджуваного явища. Показник розглядається як свідчення, доказ чи ознака чогось; це наочна інформація про результати діяльності або процесу, дані про досягнення, а також явище чи подія, на основі яких можна робити висновки про перебіг процесу. Він також виступає кількісною характеристикою властивостей процесу чи вибору [44].

У психолого-педагогічній літературі представлено різноманітні підходи до визначення критеріїв вихованості особистості. Термін «критерій вихованості»

тракується як теоретично обґрунтовані показники рівня сформованості окремих якостей особистості чи колективу [233].

Разом з тим зазначено, що показники вихованості – це інтегральні характеристики особистості, що відображають її систему цінностей, здатність залучатися до різних видів діяльності, а також виявляти у них цілеспрямованість, усвідомленість, самостійність, творчу активність і відповідальність [96].

Проблему визначення критеріїв і показників вихованості та формування особистісних якостей у психолого-педагогічній науці досліджували такі вчені, як І. Бех, Н. Волкова, Р. Калениченко, Н. Мойсеюк, Г. Сорока та інші [17, 44, 74, 126, 193].

І. Бех вважає, що рівень вихованості особистості можна визначати за ступенем її засвоєння загальнолюдських і національних гуманістичних морально-духовних цінностей, які формують основу її поведінки. Також критерієм виступає рівень розвитку особистісних якостей, отриманих у процесі виховання [16]. На думку вченого, емоційні переживання відіграють важливу роль у мотивації до здійснення вчинків. Він зазначає, що психологічними інструментами цього процесу є засоби, які сприяють створенню в учня емоційного образу поставленої вимоги та глибокого осмислення її сутності. Ці засоби можуть бути представлені у вербальній формі (аргументація) або предметній (модель поведінки) [13].

Науковець Н. Волкова трактує критерії виховності як ознаки, за допомогою яких роблять висновок про рівень вихованості людини, оцінюють результати виховного впливу [44, с. 609].

Вчені Ю.Козловський, В. Ортинський, Л. Дольнікова виділяють тверді й м'які критерії вихованості. До твердих науковці відносять кількісні статистичні дані. М'які критерії вихованості на їх думку визначаються за певними методиками і відображають систему цінностей та інші характеристики особистості [81].

Привертає увагу наукова думка Р. Калениченко, який вважає, що справжня вихованість проявляється у єдності мотиву та дії, тобто коли людина не просто знає, як правильно, але й діє відповідно до своїх моральних переконань. Важливою ознакою є сформованість соціально цінних мотивів, що спонукають до морально

вмотивованої активності. На переконання науковця, критерії вихованості включають чинники: моральні ідеали та прагнення до них; здатність до глибоких переживань, таких як співпереживання та альтруїзм; творчий підхід до праці; здорове суперництво, що базується на самовдосконаленні, а не заздрості; єдність слова і дії; знання етичних норм поведінки; різносторонні інтереси; прагнення до самовиховання. Показниками вихованості науковець вважає такі якості, як патріотизм, гуманізм, відповідальність, чуйність, сумлінне ставлення до праці, дисциплінованість, активність, принциповість, цілеспрямованість, допитливість, естетичний розвиток, прагнення до фізичної досконалості. Вчений зазначає, що важливим критерієм моральної вихованості є рівень розвитку моральних потреб, почуттів та звичок. Здатність керувати своїми мотивами та поведінкою, долаючи спокуси, свідчить про свідомий вибір на користь моральних цінностей. Морально вихована людина не просто здатна на моральні вчинки, але й не може вчинити аморально через свої глибокі моральні переконання та почуття [74].

Дві групи критеріїв вихованості виділяє Н. Мойсеюк. Перша група охоплює внутрішні критерії, що пов'язані з мотивами, переконаннями та ціннісними орієнтаціями особистості. Друга група включає зовнішні критерії, які проявляються через судження, оцінки, поведінку та вчинки людини [126].

Г. Сорока визначає критерії вихованості як знання норм, правил і змісту поведінки, здатність оцінювати події, явища та вчинки, формування на цій основі поведінкових принципів і установок, а також відповідність засвоєних норм реальній поведінці учня. Крім того, критеріями виступають мотивація до вчинків і умови, за яких вони здійснюються (під контролем, саморегуляція тощо) [193, с. 101].

Таким чином, на основі аналізу наукових підходів до визначення критеріїв вихованості, можна виділити такі критерії: *ціннісно-мотиваційні* (переконання, моральні ідеали, внутрішні мотиви); *когнітивні* (знання етичних норм, здатність аналізувати поведінку); *поведінкові* (єдність слова і дії, відповідність вчинків цінностям); *емоційно-вольові* (альтруїзм, співпереживання, саморегуляція); *соціально-поведінкові* (відповідальність, дисциплінованість, патріотизм).

Ці критерії дозволяють оцінити рівень вихованості комплексно: як через внутрішні переконання, так і через зовнішню поведінку.

Оскільки в нашому дослідженні ми розглядаємо національно-патріотичну вихованість як результат національно патріотичного виховання, то вважаємо необхідним проаналізувати різні підходи до визначення критеріїв національно-патріотичної вихованості.

У дослідженні С. Оришко, присвяченому патріотичному вихованню учнів старших класів, виділено кілька ключових аспектів та їх конкретні прояви. Так, на думку науковця, одним з критерієм є інтелектуально-пізнавальний, який передбачає наявність у молодого покоління знань про історію рідного краю, народу та країни. Наступний критерій емоційно-мотиваційний, який охоплює емоційне та ціннісне ставлення до свого народу, малої батьківщини, країни загалом, а також до себе та свого місця в суспільстві. Ціннісно-орієнтаційний критерій фокусується на ієрархії загальнолюдських цінностей, які є важливими для особистості. Діяльнісно-практичний критерій відображає участь у суспільно корисній діяльності та готовність до дій в ім'я процвітання свого народу та Батьківщини. Показниками вчена вважає такі: знання історичного минулого своєї місцевості, народу та держави; емоційно-ціннісне ставлення до свого народу, рідного краю, Батьківщини, а також до себе та свого місця в житті; визначення пріоритетів серед загальнолюдських цінностей; залучення до суспільно значущої діяльності; активна участь у житті суспільства та професійне самовизначення; психологічна та практична готовність до діяльності, спрямованої на розвиток свого народу та країни.

Ці критерії та показники є важливими для формування патріотичної свідомості та громадянської відповідальності у старшокласників [136].

У дослідженні І. Шкільної, присвяченому діагностиці патріотичного виховання молоді, було запропоновано наступні критерії .

Когнітивний (пізнавальний) критерій. Цей критерій відображає ціннісне ставлення до Батьківщини, відчуття національної ідентичності, розуміння свого місця та ролі в розвитку України. Він також включає повагу до державних символів

та традицій українського народу, знання своїх прав та обов'язків, закріплених у законах України, а також обізнаність з основними державними інституціями та принципами демократії.

Процесуально-діяльнісний критерій. Цей критерій характеризує активну участь підлітків у житті школи, органах самоврядування та їх толерантне ставлення до представників різних культур, національностей та віросповідань. Він також включає готовність захищати інтереси України, протистояти антиукраїнській ідеології, а також відстоювати свої права та громадянську позицію.

Ціннісно-смісловий критерій. Цей критерій охоплює інтерес до історії та культурно-духовної спадщини українського народу, його мови, традицій, звичаїв та моралі. Він також включає повагу до людей, які живуть і працюють в Україні, інтерес до життя в країні та прагнення до саморозвитку.

Рефлексивний критерій. Цей критерій відображає основні мотиви патріотизму у старших підлітків, такі, як гуманістичні, егоїстичні або конформістські, які впливають на їх вибір поведінки, самосприйняття та саморегуляцію. Він також включає усвідомлення себе громадянином і патріотом України.

Цей підхід дозволяє комплексно оцінити рівень патріотичного виховання молоді, враховуючи як емоційно-ціннісний, так і діяльнісний компоненти [234].

У наукових розвідках Р. Сойчук досліджено національне самоствердження особистості та запропоновано наступні критерії оцінювання цього явища. *Когнітивний критерій* відображає рівень усвідомлення сутності національного самоствердження та включає такі показники: знання про національні цінності (гідність, гордість, відданість, солідарність, самодостатність, відповідальність, толерантність) та їхнє значення в житті; обізнаність з історією, традиціями, мовою, державною символікою, національними інтересами, видатними історичними та сучасними особистостями, їхнім внеском у культуру та науку; розуміння національної ідентичності. *Емоційно-ціннісний критерій* характеризує національне самоствердження як особистісну цінність. Його показниками є: позитивне ставлення до свого народу, держави, нації, етносів, що складають українську націю;

повага до Конституції, законів, державних символів та культури; сформована національна самооцінка, що ґрунтується на відчутті належності до української нації; розвинена емпатія до представників як української, так і інших національних спільнот. *Рефлексивний критерій* передбачає здатність до національної саморегуляції, самоусвідомлення та ідентифікації з Українською державою. Чинники його такі: позитивна національна саморегуляція, прояв національної рефлексії та афіліації, усвідомлення себе як громадянина України та носія її національних цінностей. *Практично-діяльнісний критерій* визначає рівень сформованості національної ідентичності через активну життєву позицію. До нього відносять: прояви національної гордості, відданості, солідарності, самодостатності, відповідальності та толерантності в повсякденному житті; здатність захищати права, свободи та національні інтереси України; протидію антиукраїнській ідеології. На думку науковиці, зазначені критерії є основою для оцінювання рівня сформованості знань та практичних навичок у сфері національного самоствердження. Аналіз отриманих результатів за цими критеріями дозволяє визначити ступінь інтеграції мотивів національного самоствердження та їхній вплив на розвиток учнівської молоді. Показниками прояву кожного критерію є рівень вираженості, сталість, систематичність, інтенсивність, ефективність, соціальна значущість, а також самостійність і активність у застосуванні знань, умінь і навичок, пов'язаних із національним самоствердженням особистості [190].

У своїй дисертації, досліджуючи педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості основної школи, О. Федоренко виділяє три основні критерії національно-патріотичної вихованості: когнітивний, емоційно-мотиваційний, вчинково-діяльнісний. *Когнітивний критерій* відповідає за формування національно-патріотичної свідомості. Орієнтується на засвоєння національно-патріотичних цінностей, зокрема загальнолюдських, морально-гуманістичних, громадянських, державних, професійних та культурних. Уміщує накопичення знань про Батьківщину, що формують цілісне уявлення про неї. Основними показниками дослідниця визначає усвідомлення значення державної мови, знання традицій, звичаїв, культурної спадщини, обізнаність з історією

країни, сучасними подіями, розуміння власної ролі та місця в житті держави. *Емоційно-мотиваційний критерій* визначає наявність соціально значущих та особистісних мотивів до національно-патріотичної діяльності. Його показниками є інтерес до національно-патріотичних справ, шанобливе ставлення до законів України, готовність захищати права, свободи та інтереси держави, добродієне ставлення до представників інших культур. Окремо наголошується, що справжній патріот поважає не лише традиції своєї нації, а й інших народів.

Вчинково-діяльнісний критерій, на думку О. Федоренко, орієнтований на практичну діяльність у сфері національно-патріотичного виховання. Відображає здатність діяти відповідно до своїх ціннісних орієнтацій та патріотичної позиції. Його показники такі: участь у національно-патріотичних заходах; активна діяльність у шкільних патріотичних ініціативах; самоорганізація у патріотичній діяльності.

Таким чином, О. Федоренко підходить до національно-патріотичного виховання комплексно, поєднуючи когнітивний, емоційно-мотиваційний та діяльнісний аспекти, що забезпечують всебічний розвиток особистості в контексті патріотичних цінностей [216].

Грунтуючись на існуючих в педагогічній літературі підходах до визначення структури, критеріїв та показників національно-патріотичної вихованості як педагогічної категорії, ми пропонуємо власне бачення цих питань, враховуючи особливості національно-патріотичного виховання на сучасному етапі. Під критеріями і показниками національно-патріотичної вихованості ми розуміли особливості виявлення кожного з її компонентів. Кожен компонент – ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і емоційно-рефлексійний – виконує окрему, але взаємопов'язану функцію в процесі національно-патріотичного виховання (див підрозділ 1.2). Таким чином, у нашому дослідженні за критеріями національно-патріотичної вихованості виступають виокремлені нами її компоненти. Схарактеризуємо критерії та показники національно-патріотичної вихованості підлітків.

Ціннісно-мотиваційний критерій (ставлення до національних ідеалів) – це усвідомлення та прийняття особистістю національних ідеалів, моралі та пріоритетів суспільного розвитку. Визначає наявність стійких патріотичних переконань, національної ідентичності та готовності особистості жити згідно з ними. Він відображає систему життєвих цінностей людини та її здатність орієнтуватися на суспільне благо. Показниками цього критерію є усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України, готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю), визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості, орієнтація на суспільнокорисну діяльність та підтримку української культури.

Когнітивний критерій (знання та усвідомлення) виявляється у сформованості знань, розуміння та усвідомлення особистістю основ національно-патріотичних цінностей, історичної спадщини, традицій, культури та державної символіки, що визначає її здатність аналізувати й інтерпретувати патріотичні ідеї. Передбачає засвоєння інформації про історію, традиції, символіку, мову, культуру, державний устрій та права громадян. Він відображає глибину знань, системність їхнього використання та розуміння ролі цих аспектів у житті людини та суспільства. Показниками даного критерію є знання про історію, традиції, культуру та символи України, усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності, обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України; розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм.

Діяльнісний критерій (критерій практичної реалізації цінностей) охоплює практичну реалізацію національно-патріотичних переконань у повсякденному житті. Визначає здатність діяти відповідно до патріотичних переконань, її готовність до участі у суспільному житті, дотримання правових та моральних норм, збереження національних традицій та внесок у розвиток держави. Показниками діяльнісного критерію є: участь у патріотичних заходах (волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті), використання української мови в повсякденному житті, дотримання державних законів і соціальних норм,

практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності).

Емоційно-рефлексійний критерій (ціннісні орієнтації та почуття) передбачає емоційну залученість підлітка у процес національно-патріотичного становлення. Він характеризує глибину особистісного прийняття національних цінностей, здатність до емоційного співпереживання історичним і культурним подіям, а також усвідомлення себе як частини української спільноти. Особлива увага приділяється етичному осмисленню власної належності до українського народу, готовності зберігати його спадщину та повазі до різноманіття національного середовища. Показники: відчуття гордості за свою національну приналежність, шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури, емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю, внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини.

Для оцінки рівнів національно-патріотичної вихованості ми пропонуємо використовувати такі чотири рівні: низький, задовільний, достатній, високий. На нашу думку, саме такі рівні тісно пов'язані з критеріальною системою, яку ми розробили, де кожен рівень вказує на глибину реалізації кожного з критеріїв. Визначення рівня вихованості через ці критерії дає можливість оцінити науково-практичний аспект виховання національно-патріотичної свідомості, а також допомагає зрозуміти, наскільки ефективно втілюються знання, емоції, переконання та реальні дії в практичній діяльності молоді.

Схарактеризуємо кожний рівень відповідно визначених критеріїв та показників.

Низький рівень національно-патріотичної вихованості підлітків закладу загальної середньої освіти виявляється:

- відсутністю або слабо вираженим почуттям гордості за свою національну приналежність, байдужістю чи навіть негативним ставленням до українських традицій, мови, культури, низькою емоційною залученістю до національних символів і цінностей (за емоційно-ціннісним критерієм);

- обмеженим або фрагментарним обсягом знань про історію, культуру, традиції, державну символіку України, нерозумінням ролі державної мови як консолідуючого чинника, а також невизначеністю щодо громадянських прав та обов'язків, що свідчить про недостатній рівень патріотичної обізнаності (за когнітивним критерієм);
- недотриманням або формальним ставленням до державних законів і соціальних норм, відсутністю ініціативи та мотивації до участі в патріотичних, суспільно-корисних заходах, байдужістю до громадських справ (за діяльнісним критерієм);
- невизначеністю національної ідентичності, неусвідомленням себе як частини українського народу, байдужістю до національних пріоритетів, а також відсутністю глибокого внутрішнього переконання у власній причетності до майбутнього України (за емоційно-рефлексійним критерієм).

Задовільний рівень національно-патріотичної вихованості підлітків закладу загальної середньої освіти характеризується:

- у стійкому позитивному ставленні до держави, усвідомленій гордості за приналежність до української нації, шанобливому ставленні до її культурних надбань, мовної та історичної спадщини. (за емоційно-ціннісним критерієм);
- сформованістю стійких знань про ключові віхи історичного розвитку України, її культурну спадщину, традиції та національні символи; усвідомленням значущості української мови як державної, що виконує об'єднавчу функцію в суспільстві;
- розумінням прав та обов'язків громадянина, а також їхньої ролі у формуванні демократичного, правового й патріотично орієнтованого суспільства (за когнітивним критерієм); вибірковою участю учня у патріотичних заходах, що проводяться в цифровому освітньому середовищі або громаді;
- демонстрацією загального розуміння необхідності дотримання державних законів, моральних норм і правил співжиття в суспільстві; виявленням поваги до загальноприйнятих соціальних цінностей та стандартів поведінки (за діяльнісним критерієм);

- поступовим формуванням національної ідентичності, що виявляється у визнанні себе як частини українського народу, прийнятті національних цінностей, а також зростаючим усвідомленням особистої відповідальності за збереження та розвиток України, її майбутнє в контексті громадянської активності й патріотичного самовизначення (за емоційно-рефлексійним критерієм).

Достатній рівень національно-патріотичної вихованості підлітків закладу загальної середньої освіти виявляється:

- глибоко сформованим почуттям гордості за національну приналежність, щирим та усвідомленим емоційним ставленням до українських традицій, мови, культури, високим рівнем емпатії до історичних викликів і досягнень народу, стійкими патріотичними переконаннями та ціннісними орієнтаціями (за емоційно-ціннісним критерієм);

- ґрунтовними та систематизованими знаннями про історію, культуру, традиції, державну символіку України, вільним володінням державною мовою, розумінням ролі культурної спадщини у формуванні національної єдності та патріотичної свідомості (за когнітивним критерієм);

- активною участю в суспільно значущих заходах, систематичною ініціативністю в реалізації патріотичних проєктів, дотриманням державних законів, норм та правил, що регламентують життя громадянина в демократичній державі (за діяльнісним критерієм);

- чітко сформованою національною ідентичністю, високим рівнем усвідомлення власної приналежності до українського народу, стійкою внутрішньою мотивацією до захисту національних інтересів, активною громадянською позицією, здатністю до глибокої рефлексії щодо своєї ролі в житті країни (за емоційно-рефлексійним критерієм).

Високий рівень національно-патріотичної вихованості підлітків закладу загальної середньої освіти характеризується:

- глибоким і усвідомленим почуттям гордості за національну приналежність, творчим підходом до збереження та розвитку української культури і мови (за емоційно-мотиваційним критерієм);

- системними та ґрунтовними знаннями про історію, культуру, традиції та символіку України, умінням творчо застосовувати державну мову (за когнітивним критерієм);
- систематичною участю в патріотичних заходах, ініціюванням і організацією власних проєктів, а також активною участю у громадському житті, що спрямована на підтримку і розвиток національно-патріотичних цінностей (за діяльнісним критерієм);
- чітко сформованою національною ідентичністю, стабільною громадянською позицією та готовністю брати активну участь у суспільному житті і державотворчих процесах (за емоційно-рефлексійним критерієм).

Отже, у нашому дослідженні стан національно-патріотичної вихованості підлітків буде визначатися за розробленими критеріями та показниками, що дозволить встановити відповідний рівень цієї вихованості.

2.3. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі

Наступний етап дослідження передбачає обґрунтування педагогічних умов, реалізація яких забезпечить ефективне національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

У науково-педагогічній літературі поняття «педагогічні умови» всебічно досліджене з точки зору його сутнісних характеристик, змістового наповнення та функціонального значення в освітньому процесі.

У контексті сучасних наукових досліджень поняття «умова» використовується як ключовий аналітичний інструмент для характеристики функціонування педагогічної системи. Теоретичне обґрунтування напрямів її розвитку потребує врахування цілого комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких важливе місце посідають просторово-організаційні характеристики освітнього середовища. Функціонування педагогічної системи безпосередньо залежить від типу та специфіки закладу освіти, особливостей педагогічної

взаємодії, рівня професійної підготовки педагогічних працівників, ступеня матеріально-технічного забезпечення та інших складових, що формують умови реалізації освітнього процесу.

Якщо звернутися до «Словника-довідника з професійної педагогіки», то педагогічні умови розглядаються як чинники, що впливають на ефективність цілісного педагогічного процесу професійної підготовки та визначаються мірою активності його суб'єктів [185]. У наукових колах можна зустріти визначення умов як комплекс змінних природного, соціального, зовнішнього та внутрішнього характеру, які впливають на фізичний, моральний, психічний розвиток особистості, її поведінку, навчання і виховання [206].

Згідно з науковими підходами, поняття «педагогічні умови» розглядається як сукупність специфічних і взаємопов'язаних чинників, які забезпечують системний педагогічний вплив, необхідний для досягнення поставленої виховної чи освітньої мети [182; 221].

Разом з тим педагогічні умови інтерпретуються як різноманіття об'єктивних обставин, що формують середовище функціонування педагогічного процесу [117; 223].

Педагогічні умови виступають як функціональний каркас педагогічних моделей і технологій, що забезпечує реалізацію їх основних компонентів. Вони відображають структуру сформованості національно-патріотичної вихованості учнів основної школи в контексті виховного середовища закладу загальної середньої освіти та включають у себе складові, передбачені технологією формування зазначеної якості [54].

Науковець А. Литвин, який дослідив різноманітні підходи в наукових розвідках, визначає педагогічні умови як «комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі закладу освіти відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, сприяють всебічному гармонійному розвитку особистості та створюють

сприятливі можливості для виявлення її задатків, урахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, базових кваліфікацій, ключових, загальних і професійних компетентностей» [100, с. 33].

Проте, на нашу думку, в даному твердженні не враховано один з аспектів сучасної парадигми виховання – взаємодія суб'єктів. У контексті сучасних освітніх змін вагомого значення набуває ідея педагогічної взаємодії, яка розглядається як основа ефективного виховання особистості. Аналіз сучасних наукових джерел і педагогічного досвіду засвідчує, що провідні інноваційні ідеї, підходи, моделі та технології виховання спираються на засади гуманізму, які забезпечують підвищення ефективності взаємодії між учасниками освітнього процесу та сприяють їх особистісному розвитку. Результативність виховного процесу значною мірою визначається реалізацією гуманістичних принципів, що передбачають орієнтацію на індивідуальність учня, створення умов для його творчої самореалізації, розвиток партнерських відносин і забезпечення атмосфери поваги та співробітництва. У цьому контексті ключовим поняттям сучасної теорії виховання, що відображає гуманізацію освітнього процесу, виступає взаємодія суб'єктів виховання [2].

Педагогічна взаємодія визначається як процес спільної діяльності педагога, учня і його батьків, що має конкретну педагогічну мету, яка базується на встановлених нормах і цінностях, а її наслідком є зміни в цінностях, установках, діяльності, особистісному світорозумінні й поведінці [82, с. 8].

Досліджуючи різні підходи до тлумачення педагогічних умов О. Тітова, П. Лузан, І. Мося, Т. Пащенко вважають, що вони характеризуються низкою специфічних властивостей, зокрема: практичною та нормативною спрямованістю на організацію педагогічної діяльності, орієнтацією на підвищення її ефективності, відповідністю педагогічним закономірностям, принципам і правилам, необхідністю обґрунтування через поєднання теоретичних і емпіричних процедур наукового пізнання, імовірнісним характером досягнення результату, локальністю застосування в межах освітнього процесу, на відміну від більш узагальнених

закономірностей і принципів; а також потребою у спеціальних методиках і технологіях, що забезпечують їхню дієвість [142].

На підставі аналізу вищезазначених підходів науковців до визначення дефініції «педагогічні умови» з позиції взаємодії суб'єктів освітнього процесу можемо підсумувати наступне: педагогічні умови розглядаються як невід'ємна складова освітньої системи та структурний компонент педагогічної діяльності, який забезпечує цілісність педагогічного процесу та реалізується через активну взаємодію всіх його учасників. Вони відображають потенціал освітнього середовища, що включає систему взаємодії суб'єктів освітнього процесу (зміст, форми, методи, засоби, програмно-методичне забезпечення), а також матеріально-просторову складову, представлену технічним і навчальним обладнанням.

Визначаючи педагогічні умови організації національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, ми будемо дотримуватися наукової думки В. Ягоднікової, яка трактує педагогічні умови, як спеціально організовані обставини, які забезпечують формування певної спрямованості виховного процесу в закладі загальної середньої освіти шляхом впливу на складові, що визначають зміст і структуру відповідного процесу [240].

Отже, беручи до уваги різні наукові позиції в контексті нашого дослідження, педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти розглядаємо як обставини, що забезпечують ефективність освітнього процесу через створення цифрового освітнього середовища для взаємодії між його учасниками (здобувачами освіти, педагогами, батьками). Вони визначаються з урахуванням вікових і психологічних особливостей учасників цього середовища, передбачають вплив на складові, що окреслюють зміст і структуру національно-патріотичної вихованості, сприяють залученню учасників до спільної діяльності на засадах партнерства, гуманізму, довіри й поваги. У межах гуманістичної парадигми, педагогічні умови забезпечують реалізацію цілей національно-патріотичного виховання, спрямованих на розвиток морально-духовних якостей, активної громадської позиції, становленню свідомого патріота України.

На сучасному етапі розвитку України, яка зараз виборює своє прагнення стати незалежною європейською державою, актуалізується потреба у створенні оновленої системи національно-патріотичного виховання учнів основної школи, адаптованої до вимог цифрового освітнього середовища. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування та впровадження таких педагогічних умов, які б ефективно забезпечували формування національно-патріотичної вихованості учнівства як результат національно-патріотичного виховання в умовах цифровізації освітнього процесу.

Вважаємо, що також необхідно при визначенні педагогічних умов дотримуватися ключових принципів виховання дітей та молоді в умовах цифрового середовища, серед яких: конфіденційність і безпека цифрової взаємодії, індивідуалізація освітньо-виховного процесу, доступність цифрових ресурсів, доцільність їх використання, спрямованість на особистісний розвиток, гнучкість, інноваційність і міждисциплінарна інтеграція [90].

На нашу думку, для результативного національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі необхідно забезпечити такі педагогічні умови: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, партнерська взаємодія між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому середовищі. Проаналізуємо основні характеристики кожної з визначених педагогічних умов.

Педагогічна умова – *використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту*, яка передбачає активну участь підлітків у створенні власного цифрового контенту та відображає їхнє розуміння національної ідентичності, історії, культури та патріотичних цінностей.

Ми погоджуємося з позицією Н. Череповської, яка вважає, що у проявленні патріотизму в цифровому просторі існує низка проблем, зокрема спостерігається

відсутність цілеспрямованої патріотичної активності підлітків у цифровому середовищі, зокрема, у сфері поширення патріотичного контенту та просування українських цінностей і смислів у соціальних мережах, що має переважно епізодичний характер (наприклад, у період державних свят). Виявляється також недостатній рівень сформованості в учнів умінь створювати якісний, оригінальний медіаконтент патріотичного спрямування та ефективно його презентувати в соціальних мережах, що зумовлено обмеженим володінням цифровими інструментами, зокрема графічними редакторами, і загалом недостатнім рівнем практичної підготовки у сфері інформаційно-комунікаційних технологій у закладах освіти [228].

З огляду на вище зазначене, педагогічна умова «використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» має виходити за межі традиційного споживання інформації, передбачаючи активне та цілеспрямоване залучення підлітків до процесу виробництва власного цифрового продукту. Такий контент, що відображає їхнє розуміння національної ідентичності, багатой історії, самобутньої культури та глибоких патріотичних цінностей, стає потужним інструментом формування свідомого громадянина. На законодавчому рівні поняття «цифровий контент» визначається в Законі України «Про цифровий контент та цифрові послуги» в статті 2 п.11. «Цифровий контент – дані, які створюються і надаються в цифровій формі. До цифрового контенту належать, зокрема, комп'ютерні програми, застосунки, відеофайли, аудіофайли, музичні файли, цифрові ігри та електронні книги» [164].

Саме таке тлумачення поняття «цифровий контент» ми беремо за основу в межах реалізації цієї педагогічної умови, оскільки воно охоплює широкий спектр цифрових продуктів, що можуть бути створені учнями в освітньому процесі за допомогою цифрових інструментів від інтерактивних презентацій і відеороликів до навчальних ігор, подкастів чи електронних видань, спрямованих на формування національно-патріотичних цінностей.

«Цифрові інструменти» пропонується розуміти як сукупність інтернет-платформ, онлайн-сервісів, мобільних додатків, програм-конструкторів та інших

ресурсів, що функціонують на базі цифрових пристроїв і можуть бути використані в освітньому процесі [78].

Ми погоджуємося з О. Муковозом, який підкреслює, що цифрові інструменти мають розглядатися не просто як допоміжні засоби в освітньому процесі, а й як система дій, які забезпечують багатовимірну взаємодію між учителем і учнем, учнем і освітнім контентом, а також між самими учнями [128].

Педагогічна умова «використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» спрямована на фундаментальну трансформацію ролі учнів: з пасивних споживачів інформації вони перетворюються на активних творців. Такий підхід сприяє не лише глибшому та більш осмисленому засвоєнню навчального матеріалу, а й комплексному розвитку особистості. Зокрема, інтенсифікується розвиток творчих здібностей, оскільки учні шукають оригінальні форми та способи вираження своїх ідей. Активізується критичне мислення, адже для створення якісного контенту необхідно аналізувати інформацію, розрізняти достовірні джерела та формувати власну обґрунтовану позицію. Водночас зростає почуття відповідальності за збереження та популяризацію національної спадщини, оскільки учні усвідомлюють вплив своїх робіт на однолітків та ширшу аудиторію.

Практична реалізація цієї умови дає численні переваги. По-перше, вона сприяє активному та усвідомленому засвоєнню учнями знань про національну історію, культуру та цінності. Коли дитина не просто читає про події, а відтворює їх у відео, анімації, інтерактивній презентації чи подкасті, матеріал засвоюється на значно глибшому рівні. По-друге, це потужний стимул для розвитку творчих здібностей, цифрової грамотності та комунікативних навичок. Учні навчаються працювати з різноманітними програмами та інструментами, розвивають навички співпраці у команді, ефективної презентації своїх ідей та взаємодії з аудиторією. По-третє, це безпосередньо формує почуття гордості за свою країну, національну самосвідомість та громадянську позицію. Через власний досвід створення контенту, який прославляє Україну, її героїв, досягнення та традиції, учні глибше відчують свою приналежність до нації. По-четверте, дана умова активно залучає

учнів до популяризації національної спадщини серед однолітків та ширшої аудиторії, перетворюючи їх на амбасадорів української ідентичності.

Для ефективної імплементації цієї педагогічної умови необхідне створення безпечного та доброзичливого цифрового освітнього середовища, яке буде стимулювати творчу діяльність та відкритий обмін ідеями без страху помилитися чи бути засудженим. Важливо мотивувати підлітків до участі у створенні цифрового контенту, підкреслюючи значущість їхнього внеску. Не менш важливо забезпечити можливості для презентації та обговорення створеного контенту, адже публічна демонстрація робіт підвищує їхню цінність та заохочує до подальшої творчості. При цьому слід обов'язково враховувати вікові особливості та інтереси дітей при виборі тем, форматів завдань та інструментів, щоб процес був цікавим та релевантним для них.

Таким чином, практична імплементація умови «Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» дозволяє зробити процес національно-патріотичного виховання більш активним, цікавим та особистісно значущим для учнів основної школи. Це не лише актуалізує зміст виховання, відповідаючи сучасним реаліям, а й безпосередньо впливає на національно-патріотичну вихованість здобувачів освіти, сприяючи їхньому всебічному розвитку та формуванню відповідальної громадянської позиції у цифровому світі.

Однією з визначених нами педагогічних умов є *організація соціально-значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.*

В Енциклопедії сучасної України «ініціатива» визначається як будь-яка діяльність за допомогою соціально-психологічних засобів, серед яких – висловлення нової ідеї чи пропозиції, ознайомлення інших із власними задумами та намірами, здійснення вчинку, який заслуговує на наслідування або здатний змінити ставлення й поведінку оточення, а також створення сталого зразка для окремої особи чи групи [210].

Зважаючи на те, що соціальні ініціативи визначаються як ідеї, спрямовані на вирішення актуальних соціальних проблем [99, с. 146], під соціальнозначущими ініціативами ми розуміємо активні дії, спрямовані на розв'язання суспільно важливих проблем шляхом висунення нових ідей, пропозицій, демонстрації позитивних зразків поведінки та залучення спільноти до змін через соціально-психологічні засоби впливу.

Зауважимо, що сучасне суспільство потребує активних та відповідальних громадян, здатних брати участь у вирішенні соціально значущих проблем. Національно-патріотичне виховання має на меті формування таких громадян, які усвідомлюють свою причетність до долі країни та готові діяти на її благо. Цифрове освітнє середовище надає унікальні можливості для організації соціально значущих ініціатив, залучаючи учнів до практичної діяльності з використанням сучасних технологій. Визначення цифрового освітнього середовища і його потенціал для організації національно-патріотичного виховання ми обґрунтували у розділі I п. 1.2.

Педагогічна умова організації соціальнозначущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі передбачає створення та реалізацію учнями основної школи проєктів та заходів із використанням цифрових технологій, які мають практичну користь для суспільства та спрямовані на підтримку національних цінностей, історії, культури та патріотизму. Ця умова акцентує увагу на активній громадянській позиції учнів, їхній здатності використовувати цифрові інструменти для вирішення соціально значущих завдань та сприяння позитивним змінам у суспільстві.

Реалізація цієї педагогічної умови сприяє формуванню активної громадянської позиції та почуття відповідальності за майбутнє країни у учнів основної школи, розвитку навичок проєктної діяльності, командної роботи, комунікації та використання цифрових технологій для соціально значущих цілей, поглибленню знання учнів про національно-патріотичні цінності та їхнє практичне застосування, залученню учнів до вирішення реальних проблем, пов'язаних з національною ідентичністю та патріотизмом, за допомогою цифрових

інструментів, соціалізації учнів та їхній інтеграції в суспільне життя через реалізацію корисних ініціатив.

Для успішної реалізації зазначеної педагогічної умови необхідно забезпечення доступу учнів до необхідних цифрових технологій та інтернету, підготовка педагогів, здатних координувати та підтримувати учнів у реалізації соціально значущих ініціатив у цифровому освітньому середовищі, створення безпечного та сприятливого середовища для спілкування та співпраці, залучення до співпраці представників громадських організацій, культурних установ, волонтерських рухів, забезпечення інформаційної підтримки та популяризації учнівських ініціатив, заохочення та мотивація учнів до активної участі в соціально значущих проєктах, надання можливостей для презентації результатів ініціатив широкій громадськості.

Отже, застосування на практиці педагогічної умови «Організація соціально-значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі» сприяє формуванню активних та відповідальних громадян, здатних використовувати цифрові технології для позитивних змін у суспільстві, зміцнюючи їхню національну ідентичність та патріотичні почуття через практичну діяльність.

Сучасні тенденції в освітньому процесі, зокрема у контексті національно-патріотичного виховання, вимагають активного впровадження цифрових технологій для більшої ефективності освітнього процесу. Цифровізація освіти відкриває нові можливості, що сприяють формуванню в учнів патріотичних переконань. Водночас, успішність цього процесу значною мірою залежить від професійної підготовки педагогів, здатних навчати основам створення цифрового контенту та надавати підтримку учням. У зв'язку з цим визначено педагогічну умову – *забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання.*

Формулюванню цієї умови передував аналіз результатів опитування, яке охопило 246 респондентів із різних областей України, зокрема Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Харківської. Вивчення відповідей на запитання «Які цифрові інструменти найчастіше

використовуєте під час виховної роботи?» засвідчило обмежений спектр ресурсів. Серед найуживаніших: Zoom, Google Meet, Canva, PowerPoint, YouTube, Google Classroom, Kahoot, Padlet тощо. Показовим є й те, що 92,3% педагогів виявили зацікавленість у підвищенні цифрової компетентності, зокрема в частині створення контенту національно-патріотичного спрямування. Це свідчить про актуальність запиту на науково-методичний супровід процесу формування патріотичних цінностей в умовах цифровізації освіти, а, отже, підтверджує доцільність формулювання саме такої педагогічної умови.

Відсутність достатнього науково-методичного супроводу та професійної підтримки педагогічних працівників у процесі впровадження цифрових технологій може призвести до неефективного використання потенціалу цих інструментів. Важливо забезпечити вчителів необхідними знаннями, навичками та ресурсами для створення та впровадження цифрових форматів, що сприяють розвитку національної свідомості учнів. Оскільки національно-патріотичне виховання є основною складовою формування громадянської позиції молоді, вкрай необхідно інтегрувати сучасні технології для підтримки цього процесу в умовах глобалізації та швидких змін в освітній сфері.

Таким чином, актуальність цієї умови зумовлена потребою в науково-методичному супроводі та професійній підтримці педагогів для успішного впровадження цифрових форматів національно-патріотичного виховання в освітній діяльності. Це дозволить максимально ефективно використовувати цифрові інструменти у формуванні патріотичних цінностей, підвищуючи рівень педагогічної компетентності та забезпечуючи сталий розвиток освітнього процесу в умовах цифрової трансформації.

Науково-методичний супровід ми розглядаємо у контексті Т. Сорочан, як професійну взаємодію суб'єктів педагогічної діяльності щодо спільного опанування інновацій [194].

Науковиця Г. Данилова розглядає науково-методичний супровід як сукупність взаємопов'язаних і цілеспрямованих заходів, спрямованих на підтримку

педагогів у подоланні труднощів, що виникають у процесі навчально-виховної діяльності в закладі освіти [55].

Однак нам імпонує думка науковиці В. Сидоренко, яка розглядає науково-методичний супровід як педагогічну технологію, що передбачає створення мережевого диференційованого акмеологічного освітнього середовища, у якому здійснюється професійна взаємодія рівноправних учасників на засадах людиноцентризму, гуманізму, фасилітації та індивідуалізації, забезпечуючи безперервний професійний розвиток педагогічних працівників відповідно до їхніх індивідуальних освітніх траєкторій [183].

Метою даної педагогічної умови є підвищення професійної компетентності педагогічних працівників щодо впровадження цифрових інструментів у процес національно-патріотичного виховання, забезпечення науково-методичної підтримки педагогів у розробці, адаптації та реалізації цифрових форматів виховної діяльності, сприяння системному впровадженню цифрових засобів у виховну роботу, орієнтовану на формування національної ідентичності, громадянської позиції та патріотичних цінностей учнів, забезпечення доступу педагогів до інноваційних освітніх технологій, сучасних форм цифрової взаємодії та ефективних моделей цифрового патріотичного виховання.

Реалізація зазначеної педагогічної умови відбуватиметься через проведення тематичних вебінарів і консультацій для педагогів, розробку методичних рекомендацій щодо застосування цифрових інструментів у виховній роботі, створення банку цифрових ресурсів, а також через залучення педагогів до участі в інноваційних проєктах та цифрових ініціативах у сфері виховання. Це сприятиме не лише підвищенню ефективності процесу виховання в цифровому форматі, а й удосконаленню професійної діяльності педагогів, що позитивно позначиться на рівні національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про освіту» у частині 1, пункті 11, зазначено: «виховання особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві і цивілізованій взаємодії з природою, іншими

людьми, готова брати на себе відповідальність за прийняті рішення, є наскрізним процесом, який супроводжує особистість протягом усього життя» [159].

Тобто, виховання не обмежується окремими предметами чи заходами, а має відбуватися на всіх етапах освітнього процесу та у взаємодії всіх його учасників, супроводжуючи розвиток особистості постійно.

Статтею 52 Закону України «Про освіту» рівноправними учасниками освітнього процесу визначено батьків, або осіб, які їх представляють, так само як і в Законі України «Про повну загальну середню освіту» пунктом 1 статті 19.

Разом із тим, Закон України «Про освіту» одним з обов'язків батьків у статті 55 зазначає «виховувати у дитини повагу до державної мови та державних символів України, національних, історичних, культурних цінностей України, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання України». Тобто батьки безпосередньо мають впроваджувати національно-патріотичне виховання. З огляду на вищезазначене, вважаємо, що якісна організація національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі можлива за педагогічної умови – *формування партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками через залучення до цифрових проєктів національно-патріотичного спрямування.*

Науковиця Г. Татаринцева розглядає партнерську взаємодію як форму безпосереднього співробітництва автономних і рівноправних суб'єктів, об'єднаних прагненням до задоволення спільного інтересу. Її характерними ознаками є добровільність участі, взаємне визнання й довіра, відповідальність обох сторін та орієнтація на досягнення узгоджених цілей [205].

За визначенням М. Голланд, Дж. Мальмберг та Г. Гімпел Пікоук, партнерська взаємодія передбачає скоординовану діяльність учасників освітнього процесу, спрямовану на досягнення спільних цілей, отримання узгоджених результатів та розв'язання важливих завдань [258].

Отже, під партнерською взаємодією між закладом освіти та батьками ми розуміємо скоординовану співпрацю рівноправних суб'єктів, об'єднаних спільною метою виховання й розвитку дитини. Вона ґрунтується на принципах добровільності, взаєморозумінні, поваги, довіри та відповідальності, передбачає

активне залучення батьків до освітнього процесу й сприяє підвищенню ефективності освітньої діяльності в контексті ідей Нової української школи.

В умовах сучасної цифрової трансформації освіти та глобалізації зростає важливість формування національної ідентичності у дітей, що має відображення в освітніх практиках і стратегіях. Залучення батьків до процесу національно-патріотичного виховання є необхідним, адже саме сім'я є першим осередком патріотичних цінностей. Тому важливо створити платформи для партнерської взаємодії між батьками і навчальними закладами, які дозволяють активно брати участь у процесі формування національної свідомості у дітей. Цифрові технології є ефективним інструментом для досягнення цієї мети, оскільки забезпечують зручний та доступний спосіб взаємодії на різних рівнях.

Метою цієї умови є організація сталого цифрового діалогу та співпраці між закладом освіти та батьками для спільної участі у національно-патріотичному вихованні учнів. Це можливо за наявності цифрової платформи для взаємодії. Важливо, щоб такі платформи забезпечували доступ до інформації, взаємодії з педагогами, а також підтримували участь у спільних ініціативах. Ключовою обставиною педагогічної умови є долучення батьків до цифрових ініціатив, таких як спільні відео, інтерактивні карти рідного краю, віртуальні екскурсії, участь у флешмобах та онлайн-читаннях. Ці проєкти не лише допомагають дітям усвідомити свою національну ідентичність, але й зміцнюють зв'язок між поколіннями. Наслідком успішної реалізації даної педагогічної умови є покращення патріотичної свідомості учнів через участь у сімейних цифрових ініціативах, які включають історії родин, віртуальні подорожі, створення інтерактивних мап та інші цифрові продукти, підвищення активності батьків у процесі національно-патріотичного виховання та розвиток у них почуття відповідальності за виховання дітей у патріотичному контексті, зміцнення партнерських зв'язків між школою та батьками через активну співпрацю в цифровому просторі.

Отже, залучення батьків до цифрових проєктів національно-патріотичного спрямування через партнерську взаємодію з закладами освіти сприяє не тільки

розвитку національно-патріотичних цінностей у дітей, але й зміцнює зв'язок між учнями, їхніми роинами та школою.

Підсумовуючи можемо констатувати наступне: визначені педагогічні умови є взаємопов'язаними та спрямовані на організацію і здійснення національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, що відповідає сучасним вимогам та сприяє всебічному розвитку особистості здобувача освіти як свідомого громадянина України.

2.4. Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти

У контексті нашого дослідження педагогічних умов організації національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти постає потреба у відображенні взаємозв'язку ключових компонентів цього процесу. Для цілісного уявлення та структуризації змісту звертаємось до методу моделювання, який активно застосовується в усіх галузях науки та на різних стадіях наукового пошуку. У педагогічній науці воно виступає як один із ключових інтегративних методів дослідження. Потенціал моделювання полягає у його здатності відтворювати складні педагогічні явища та процеси в узагальненій, структурованій формі, що забезпечує цілісне уявлення про об'єкт дослідження, виявлення взаємозв'язків між його компонентами та прогнозування результатів впливу певних педагогічних умов. Такий підхід сприяє більш обґрунтованому плануванню освітніх змін та підвищенню ефективності педагогічної діяльності.

Із метою обґрунтування моделі нашого дослідження розглянемо основні поняття, що складають категоріальну базу: «модель», «моделювання», «педагогічне моделювання». У «Великому тлумачному словнику української мови» термін «модель» трактується як умовний або уявний образ певного об'єкта, явища чи процесу (у формі схеми, опису, зображення тощо), що виступає його репрезентантом [39].

В «Енциклопедії освіти» модель розглядається як цілісна система методів і засобів, спрямованих на відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання й виховання, що забезпечує ефективну реалізацію поставлених освітніх цілей [63].

На думку Н. Діри, Р. Сопівника і Л. Чередник, модель у широкому розумінні – це спосіб опису об'єкта, що слугує для дослідження його характеристик [56].

Однак В. Маслов визначає модель як суб'єктивне уявлення у свідомості індивіда або колективу та його зовнішню репрезентацію, що фіксує найхарактерніші ознаки й властивості певного об'єкта чи процесу, надаючи узагальнене уявлення про явище або його елементи [65].

Науковиці Н. Брюханова та Н. Корольова припускають, що модель можна розглядати як об'єкт будь-якої природи, що здатен тимчасово заміщати реальний об'єкт у дослідницькому процесі з метою здобуття нової інформації про нього [30].

К. Мнишенко розглядає модель як штучно створений об'єкт і зосереджується на її формі, яка, на думку дослідника, може бути у формі схеми, таблиці, фізичної конструкції, формули чи символічного зображення, що у спрощеній формі відтворює структуру й зв'язки між елементами реального об'єкта [123].

Ефективна модель, вважає Т. Гуменюк, має відповідати таким критеріям: інгерентність (узгодженість з середовищем функціонування), простота (доступність для сприйняття й застосування) та адекватність (спроможність досягати поставлених цілей) [53].

Нам імпонує думка С. Литвинової, яка наголошує, що ефективна модель має відповідати низці ключових вимог: бути наочною, забезпечуючи повне або часткове уявлення про об'єкт дослідження; мати доцільний рівень деталізації для розкриття важливих процесів, властивостей і внутрішніх зв'язків; характеризуватися точністю, тобто відповідністю отриманих результатів поставленим цілям; а також універсальністю, що забезпечує її придатність для застосування в межах типових систем і вирішення ширшого кола завдань [124, с. 54].

Отже, у науковій літературі не сформувалося єдиного тлумачення терміну «модель». Водночас з наведених дефініцій випливає, що модель у педагогічному

контексті є умовним або штучно створеним відтворенням об'єкта, процесу чи явища (у формі схеми, опису, конструкції тощо), що репрезентує його суттєві ознаки й взаємозв'язки з метою пізнання, аналізу або вдосконалення. Вона має бути простою, узгодженою з освітнім середовищем і здатною забезпечити досягнення поставлених цілей.

У загальному розумінні процес створення моделі будь-якого явища або об'єкта розглядається як моделювання [125]. За логікою судження, розглянувши зміст поняття «модель», звернімося до суміжної категорії – «моделювання».

У *Педагогічному словнику* за ред. М. Ярмаченка моделювання трактується як процес вивчення явищ, процесів чи систем шляхом створення та аналізу їх моделей. Це одна з провідних пізнавальних категорій, що лежить в основі як теоретичних, так і експериментальних методів наукового дослідження [141].

Моделювання, за Ю. Шапран, є оригінальним методом дослідження специфічно організованих об'єктів [232].

На думку М. Саєнко, моделювання припускає вивчення певного об'єкта за допомогою спостережень або експериментів, проведених з його моделлю [179].

Як метод наукового пізнання, розглядає моделювання О. Семенова, що дозволяє відтворити об'єктивну реальність. У цьому процесі, вважає дослідниця, важливо досліджувати як сам об'єкт, так і пов'язану з ним систему, що забезпечує комплексне розуміння явища. Оскільки інформація про об'єкт може здобуватися на різних етапах аналізу, а результатом є модель у певній формі [180].

Узагальнюючи наведені підходи, можна зробити висновок, що моделювання розглядається як універсальний і ефективний метод наукового пізнання, що полягає у створенні моделей для вивчення явищ, процесів чи систем. Воно поєднує як теоретичне осмислення, так і експериментальне дослідження об'єкта або системи, забезпечуючи цілісне уявлення про них. Моделювання дає змогу зобразити складне у доступній формі, забезпечити цілісне уявлення про структуру, властивості й взаємозв'язки досліджуваного об'єкта. Успішність цього методу залежить від правильно організованих умов, що забезпечують адекватність, доступність і функціональність створеної моделі.

Однією з форм моделювання є педагогічне моделювання. Значний внесок у розроблення теоретичних і методологічних основ педагогічного моделювання зробили науковці Т. Гуменюк, С. Гончаренко, Є. Лодатко, М. Саєнко, О. Семенова, О. Тютюнник, О. Черноусова та інші [52; 53; 102; 179; 180; 211; 229]. З метою глибшого розуміння цього поняття звернемося до аналізу наукових праць у сфері педагогіки.

Так, С. Гончаренко розглядає педагогічне моделювання як процес науково обґрунтованого конструювання, що відповідає визначеним вимогам і передбаченій структурі майбутньої моделі педагогічного процесу. При цьому враховуються характеристики, які підлягають вивченню в межах педагогічного експерименту. Основне призначення такого моделювання полягає у виявленні шляхів удосконалення освітнього процесу та виявленні резервів для підвищення його ефективності й якості на основі моделювання [52, с. 213].

На думку О. Черноусової, педагогічне моделювання слід розуміти як процес розробки моделі нового педагогічного об'єкта, на основі якої вибудовується проєкт дій щодо втілення певної педагогічної ідеї в практику. Такий підхід, на її переконання, поєднує науково-теоретичне обґрунтування з практичною реалізацією задуму, що й визначає сутність сучасного педагогічного моделювання [229].

Оскільки педагогічне моделювання – це процес, О. Тютюнник визначає такі етапи моделювання: побудова моделі, її оптимізація, прийняття рішень [211].

О. Семенова у своїй науковій розвідці зазначає, що педагогічне моделювання є цілеспрямованою діяльністю суб'єкта освіти, спрямованою на створення моделей освітніх процесів або систем. Вона охоплює аналіз педагогічних проблем і причин їх виникнення, формулювання ціннісних засад і стратегій, визначення цілей і завдань, а також добір методів і засобів реалізації моделі. Дослідниця підкреслює, що моделювання не є спонтанним процесом – воно потребує дотримання певних умов, без яких модель не зможе ефективно функціонувати. На її думку, моделювання як складна багатофункціональна категорія передбачає отримання нових знань про об'єкти моделювання. До ключових компонентів педагогічного

моделювання авторка відносить змістовий, практичний, рефлексивно-оцінювальний та ціннісно-мотиваційний блоки [180].

Цінним для нашого дослідження є підхід Є. Лодатко, який, розглядаючи гносеологічний, загальнометодологічний та психолого-педагогічні аспекти теоретико-методологічних основ педагогічного моделювання, акцентує увагу на важливості належного рівня абстрагування під час педагогічного моделювання. На його думку, лише за умов достатньої узагальненості змістових і процесуальних компонентів модель педагогічного явища може бути ефективно адаптована до реального навчально-виховного процесу. Такий підхід дозволяє досягти балансу між науковою теорією та практичним застосуванням, що особливо важливо у сфері освіти, зокрема виховання [102].

У багатьох наукових дослідженнях педагогічне моделювання трактується як процес, що ототожнюється з побудовою моделі виховання, що свідчить про тісний взаємозв'язок між цими поняттями.

Так, на думку О. Шапран, поняття моделі виховання тісно пов'язане з процесом педагогічного моделювання, який передбачає дотримання певної послідовності етапів. Зокрема, йдеться про визначення методологічних засад моделювання та якісний опис об'єкта дослідження; постановку завдань, що стоять перед моделюванням; побудову моделі з урахуванням взаємозв'язків між ключовими елементами досліджуваного явища, визначення параметрів об'єкта, критеріїв оцінки змін і добір відповідних методик діагностики; перевірку валідності створеної моделі; апробацію моделі в межах педагогічного експерименту; інтерпретацію результатів моделювання в контексті дослідження [231]. Зазначена послідовність, на нашу думку, забезпечує можливість всебічного вивчення досліджуваного об'єкта, дозволяючи отримувати релевантну інформацію на кожному з етапів дослідницького процесу. Ефективність створення моделі значною мірою обумовлюється наявністю належно організованих педагогічних умов, що є необхідною передумовою її реалізації.

У наукових розвідках С. Мельник зазначає, що процес моделювання виховного або навчального компонентів включає кілька послідовних етапів.

Зокрема, спочатку визначається мета вирішення конкретної педагогічної проблеми шляхом побудови моделі; далі встановлюються об'єктивні взаємозв'язки між елементами системи; здійснюється абстрактне відображення компонентів моделі за допомогою символічних засобів; і, нарешті, обираються способи репрезентації моделі та реалізується її побудова [121].

Ми підтримуємо позицію авторів, які визначають основними критеріями моделі виховання сам процес виховання або його складові – методи, форми та засоби. Таким чином, для опису будь-якої моделі виховання необхідно виділити такі ключові компоненти, як мета, організаційні форми, методи та засоби її реалізації. Виходячи з вищевикладеного, педагогічну модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти розглядаємо як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів національно-патріотичного виховання, які окреслюють шляхи досягнення виховного результату – національно-патріотична вихованість. Структуру моделі становлять такі блоки: концептуально-цільовий, змістовно-функціональний та оцінювально-діагностичний, кожен із яких забезпечує реалізацію визначених педагогічних умов (див. рисунок 2.1).

Концептуально-цільовий блок виступає ядром виховної системи з визначеною метою, яка виходить з актуального запиту суспільства з урахуванням законодавчої та регуляторної бази, підходами та принципами виховання. Потреба у створенні відповідної моделі була зумовлена суспільним запитом на розвиток особистості, нового українця, що діє на основі національно-патріотичних цінностей. Він знайшов відображення в законодавчій та регулятивній базі (див. Додаток А), зокрема у Законі України «Про освіту», Законі України «Про повну загальну середню освіту», Концепції Нової української школи, Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та інших.

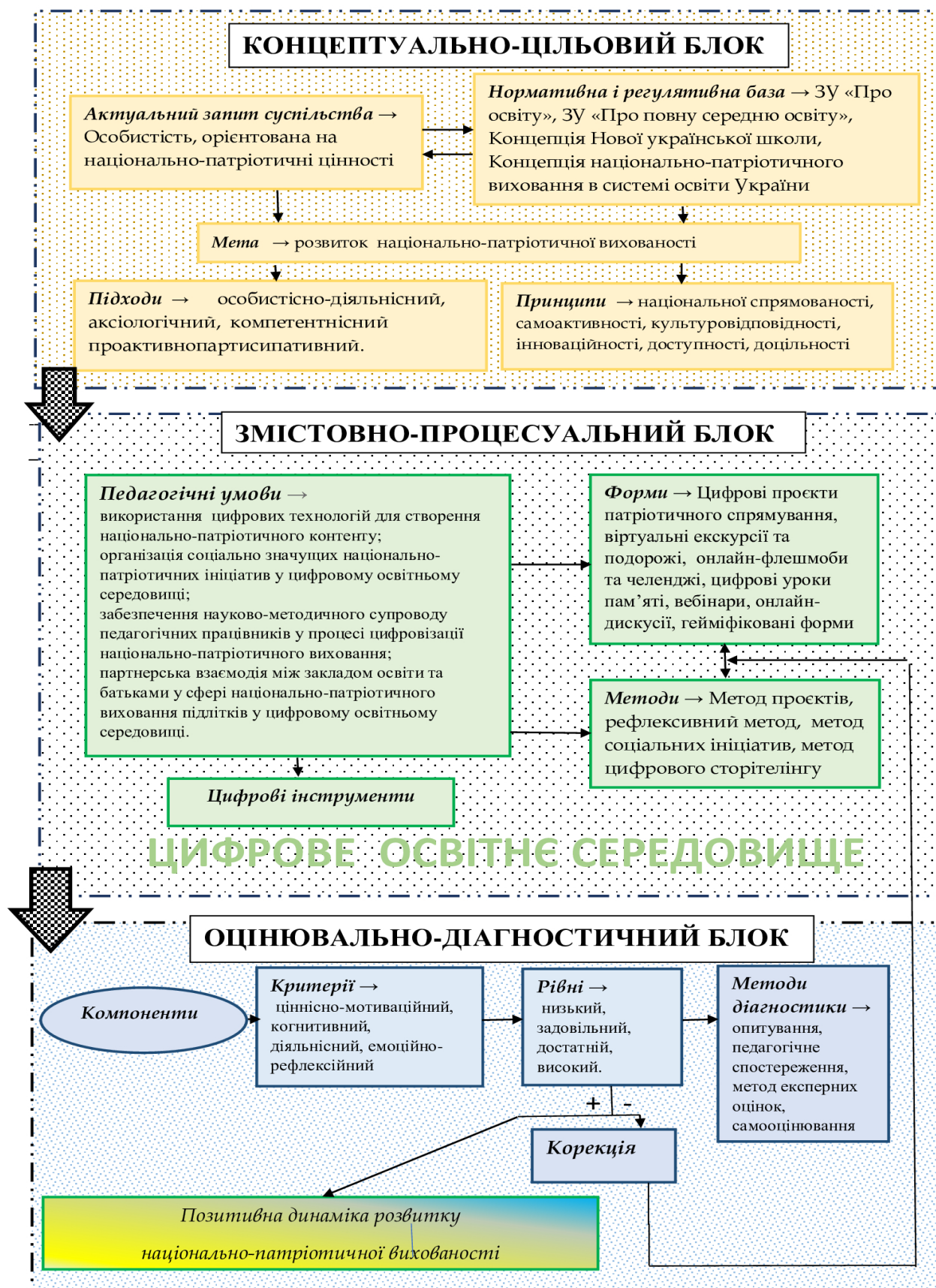

Рис 2.1 Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому середовищі закладу загальної середньої освіти

З урахуванням зазначеного вище нормативного підґрунтя, яке проаналізовано у підрозділі 1.3, мета моделі полягає у формуванні особистості з високим рівнем національно-патріотичної вихованості, а також у визначенні принципів виховання, а саме національно-патріотичного виховання та виховання в цифровому освітньому просторі (національної спрямованості, культуровідповідності, самоактивності, інноваційності, доступності та доцільності).

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України наголошується на важливості *принципу національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, природи, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, історії, традицій; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави. В цьому ж нормативно-правовому документі визначається *принцип культуровідповідності*, який передбачає формування базової культури особистості на засадах загальнолюдських морально-етичних цінностей, накопичених упродовж історичного розвитку людства [75].

Принцип самоактивності передбачає стимулювання розвитку суб'єктної позиції вихованця, формування його здатності до самостійного прийняття рішень і відповідальності за власні дії, що сприяє становленню свідомої громадянської позиції.

Наступні принципи, які ми розглянемо, відносяться до принципів виховання в цифровому освітньому середовищі. *Принцип інноваційності* передбачає активне впровадження сучасних освітніх технологій, зокрема інтерактивних, дистанційних форм і методів роботи, а також використання потенціалу цифрового середовища з метою підвищення ефективності виховного процесу [75].

Принцип доступності передбачає, що цифровий простір має бути відкритим, зручним для доступу та використання, а також змістовно актуальним і таким, що регулярно оновлюється. *Принцип доцільності* орієнтує на застосування виключно

тих цифрових методик чи технологій, які є необхідними для реалізації конкретних виховних завдань та досягнення визначених цілей [75].

Методологічною основою було обрано особистісно-діяльнісний, аксіологічний, проактивно-партисипативний та компетентнісний підходи, що забезпечують цілісне осмислення процесу національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього середовища.

Особистісно-діяльнісний підхід розглядається як комплексне інтегративне утворення, що поєднує в собі засади особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів. У межах особистісно-діяльнісної концепції виховання наголошується, що воно набуває ефективності лише за умови залучення дитини до різних видів діяльності та засвоєння нею суспільного досвіду через цілеспрямовану педагогічну стимуляцію активності. Разом з тим особистісно-діяльнісний підхід розглядається як один із провідних методологічних принципів, що орієнтує освітній процес на розвиток та самореалізацію учня, враховуючи його індивідуальний досвід, здібності, інтереси та ціннісні орієнтації [52].

Ми погоджуємося з думкою вчених С. Лупаренко та О. Кобанської, які вважають, що особистісно-діяльнісний підхід орієнтує освітній процес на розвиток унікальних здібностей дитини, її ціннісних орієнтацій, інтересів та особистого досвіду, забезпечуючи умови для самореалізації в різних видах діяльності. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню культурно-історичного досвіду людства, а й його збереженню та примноженню [104].

Ми вважаємо, що особистісно-діяльнісний підхід є ефективною методологічною основою для реалізації національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього середовища, оскільки передбачає активну участь учня у процесі власного розвитку, самовдосконалення та формування національно-патріотичних цінностей, динаміку національно-патріотичної вихованості. У центрі цього підходу перебуває особистість із її унікальними потребами, здібностями, інтересами та ціннісними орієнтаціями.

Створення умов для самостійності, ініціативності, осмисленого вибору форм діяльності та включення учнів у значущі виховні практики, зокрема за допомогою

цифрових інструментів, сприяє усвідомленню національної ідентичності, формуванню громадянської відповідальності та активної життєвої позиції. Партнерська взаємодія між учителем і здобувачем освіти, впровадження проєктної діяльності, рефлексії, цифрових форм самовираження – усе це відкриває нові можливості для успішної реалізації змісту національно-патріотичного виховання.

Таким чином, особистісно-діяльнісний підхід забезпечує не лише розвиток особистості в умовах цифрової трансформації освіти, а й створює підґрунтя для ефективного формування національно-патріотичних переконань та цінностей молоді.

Аксіологічний підхід у педагогіці розглядається як методологічна основа, що сприяє формуванню в особистості ціннісних орієнтацій, які визначають її мотиваційну сферу, систему інтересів, прагнень та індивідуальних переваг [178]. Разом з тим аксіологічний підхід у вихованні інтерпретується як орієнтований на формування в учнів стійких ціннісних орієнтацій, розвиток загальнолюдських і духовних якостей, а також усвідомленого й відповідального ставлення до власної діяльності. У процесі виховання, за таким підходом, акцент робиться на самосвідомості, повазі до інших, толерантності та усвідомленні соціального розмаїття, що сприяє формуванню особистої системи цінностей і моделей соціальної поведінки [208]. Науковиця С. Лупаренко, за висновками наукових розвідок, стверджує, що аксіологічний підхід дозволяє розглядати дитинство як безумовну цінність, підкреслюючи його роль як періоду формування індивідуальної системи цінностей особистості. Він також дає змогу аналізувати проблеми дитинства крізь призму цінностей, які були важливими на певному етапі розвитку суспільства [103].

Отже, вважаємо, що аксіологічний підхід у формуванні національно-патріотичної вихованості – це методологія, яка в центрі уваги ставить цінності як основу виховного процесу. Він сприяє розвитку ціннісних орієнтацій, що відображають національні та європейські традиції, враховуючи при цьому культурно-історичний контекст розвитку суспільства. Завдяки такому підходу

формується цілісний світогляд учня, який стає фундаментом для виховання патріотизму, толерантності та соціальної відповідальності.

Аналіз сучасних наукових підходів до організації виховного процесу в умовах цифровізації засвідчує доцільність упровадження інноваційних моделей, здатних забезпечити ефективну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу. У цьому контексті перспективною стратегією постає проактивно-партисипативний підхід.

Як зазначає В. Ягоднікова, проактивно-партисипативний підхід це стратегічний напрям в управлінні або організації, що передбачає активне залучення всіх учасників до процесу прийняття рішень і реалізації дій. Його ключовими характеристиками є співпраця, яка поєднує елементи партисипації (спільної участі) та проактивності (ініціативності й орієнтації на передбачення майбутніх викликів і пошук інноваційних рішень). Застосування цього підходу, за словами дослідниці, сприяє ефективнішій взаємодії, обміну ідеями та підвищенню відповідальності кожного за кінцевий результат.

На думку Л. Задорожної, В. Ягоднікової, М. Гриньової, проактивно-партисипативний підхід, як стратегія, поєднує ініціативність і включення до спільної діяльності, що, у свою чергу, сприяє формуванню ефективної співпраці, розвитку командного лідерства та підвищенню рівня відповідальності кожного учасника за кінцевий результат [68].

Ми вважаємо, що застосування проактивно-партисипативного підходу у національно-патріотичному вихованні сприяє формуванню в здобувачів активної громадянської позиції, здатності усвідомлювати національно-патріотичні цінності, формує вміння працювати в команді, критично мислити, комунікувати в цифровому просторі, аргументувати свою позицію, створює умови для інтеграції патріотичного контенту в сучасне освітнє середовище з урахуванням потреб та запитів молоді. Таким чином, проактивно-партисипативний підхід є ефективним засобом організації національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, оскільки забезпечує високий рівень залучення учнів, позитивну динаміку національно-патріотичної вихованості.

У сучасному освітньому процесі зростає значення компетентнісного підходу, який покладено в основу Концепції Нової української школи. Він орієнтує освітню діяльність на формування ключових умінь, цінностей і особистісних якостей, необхідних для активної й відповідальної участі особистості в суспільному житті. Згідно з положеннями концепції, компетентність розглядається як цілісне поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, переконань, цінностей і рис особистості, що забезпечує здатність людини ефективно діяти в професійній діяльності та/або продовжувати навчання в умовах нестабільності й змін [134].

У довідниковій літературі компетентнісний підхід визначається як «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості» [186].

Розроблення теоретичних засад компетентнісного підходу в освіті здійснювалося зарубіжними науковцями Р. Бадером [247], Д. Мертенсом [259], А. Шелтеном [266] та вітчизняними дослідниками. Зокрема, перспективи впровадження компетентнісного підходу в українській системі освіти були предметом досліджень І. Беха [9], Н. Бібік [89], Л. Ващенко [89], І. Єрмакова [89], О. Локшиної [89], О. Овчарук [89], Л. Парашенко [89], О. Пометун [148], О. Савченко [177], та інших учених І. Бех наполягав: «Головною метою цього підходу має бути виховання людини як суб'єкта практичної дії» [11, с. 28].

Як зазначає М. Фіцула, компетентнісний підхід орієнтований не лише на засвоєння знань, умінь і навичок, а й на формування комплексного результату навчання, що включає мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну складові та досвід емоційно-ціннісного ставлення [222].

В. Ягоднікова розглядає компетентнісний підхід як один із ключових методологічних засад сучасного виховання, поряд з особистісно-діяльнісним, аксіологічним та системним підходами. На її думку, цей підхід орієнтує освітній процес на формування в особистості таких якостей, які забезпечують здатність застосовувати набуті знання й уміння в практично значущій діяльності [237].

У контексті національно-патріотичного виховання цей підхід сприяє інтеграції знань, умінь, ставлень і досвіду в цілісну систему, яка формує активного,

свідомого громадянина України. Ми вважаємо, що компетентнісний підхід у національно-патріотичному вихованні в цифровому освітньому середовищі забезпечує інтеграцію знань, умінь, цінностей та досвіду здобувачів освіти, спрямованих на розвиток національно-патріотичної вихованості підлітків та здатності до активної участі в суспільному житті. Умови цифровізації освітнього простору розширюють можливості для реалізації цього підходу, зокрема через використання інтерактивних форм, цифрових платформ і засобів комунікації, що сприяють посиленню особистісної включеності учнів у виховний процес.

Змістовно-процесуальний блок запропонованої моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти визначає сукупність педагогічних умов, форм і методів виховної діяльності та цифрових інструментів, що забезпечують досягнення поставленої мети.

Для вирішення даної задачі були визначені такі педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, партнерська взаємодія між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі. Визначені нами умови виступають як комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних заходів, які були обґрунтовані в підрозділі 2.3 нашого дослідження.

Зміст блоку охоплює такі форми роботи: цифрові проєкти патріотичного спрямування, віртуальні екскурсії та подорожі, онлайн-флешмоби та челенджі, цифрові уроки пам'яті, вебінари, онлайн-дискусії, гейміфіковані форми з національно-патріотичним наповненням. Ефективність реалізації зазначених форм роботи значною мірою зумовлюється добором відповідних педагогічних методів, які забезпечують інтерактивність, активну участь здобувачів освіти та формування

їхніх національно-патріотичних орієнтирів у цифровому освітньому середовищі. Зокрема метод проєктів, рефлексивні методи, метод цифрового сторітелінгу, метод соціальних ініціатив.

Педагогічна технологія «метод проєктів» охоплює комплекс дослідницьких, пошукових і проблемно-орієнтованих методів, що ґрунтуються на творчій ініціативі та активній діяльності учасників проєкту. Метод проєктів – це система навчання, у межах якої знання та вміння формуються в процесі планування та реалізації послідовно ускладнюваних практичних завдань-проєктів [144].

На нашу думку, в умовах цифрового освітнього середовища застосування методу проєктів у національно-патріотичному вихованні створює сприятливі умови для всебічного розвитку особистості та формування національної ідентичності через залучення здобувачів освіти до змістовної, суспільно значущої діяльності. Такий підхід сприяє формуванню пізнавального інтересу, розвитку творчих навичок, здатності самостійно здобувати, аналізувати й критично осмислювати інформацію, зокрема у площині національно-патріотичної тематики. Реалізація цифрових патріотичних проєктів забезпечує взаємодію всіх учасників освітнього процесу, сприяє формуванню ціннісного ставлення до рідної країни та підвищує внутрішню мотивацію особистості до участі в розбудові громадянського суспільства.

Перед тим, як схарактеризувати рефлексійні методи, зазначимо, що у педагогічних словниках «рефлексія» розглядається як процес самопізнання людиною власних внутрішніх психічних станів і дій, який ґрунтується на її життєвому досвіді. Також рефлексія трактується як здатність осмислювати особистий досвід з метою його переосмислення, аналізу й переоцінки переконань і ціннісних орієнтацій, що передбачає побудову логічних висновків, узагальнень, аналогій і критичних оцінок, є формою миследіяльності [185]. Наукові розвідки поняття «рефлексійні методи» можемо зустріти як у зарубіжній так і у вітчизняній науковій літературі. Польський вчений М. Новак визначає рефлексійний метод як метод розуміння в педагогіці, що полягає в осмисленні окремих фактів через виявлення їхнього значення. Він наголошує, що духовні процеси й явища, які також

притаманні виховній реальності, не піддаються причинному поясненню чи класифікації за типовими ознаками та вимагають тлумачення з позицій сенсу та значення [268].

В українській педагогіці внесок у розробку рефлексійного методу зробив І. Бех, який втілює свої напрацювання у методиці «Я-виклик». Дана методика передбачає осмислення вихованцем власного Я крізь призму конкретних цінностей [10].

Ми вважаємо, що у контексті національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі рефлексійні методи відіграють особливу роль, адже вони сприяють глибшому усвідомленню особистістю власних переконань, цінностей і громадянської позиції. Спираючись на розуміння рефлексії як форми мислєдіяльності, що включає осмислення власного досвіду, переоцінку ціннісних орієнтацій, аналіз дій і внутрішніх станів, можемо стверджувати, що рефлексійні методи створюють передумови для формування відповідального ставлення до себе як члена нації, суспільства, держави. У цифровому середовищі рефлексійні методи можуть реалізовуватися через інтерактивні щоденники, блоги, онлайн-дискусії, платформи для осмислення соціальних ініціатив або медіапродуктів, спрямованих на патріотичну тематику. Таким чином, рефлексійні методи поглиблюють особистісне залучення учнів до процесу національно-патріотичного становлення, отже сприяють позитивній динаміці національно-патріотичної вихованості.

Для розуміння сутності методу соціальних ініціатив, хочемо звернути увагу, що соціальні ініціативи – це ідеї, спрямовані на вирішення актуальних соціальних проблем [99].

Під методом соціальних ініціатив ми розуміємо педагогічну технологію, що передбачає залучення здобувачів освіти до ініціювання, планування та реалізації суспільно значущих дій, спрямованих на вирішення актуальних соціальних, громадянських або культурних питань. Цей метод формує в учнів почуття соціальної відповідальності, громадянської активності, сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і здатності до самореалізації через участь у практико орієнтованій діяльності.

У контексті національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі метод соціальних ініціатив розглядається як ефективний інструмент формування громадянської активності, національної самосвідомості та ціннісного ставлення до України шляхом залучення здобувачів освіти до організації й реалізації цифрових ініціатив патріотичного спрямування. Реалізуючи соціальні ініціативи – онлайн-акції, інформаційні кампанії, цифрові волонтерські проекти тощо – учні набувають практичного досвіду участі в суспільно значущій діяльності, розвивають лідерські якості, навички співпраці, критичного мислення, а також зміцнюють свою національну ідентичність через активну взаємодію з цифровим середовищем і громадою, тим самим розвивають власну національно-патріотичну вихованність.

Метод цифрового сторітелінгу достатньо висвітлено в науковій літературі. Цифровий сторітелінг – це мультимедійна презентація, що поєднує різноманітні цифрові елементи в рамках наративної структури (історії). Медіа може включати текст, зображення, відео, аудіо, елементи соціальних мереж та інтерактивні елементи (наприклад, цифрові карти) [251]. Дана Етчлі, який вважається піонером цифрового сторітеллінгу та постаттю, що здобув репутацію новатора у сфері застосування цифрових технологій для створення освітніх практик, говорив «...цифрова розповідь історій поєднує найкраще з двох світів: «нового світу» оцифрованого відео, фотографії та мистецтва, і «старого світу» розповіді історій» [261].

Як зазначають Н. Смеда інші дослідники, цифровий сторітеллінг розглядається як один із сучасних інноваційних підходів у педагогіці, здатний стимулювати глибоке й осмислене навчання. У своїх наукових розвідках вони проаналізували освітній потенціал цього методу та його вплив на залучення здобувачів освіти до навчального процесу, підкреслюючи, що цифровий сторітеллінг є ефективним інструментом формування захопливого конструктивістського освітнього середовища, що базується на оновлених принципах навчання й викладання [267].

Ми погоджуємося з думкою Т. Федик, яка вважає, що цифровий сторітелінг спонукає здобувачів освіти ставати творцями контенту, а не просто його споживачами [215].

На нашу думку доцільність використання методу цифрового сторітелінгу у вихованні дітей зумовлена особливостями їхнього сприйняття інформації, стилю мислення та способів комунікації, сформованих у цифрову епоху. Ці покоління зростають у середовищі, насиченому мультимедійним контентом, звикли до візуалізації, інтерактивності та швидкої зміни інформаційних потоків.

Цифровий сторітеллінг як метод поєднує оповідальну структуру з технологічними засобами (відео, анімації, фото, аудіо), що робить освітній та виховний контент для дітей емоційно привабливим, персоналізованим і змістовно насиченим. Він сприяє формуванню важливих компетентностей: уміння критично мислити, висловлювати власну думку, структурувати інформацію, співпрацювати в команді, а також розвивати емпатію, ціннісні орієнтації та національну ідентичність через особистісне осмислення історій, пов'язаних із родиною, громадою, країною.

Застосування цифрового сторітеллінгу в контексті національно-патріотичного виховання дає змогу залучати дітей до створення власного цифрового наративу на основі історичної, культурної чи соціальної тематики, що стимулює глибше розуміння національних цінностей та активізує внутрішню мотивацію до пізнання й громадянської активності.

Діагностико-результативний блок моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі є цілісною системою, що включає компоненти, сформульовані критерії рівня національно-патріотичної вихованості, а саме *ціннісно-мотиваційний когнітивний, діяльнісний, емоційно-рефлексійний*. Ці критерії та показники основою для комплексного визначення та аналізу стану вихованості здобувачів освіти. Нами визначені такі рівні вихованості: *низький, задовільний, достатній, високий*. Критерії, показники та рівні ми обґрунтували в підрозділі 2.2 нашого дослідження. На їхній основі здійснюється оцінювання за допомогою спеціалізованих діагностичних методів (опитування,

тестування, спостереження, самооцінювання, експертних оцінок), що дозволяють не лише виявити рівні сформованості відповідних якостей, а й забезпечити зворотний зв'язок для корекції та вдосконалення виховного процесу.

Діагностико-результативний блок моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі відображає кінцеві результати реалізації запропонованої педагогічної технології, а саме – позитивну динаміку формування національно-патріотичної вихованості. Цей блок демонструє ефективність виховного процесу, передбачає систематичний моніторинг та цілеспрямоване управління національно-патріотичним вихованням з урахуванням поставлених цілей і завдань моделі. У межах моделі здійснюється впровадження педагогічних умов в освітню діяльність закладів загальної середньої освіти, проводиться оцінка проміжних результатів, а за потреби – корекція змісту, форм і методів виховання. Виявляються як позитивні, так і проблемні аспекти процесу, що дає змогу підсумувати досягнення та визначити напрями подальшого вдосконалення.

Отже, запропонована модель спрямована на формування високого рівня національно-патріотичної вихованості, інтегруючи цілі, педагогічні умови, засоби організації та механізми оцінювання, що сприятиме досягненню запланованих результатів.

Висновки до другого розділу

Проаналізовано стан національно-патріотичного виховання в Україні, який засвідчив наявність позитивної динаміки у впровадженні національно-патріотичного виховання в українських закладах загальної середньої освіти, що проявляється у реалізації локальних проєктів, активній волонтерській діяльності, співпраці з громадськими об'єднаннями та організації заходів національної пам'яті.

З'ясовано, що національно-патріотичне виховання в країнах світу та Європи відрізняється за підходами, методами та цілями, відображаючи національні особливості, історичний досвід та політичні пріоритети кожної держави.

На основі розгляду національно-патріотичної вихованості підлітків як результату національно-патріотичного виховання, виокремлено критерії, показники та рівні вихованості національно-патріотичної вихованості: ціннісно-мотиваційний (показники: усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю); визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості; орієнтація на суспільно-корисну діяльність та підтримку української культури), когнітивний (показники: знання про історію, традиції, культуру та символи України; усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності; обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України; розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм), діяльнісний (показники: участь у патріотичних заходах (волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті); використання української мови в повсякденному житті; дотримання державних законів і соціальних норм; практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності)), емоційно-рефлексійний (показники: відчуття гордості за свою національну приналежність: шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини).

Для оцінювання розвитку національно-патріотичної вихованості визначені такі її рівні: низький, задовільний, достатній, високий.

Теоретично обґрунтовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання с цифровому освітньому середовищі. Розроблено модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, яка містить такі компоненти: концептуально-цільовий блок (актуальний запит суспільства, законодавча і регулятивна база, мету, підходи до виховання, принципи

виховання), змістовно-процесуальний блок (педагогічні умови, цифрові інструменти, форми та методи національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі): оцінювально-діяльнісний блок (компоненти, критерії, показники рівні, методи діагностики, корекція та результат).

Прогнозованим результатом практичної реалізації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти визначено позитивну динаміку національно-патріотичної вихованості підлітків закладу загальної середньої освіти.

Основні положення розділу відображено в таких роботах автора:

[109], [110]. [114], [239].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1 Визначення стану національно-патріотичної вихованості підлітків закладів загальної середньої освіти

Експериментально-дослідницька робота визначення стану національно-патріотичної вихованості підлітків закладів загальної середньої освіти проводилася на базі закладів загальної середньої освіти Луганської і Донецької областей.

Зазначимо, що під час проведення педагогічного експерименту, освітній та виховний процес, які в межах цілісного підходу Нової української школи розглядаються як інтегровані складові єдиного освітнього простору в закладах загальної середньої освіти – експериментальній базі дослідження – здійснювалися виключно в дистанційному форматі у зв'язку з розташуванням їх юридичних адрес на тимчасово окупованих територіях, що є обставиною однакових умов.

Для проведення експериментальної роботи було залучено 300 здобувачів освіти (див. табл. 3.1). Їх умовно об'єднали у дві групи: Групу 1 (Г1) та Групу 2 (Г2).

Таблиця 3.1

Експериментальна база дослідження

Групи	Г1	Г2
Назва закладу освіти	Комунальний заклад «Мангушський опорний заклад» загальної середньої освіти I-III ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області	Комунальний заклад «Сватівський ліцей №6» Сватівської міської ради Луганської області

Продовження таблиці 3.1

Розподіл учасників за класами		
5-6 класи	25	28
7-9 класи	66	69
10-11 класи	61	51
Розподіл учасників за місцем перебування		
Внутрішньо переміщені	76	41
Зовнішньо переміщені	49	89
Перебувають на тимчасово окупованих територіях	27	18
Загальна кількість	152	148

Практична реалізація педагогічного експерименту здійснювалася у 2023–2024 та 2024–2025 навчальних роках і охоплювала три послідовні етапи: констатувальний, формувальний та підсумковий. На констатувальному етапі дослідження здійснювалося встановлення вихідного рівня стану національно-патріотичної вихованості підлітків закладів загальної середньої освіти. Під час формувального етапу здійснювалася апробація структурно-функціональної моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. На контрольному етапі було здійснено аналіз та проведено оцінювання результатів упровадження моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу освіти.

У межах констатувального етапу педагогічного експерименту діагностика учасників експериментальної та контрольної груп проводилася одночасно, із забезпеченням анонімності та застосуванням дистанційного формату на основі цифрового інструменту Google Forms.

З метою виявлення стану національно-патріотичної вихованості підлітків на констатувальному етапі роботи використовувалася низка дослідницьких методів, зокрема педагогічне спостереження, тестування, опитування, анкетування, метод експертних оцінок.

Завдання констатувального етапу експериментального дослідження передбачало визначення загального рівня національно-патріотичної вихованості підлітків. Згідно з цим підібрано комплекс діагностичних методик і методів, за допомогою яких вимірювалися визначені нами критерії, а саме ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-рефлексійний. Сукупність діагностичного інструментарію по кожному з критеріїв розвитку навичок командної взаємодії старшокласників представлено в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

**Діагностичний інструментарій визначення рівня
національно-патріотичної вихованості підлітків**

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Методика і методи діагностики</i>
Ціннісно-мотиваційний	- усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; - готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю); - визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості; - орієнтація на суспільно-корисну діяльність та підтримку української культури.	Методика Т. Елерса «Мотивація до успіху». Опитування (розробка автора).
Когнітивний	- рівень знань про історію, традиції, культуру та символи України; - усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності; - обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України; - розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм.	Метод експертних оцінок. Опитування (розробка автора).

Продовження таблиці 3.2

Діяльнісний	- участь у патріотичних заходах (волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті); - використання української мови в повсякденному житті; - дотримання державних законів і соціальних норм; практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності).	Педагогічне спостереження. Опитування (розробка автора).
Емоційно-рефлексійний	- відчуття гордості за свою національну приналежність: шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; - емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; - внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини.	Опитування (розробка автора). Самооцінка.

Діагностичні методики були обрані з урахуванням специфіки дослідження для визначення на констатувальному етапі рівнів сформованості національно-патріотичної вихованості, а саме високого, достатнього, задовільного, низького.

З метою визначення рівня національно-патріотичної вихованості підлітків за показниками ціннісно-мотиваційного критерію, а саме: усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю); визнання пріоритету національних інтересів та їх інтеграція у власний світогляд особистості; орієнтація на суспільнокорисну діяльність та підтримку української культури було використано методики «Мотивація до успіху» (автор Т. Елерс) та опитувальник (розроблений автором).

Ціннісно-мотиваційний критерій (ставлення до національних ідеалів) визначає наявність стійких патріотичних переконань, національної ідентичності та готовності особистості жити згідно з ними. Він відображає систему життєвих цінностей людини та її здатність орієнтуватися на суспільне благо. Методика Елерса дозволяє визначити рівень внутрішньої мотивації до досягнень (зокрема – в значущих суспільно-патріотичних напрямках), готовність долати труднощі задля

досягнення цілей, прагнення до самовдосконалення, що є основою національно-патріотичної активності. Метою застосування даної методики було визначити, наскільки в учнів сформоване внутрішнє прагнення до досягнень, яке може трансформуватися в ініціативну участь у національно-патріотичних проєктах.

Методика складається з 41 твердження (див додаток Б), на які учні відповідали у формі «так» або «ні». На основі кількості балів, нарахованих згідно з відповідним ключем, визначався рівень мотивації до досягнення успіху: високий понад 21 бал, достатньо високий від 17 до 20 балів, задовільний від 11 до 16 балів та низький від 1 до 10 балів.

Таблиця 3.3

**Результати діагностики за методикою «Мотивація до успіху»
(автор Т. Елерс)**

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	19	12,5	17	11,5
Достатній	22	14,5	23	15,5
Задовільний	69	45,6	63	42,6
Низький	42	27,6	45	30,4

З таблиці 3.3 видно, що підлітки як у Г1, так і Г2 мають високий рівень мотивації (Г2 – 11,5%, Г1 – 12,5%), достатній рівень мотивації (Г2 – 15,5%, Г1 – 14,5%), задовільний рівень мотивації (Г2 – 34,3%, Г1 – 39,3%), а також констатуємо низький рівень (Г1 – 42,6%, Г2 – 35,3%). Можемо припустити, що одержані результати зумовлені віковими особливостями підлітків, їх місцезнаходженням, пов'язаним внаслідок збройної агресії. Наступним було використано опитувальник (розроблений автором) для діагностування показників ціннісно-мотиваційного критерію (див. додаток В). Здобувачам освіти пропонувалося надати відповідь на 6 тверджень, які охоплюють всі напрями національно-патріотичного виховання:

1. Я відчуваю гордість за свою країну та її історію.

2. Для мене важливо, щоб Україна зберігала свою незалежність і суверенітет.

3. Я готовий(-а) допомагати військовим, підтримувати заходи, спрямовані на обороноздатність держави.

4. У разі необхідності я готовий(-а) захищати Батьківщину.

5. Я підтримую ініціативи, спрямовані на збереження екології та розвитку сталого способу життя.

6. Я усвідомлюю важливість збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь та для моєї країни.

Для визначення власної позиції було запропоновано такі варіанти відповіді: А – завжди / повністю згоден; Б – часто / скоріше згоден; В – інколи / частково згоден; Г – ніколи / не згоден. Варіант А оцінювався в 3 бали, Б – 2 бали, В – 1 бал, Г – 0 балов

Таблиця 3.4

Результати опитування (розроблений автором)

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	18	11,8	16	10,8
Достатній	23	15,1	21	14,2
Задовільний	102	67,1	100	67,6
Низький	9	5,9	11	7,4

Як бачимо з таблиці 3.4 виявлено всі чотири рівні: високий (Г1 – 11,8%, Г2 – 10,8%,), достатній (Г1 – 15,1%, Г2 – 14,2%,), задовільний (Г1– 67,1%, Г2 – 67,6%), низький (Г1 – 5,9%, Г2 – 7,4%,) (див. таблицю 3.4).

Результати аналізу за ціннісно-мотиваційним критерієм та його показниками дають підстави стверджувати, що домінують задовільний та низький рівні національно-патріотичної вихованості серед здобувачів освіти підліткового віку.

Таблиця 3.5

Результати рівнів за ціннісно-мотиваційним критерієм

Рівень	Г1 (n=152)	Г2 (n=148)
Високий	12,17%	11,16%
Достатній	14,82%	14,84%
Задовільний	56,25%	55,08%
Низький	23,96%	18,2%

З таблиці 3,5 бачимо, що високий рівень виявлено у 11,16% підлітків Г2 та 12,17% – Г1. За цими даними можемо констатувати, що менше 12,5% респондентів дослідження мають глибоке та усвідомлене почуття гордості за свою національну приналежність, готові до творчого внеску у розвиток української культури, мови тощо.

Достатній рівень розвитку національно-патріотичної констатовано у 14,84% здобувачів освіти (Г2) та 14,82% (Г1). Респонденти з цим рівнем мають глибоке почуття гордості за свою національну приналежність, активно підтримують українські традиції, мову, культуру.

Задовільний рівень констатовано в більшості учасників експерименту: у 55,08% підлітків Г1 та 56,25% підлітків Г2. Респонденти даної категорії мають позитивне ставлення до Батьківщини, присутнє відчуття гордості за свою національну приналежність, присутня повага до українських традицій та мови. Проте потребують додаткової мотивації для участі в заходах національно-патріотичного спрямування, можуть виявляти байдужість до участі у спільних цифрових проєктах та можуть проявляти часткову безвідповідальність у досягненні результатів.

Низький рівень розвитку національно-патріотичної вихованості констатовано у 18,2% (Г1) та 23,96% (Г2). Дана частина респондентів виявляють слабо виражене почуття гордості за свою національну приналежність, негативне або байдуже ставлення до українських традицій, мови, культури, неусвідомлення власної відповідальності за майбутнє України, пасивне ставлення до захисту

інтересів держави, відсутність мотивації до суспільно-корисної діяльності. Вважаємо це достатньо високим показником і припускаємо, що це пов'язано з впливом пропаганди, якої піддаються здобувачі освіти на тимчасово окупованих територіях, та через труднощі опанування освіти у двох освітніх закладах (закордонному та українському) здобувачами, які є зовнішньо переміщеними.

Отже, результати дослідження свідчать про перевагу задовільного рівня національно-патріотичної вихованості (більше 50%) за ціннісно-мотиваційним критерієм командної взаємодії старшокласників. Проте особливої уваги потребують близько 20% відсотків підлітків щодо низького рівня розвитку національно-патріотичної вихованості.

Показники когнітивного критерію, нами було прийняте рішення діагностувати методом експертних оцінок та за допомогою опитувальника (розробленого автором). Наведемо дані щодо рівня національно-патріотичної вихованості підлітків з метою виявлення рівня сформованості знань, розуміння та усвідомлення особистістю основ національно-патріотичних цінностей, історичної спадщини, традицій, культури та державної символіки, що визначає її здатність аналізувати й інтерпретувати патріотичні ідеї.

У дослідженні розвитку національно-патріотичної вихованості застосовано метод експертних оцінок, який дозволив залучити професійні судження фахівців. Обираючи саме цей метод ми покладалися на думку дослідниці О. Бородієнко, яка зазначає, що експертна оцінка є результатом сукупності процедур, що охоплюють як якісний, так і кількісний аналіз досліджуваної проблеми чи об'єкта, а також обробку індивідуальних експертних суджень. Вона акцентує, що, в залежності від завдань дослідження, можуть використовуватися як групові методи, такі, як наради, дискусії, методи колективної інтелектуальної взаємодії, форсайт-опитування, стратегічні сесії (тобто виховні години, вікторини, інтерактивні права), так і індивідуальні (анкетування, інтерв'ювання, бесіди) [29]. До експертної групи було залучено педагогів, які тісно співпрацюють з учнями в умовах цифрового освітнього середовища й здатні комплексно аналізувати рівень національно-патріотичної вихованості учнів, зокрема класних керівників,

учителів-предметників і педагогів-організаторів. В якості інструментарію для експертної оцінки була розроблена карта спостережень для класних керівників (додаток Г) та вчителів-предметників (додаток Д). Зазначимо, що карта спостережень для класних керівників дозволяла комплексно за всіма критеріями визначити рівень національно-патріотичної вихованості. Оцінювання здійснювалося за наступними пунктами: знання з історії та культури України, знання державних символів, аргументація патріотичних суджень, розуміння понять національної ідентичності, усвідомлення значення національних цінностей, усвідомлення значення державної мови, обізнаність щодо прав і обов'язків громадянина.

Для оцінки ступеня прояву кожного із зазначених тверджень у підлітків, експерти заповнювали карти спостережень, проставляючи бали від 0 до 3. Метод експертних оцінок забезпечив можливість отримання всебічної та об'єктивної картини за когнітивним критерієм (див. таблицю 3.6).

Таблиця 3.6

Результати за методом експертних оцінок

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	28	18,4	25	16,9
Достатній	48	31,6	45	30,4
Задовільний	67	44,1	69	46,6
Низький	9	6,1	9	5,9

Як бачимо з таблиці 3.6 високий рівень виявлено в Г2 у 16,9% і 18,4% в Г1, достатній 30,4% і 31,6% відповідно, задовільний 46,6% – Г2 і 44,1% – Г1, низький відповідно 6,1% – Г2 та 5,9% – Г1 (див. таблицю 3.6). За результатами метода експертних оцінок бачимо домінанту задовільного та низького рівнів (більше 50%).

Як зазначено раніше для діагностики показників когнітивного критерію застосовувався також розроблений автором опитувальник. Учні мали відповісти на наступні твердження.

1. Я поважаю Конституцію та закони України й вважаю їх важливими для суспільства.
2. Я розумію свої громадянські обов'язки та намагаюся їх виконувати.
3. Я шаную національні традиції, свята, звичаї та намагаюся їх дотримуватися.
4. Я цікавлюся українською культурою, літературою, мистецтвом.
5. Я підтримую популяризацію українських культурних цінностей у світі.
6. Я вільно володію українською мовою та використовую її в повсякденному житті.
7. Я вважаю важливим розвиток і популяризацію української мови.
8. Я підтримую ідею, що українська мова є важливим елементом національної ідентичності.
9. Я відстоюю право української мови бути основною у сфері освіти, культури, медіа та державного управління.

Оцінювання відбувалося від 3 до 0 балів аналогічно до опитування за ціннісно-мотиваційним критерієм (див. таблицю 3.7).

Таблиця 3.7

Результати опитування (розроблений автором)

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	30	19,7	28	18,9
Достатній	39	25,7	39	26,4
Задовільний	78	51,3	73	49,3
Низький	5	3,3	8	5,4

Як бачимо з таблиці 3.7, за результатами опитування було виявлено наступне: високий рівень національно-патріотичної вихованості мають 18,4% – Г2 і 19,7% – Г1, достатній рівень – 26,4% і 25,7% відповідно Г2 і Г21 задовільний Г2 – 49,3%, Г1 – 51,3%, низький Г2 – 5,4%, Г1 – 3,3%.

Загальні дані за когнітивним критерієм представлені в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Результати рівнів за когнітивним критерієм

Рівень	Г1 (n=152)	Г2 (n=148)
Високий	17,91%	19,08%
Достатній	28,38%	28,62%
Задовільний	47,97%	47,70%
Низький	5,74%	5,46%

Аналіз одержаних результатів свідчить, що високий рівень національно-патріотичної вихованості мають 17,91% здобувачів освіти Г1 та 19,08% Г2. Респонденти демонструють системні та глибокі знання про історію, культуру, традиції, символіку України, творче використання державної мови.

Достатній рівень виявлено у 28,38% підлітків Г1 та 28,62% Г2. Учні володіють глибокими знаннями про історію, культуру, традиції, символіку України. Вільно володіють державною мовою.

Задовільний рівень продемонстрували 49,97% респондентів Г1 та 47,70% респондентів Г2. Здобувачі освіти мають недостатній рівень знань про історію, культуру, традиції, символіку України, усвідомлення значення державної мови, прав та обов'язків громадянина.

Низький рівень національно-патріотичної вихованості констатовано у 5,74% підлітків Г1 та 5,46% – Г2. Респонденти демонструють низький рівень знань про історію, культуру, традиції, не можуть пояснити значення символів України, не усвідомлюють значення державної мови, прав та обов'язків громадянина, демонструють слабку обізнаність про державний устрій та виявляють низький інтерес до національних цінностей.

Отже, результати дослідження свідчать про те, що близько 20% учасників експерименту Г1 та Г2 має високий рівень національно-патріотичної вихованості. Більшість здобувачів (майже 60%) потребують в цілеспрямованій педагогічній роботі для підвищення рівня сформованості знань, розуміння та усвідомлення

основ національно-патріотичних цінностей, історичної спадщини, традицій, культури та державної символіки, державного устрою та прав і обов'язків громадян.

Для діагностування показників діяльнісного критерію обрано опитувальник (розроблений автором) та педагогічне спостереження.

Підліткам пропонувалось надати відповідь на 5 тверджень оцінюючи їх за принципом: А – завжди / повністю згоден; Б – часто / скоріше згоден; В – інколи / частково згоден; Г – ніколи / не згоден:

1. Я беру активну участь у суспільному житті своєї громади або країни.
2. Я підтримую українські традиції, свята та культурну спадщину.
3. Я цікавлюся українською літературою, мистецтвом і музикою.
4. Я регулярно користуюся українською мовою в повсякденному житті.
5. Я беру участь у заходах із захисту довкілля або дотримуюся екологічної

культури у повсякденному житті (див. таблицю 3.9).

Таблиця 3.9

Результати опитування (розроблений автором)

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	27	17,8	26	17,6
Достатній	45	29,6	42	28,4
Задовільний	69	45,4	70	47,3
Низький	11	7,2	10	6,8

Як бачимо з таблиці 3.9, нами було констатовано що високий рівень виявлено у 17,8% в Г1 і 17,5% в Г2, достатній у 29,6% в Г1 та 28,4% в Г2, задовільний у 45,4% в Г1 та 47,3% в Г2, низький у 7,2% в Г1 та 6,8% в Г2.

Педагогічне спостереження здійснювалося класними керівниками упродовж освітнього процесу і охоплювало такі параметри: участь учнів у національно-патріотичних акціях та заходах, волонтерській та громадській діяльності; мовленнєві практики з використанням української мови в повсякденному

спілкуванні; демонстрація правосвідомої поведінки через дотримання законів та соціальних норм; активна підтримка та популяризація національної культури, традицій, мови, а також прояви екологічної свідомості як складової відповідального громадянства. Узагальнення даних, наданими класними керівниками, констатують наступне: високий рівень виявлено у 16,2% респондентів Г1 і 16,4% респондентів Г2, достатній у 25,7% респондентів Г1 та 23,7% респондентів Г2, середній у 46,6% респондентів Г1 та 49,3% респондентів Г2, низький у 11,5% респондентів Г1 та 10,5% респондентів Г2 (див. таблицю 3.10).

Таблиця 3.10

Результати педагогічного спостереження

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	24	16,2	25	16,4
Достатній	38	25,7	36	23,7
Задовільний	69	46,6	75	49,3
Низький	17	11,5	16	10,5

Узагальнюючи результати діагностування діяльнісного критерію констатуємо, що майже п'ята частина учасників експерименту мають високий рівень, що підтверджується систематичною участю у патріотичних заходах, ініціюванні та організації власних проєктів. Вони беруть активну участь у громадському житті класу, школи, громади.

Майже 30% учасників експерименту систематично беруть участь у національно-патріотичних заходах, активні у громадському житті, проте не виявляють ініціативу, що притаманно для достатнього рівня національно-патріотичної вихованості.

Задовільний рівень національно-патріотичної вихованості виявлено у близько 50% учасників експерименту кожної групи. Вони беруть участь в окремих національно-патріотичних заходах, усвідомлюють дотримання державних законів та соціальних норм.

Низький рівень констатовано в межах 10% всіх учасників експерименту кожної групи. Це проявляється у повній або майже повній відсутності участі учнів у патріотичних заходах, зокрема у волонтерських ініціативах, громадській активності, заходах зі збереження історичної пам'яті. Учні не виявляють зацікавленості у подіях, пов'язаних з національно-патріотичною тематикою, не ініціюють жодних дій у цьому напрямі, виявляють пасивність або байдужість. У повсякденному мовленні уникають або рідко вживають українську мову, віддають перевагу іншомовному спілкуванню без проявів прагнення до мовного самоствердження. Також фіксуються випадки недотримання законів, шкільних правил та соціальних норм, що свідчить про низький рівень правової культури й громадянської відповідальності. Учні не виявляють практичної залученості до підтримки української культури, не беруть участі в заходах з популяризації традицій, не цікавляться культурною спадщиною. Відсутні ініціативи або дії щодо збереження довкілля, що свідчить про несформовану екологічну свідомість як складову національної ідентичності (див. таблицю 3.11).

Таблиця 3.11

Результати за діяльнісним критерієм

Рівень	Г1 (n=152)	Г2 (n=148)
Високий	17,11%	16,89%
Достатній	26,64%	27,03%
Задовільний	47,37%	46,96%
Низький	11,62%	9,12%

Вивчення рівня національно-патріотичної вихованості підлітків (за емоційно-рефлексійним критерієм) діагностувалося за такими показниками: відчуття гордості за свою національну приналежність; шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини. Було використано опитувальник для батьків (розроблений автором) (додаток Е) та метод самооцінювання (додаток Ж).

Опитування батьків у нашому дослідженні національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти дозволило залучити їх судження, як рівноправних учасників освітнього процесу. Залучення батьків до оцінювання емоційно-рефлексивного критерію національно-патріотичної вихованості підлітків на констатувальному етапі експерименту методом бесід є методологічно обґрунтованим та науково доцільним з кількох ключових причин. По-перше, це комплексність та багатоаспектність оцінки. Емоційно-рефлексивний критерій не може бути повноцінно оцінений лише через самооцінку підлітків чи спостереження вчителя. Батьки, як основні вихователі та особи, що перебувають у постійному контакті з дитиною в різних життєвих ситуаціях (у тому числі неформальних), мають унікальну можливість спостерігати за емоційними реакціями, рефлексією та ціннісними орієнтирами своїх дітей у повсякденному житті, що часто залишається поза увагою шкільного середовища. Їхня оцінка дозволяє отримати глибинний та автентичний погляд на сформованість цього критерію. По-друге, це доповнення та верифікація даних. Оцінки батьків виступають важливим джерелом додаткової інформації, яка доповнює дані, отримані від самих підлітків (наприклад, через опитування) та педагогів. У випадках, коли самооцінка підлітків під час опитування може бути завищеною (соціальна бажаність) або заниженою (недостатня рефлексія), батьківська оцінка допомагає отримати більш об'єктивну картину. Третім чинником є створення передумов для подальшої співпраці. Залучення батьків на констатувальному етапі через опитування сприяє встановленню партнерських відносин між родиною та освітнім закладом. Це є важливою передумовою для успішної реалізації формувального етапу експерименту, оскільки підвищує обізнаність батьків про проблему національно-патріотичного виховання та їхню готовність до подальшої участі у цьому процесі.

Батькам було запропоновано оцінити емоційне ставлення їх дітей до своєї Батьківщини, рідної мови, історії, культури та народу, ступінь гордості, любові, патріотизму та бажання особистого внеску в розвиток держави. З цією метою було запропоновано дати оцінку від 0 до 3 за наступними твердженнями:

1. Моя дитина відчуває гордість за те, що вона є громадянином(-кою) України.
2. Вона виявляє шанобливе ставлення до українських традицій, культури, мови.
3. Демонструє емпатію та повагу до представників інших етносів, що живуть в Україні.
4. Має внутрішню мотивацію до збереження та популяризації української культури.

На підставі отриманих від батьків результатів ми констатуємо, що домінує задовільний рівень національно-патріотичної вихованості підлітків – в середньому 50% (56,1% –Г2, 50,7% – Г1). Достатній рівень за судженням батьків мають 26,4% підлітків Г2 та 27,6% підлітків Г1. Високий рівень демонструють 11,5% респондентів у Г2 та 14,5% респондентів Г1. Найнижчим показник спостерігаємо за низьким рівнем: 6,1% респондентів Г2 та 7.2% респондентів Г1 (див. таблицю 3.12).

Таблиця 3.12

Результати опитування батьків

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%
Високий	22	14,5	17	11,5
Достатній	42	27,6	39	26,4
Задовільний	77	50,7	83	56,1
Низький	11	7,2	9	6,1

Результати, отримані в ході опитування батьків щодо емоційно-рефлексивного критерію національно-патріотичної вихованості, мають фундаментальне значення для констатувального етапу експерименту. Вони дозволили встановити базовий рівень сформованості емоційно-рефлексивних компонентів національно-патріотичної вихованості у підлітків до початку формувального етапу. Ця інформація є критично важливою для подальшого

порівняльного аналізу ефективності розроблених педагогічних умов. Цінність полягає також у тому, що аналіз відповідей батьків дозволяє виявити не лише загальний рівень, але й конкретні аспекти, де емоційно-рефлексивний критерій є недостатньо розвиненим, а також сильні сторони та потенціал для подальшого розвитку. Деталізовані дані про емоційно-рефлексивні прояви кожного підлітка, отримані від батьків, дають змогу індивідуалізувати та диференціювати зміст і методику національно-патріотичного виховання на формувальному етапі. Це дозволяє адаптувати педагогічний вплив до унікальних потреб та особливостей кожного учня. Виявлений на констатувальному етапі рівень сформованості емоційно-рефлексивного критерію підтвердило актуальність та необхідність розробки та впровадження нових педагогічних умов, спрямованих на посилення цього аспекту національно-патріотичної вихованості в умовах цифровізації освітнього процесу. Таким чином, залучення батьків до оцінювання емоційно-рефлексивного критерію через опитування на констатувальному етапі є не просто збором даних, а цілеспрямованим кроком, що забезпечує глибину, об'єктивність та практичну цінність вихідної діагностики, необхідної для успішної реалізації всього експериментального дослідження.

Для діагностування показників емоційно-рефлексивного компоненту, було обрано метод самооцінки. Використання методу самооцінки підлітків на констатувальному етапі експерименту для оцінювання емоційно-рефлексивного критерію національно-патріотичної вихованості є науково виправданим з таких причин. Емоції, почуття, переживання, усвідомлення власної причетності, рефлексія – це глибоко особистісні, внутрішні стани. Їхній прояв може бути не завжди очевидним для зовнішнього спостерігача (вчителя, батьків) або може бути інтерпретований ним помилково. Самооцінка дозволяє отримати прямий доступ до цих внутрішніх переживань та усвідомлень підлітка, що є незамінним для розуміння його емоційно-рефлексивного стану. Самооцінка дозволяє виявити, наскільки національно-патріотичні цінності є особистісно значущими для підлітка, як вони інтегровані в його внутрішній світ. Це не просто декларація знань, а показник глибини сприйняття та емоційного відгуку. Оцінка підлітком власних

емоційно-рефлексивних проявів дозволяє виявити індивідуальні особливості, сильні сторони та зони розвитку.

Також є важливим такий чинник як комплементарність з іншими методами. Хоча самооцінка має суб'єктивний характер, вона істотно доповнює об'єктивніші (на перший погляд) методи, такі як спостереження, опитування батьків чи експертні оцінки. У сукупності ці методи підвищують загальну надійність діагностики.

Учасникам експерименту було запропоновано оцінити себе від 0 до 3 балів за наступними твердженнями:

1. Я відчуваю гордість, коли говорю українською мовою, розуміючи її значення для моєї ідентичності.
2. Я глибоко переживаю почуття гордості за досягнення та історичний шлях України.
3. Я усвідомлюю величезне значення незалежності та суверенітету України для мене особисто та для майбутнього нації. Я відчуваю внутрішнє зобов'язання долучатися до розбудови майбутнього України.
4. Я розумію значення Збройних Сил України та поважаю тих, хто захищає країну.
5. Я глибоко переконаний(-а) в тому, що збереження природи України відображає національну відповідальність і викликає почуття гордості.

Після опрацювання відповідей здобувачів освіти констатуємо наступне: високий рівень виявлено у 15,5% респондентів Г1 і 17,1% респондентів Г2, достатній – у 27,7% респондентів Г1 та 23,7% респондентів Г2, задовільний – у 52,7% респондентів Г1 та 53,9% в респондентів Г2, низький – у 4,1% в респондентів Г1 та 5,3% респондентів Г2 (див. таблицю 3.13).

Таблиця 3.13

Результати методу самооцінювання

Групи Рівні	Г1 (n=152)		Г2 (n=148)	
	Абс.	%	Абс	%

Високий	23	15,5	26	17,1
Достатній	41	27,7	36	23,7
Задовільний	78	52,7	82	53,9
Низький	6	4,1	8	5,3

Проаналізувавши всі результати емоційно-рефлексію критерію за його показниками, констатуємо, що високий рівень виявлено у 13,57% учасників групи 1 і 15,79% групи 2. Підлітки із таким рівнем демонструють глибоке емоційне переживання за долю України, непохитну гордість за національну приналежність, активну підтримку міжетнічної поваги та єдності.

Серед учасників експерименту 27,03% респондентів Г1 та 25,66% респондентів Г2 виявляють сформоване почуття гордості за свою національну приналежність, шанобливе ставлення до української мови, традицій, культури, емпатію до представників різних етносів, що населяють Україну, рефлексію проявлення якої відбувається через участь у культурних та громадських заходах, що відповідає достатньому рівню національно-патріотичної вихованості.

Задовільний рівень виявлено у 54,39% респондентів Г1 та 52,30% респондентів Г2. Підлітки з цим рівнем національно-патріотичної вихованості демонструють наявність ситуативної емоційної реакції на патріотичні теми, інтерес до традицій та культури, але без глибокого емоційного залучення, толерантне ставлення до інших етносів України. Почуття гордості з'являється під впливом зовнішніх факторів.

Низький рівень, для якого характерним є відсутність емоційного зв'язку з національними цінностями, байдуже ставлення до мови, культури, традицій, невиражені почуття гордості за належність до української нації, відсутність емпатії до інших представників українського народу виявлено у 5,07% респондентів Г1 та 7,62% респондентів Г2 (див. таблицю 3.14).

Таблиця 3.14

Результати рівнів за емоційно-рефлексійним критерієм

Рівень	Г1 (n=152)	Г2 (n=148)
--------	------------	------------

Високий	15,79%	13,51%
Достатній	25,66%	27,03%
Задовільний	52,30%	54,39%
Низький	7,62%	5,07%

Ми агрегували всі отримані нами дані щодо рівнів національно-патріотичної вихованості за всіма критеріями на констатувальному етапі експерименту та отримані середні значення за високим, достатнім, задовільним та низьким рівнем. Вони зафіксовані у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Результати національно-патріотичної вихованості підлітків на констатувальному етапі експерименту

Критерії розвитку національно-патріотичної вихованості	Рівні національно-патріотичної вихованості (у %)							
	Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2	Г1	Г2
Ціннісно-мотиваційний	12,17	11,16	14,82	14,84	56,25	55,08	23,96	18,20
Когнітивний	19,08	17,91	28,62	28,32	47,7	47,97	5,46	5,74
Діяльнісний	17,11	16,89	26,64	27,03	47,37	46,96	11,62	9,12
Емоційно-рефлексійний	18,79	13,51	25,66	27,03	52,30	54,39	7,62	5,07
Середнє значення	14,87	16,04	24,32	23,94	51,10	50,91	9,53	12,17

Аналізуючи результати діагностування Г1 та Г2, які представлені у таблиці 3.15, констатуємо, що найвищий рівень розвитку національно-патріотичної вихованості обох груп проявився за когнітивним критерієм, а найнижчий – ціннісно-мотиваційним критерієм. Такий результат свідчить про те, що підлітки здебільшого мають високий рівень сформованості знань, розуміння та усвідомлення особистістю основ національно-патріотичних цінностей, історичної спадщини, традицій, культури та державної символіки, що визначає її здатність аналізувати й інтерпретувати патріотичні ідеї. Проте не демонструють готовності захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю); визначають пріоритети національних інтересів але недостатньо інтегрують їх у власний світогляд; відсутня мотивація діяльності та підтримки української культури. Візуалізацію результатів констатувального етапу педагогічного експерименту представлено на рисунку 3.1.

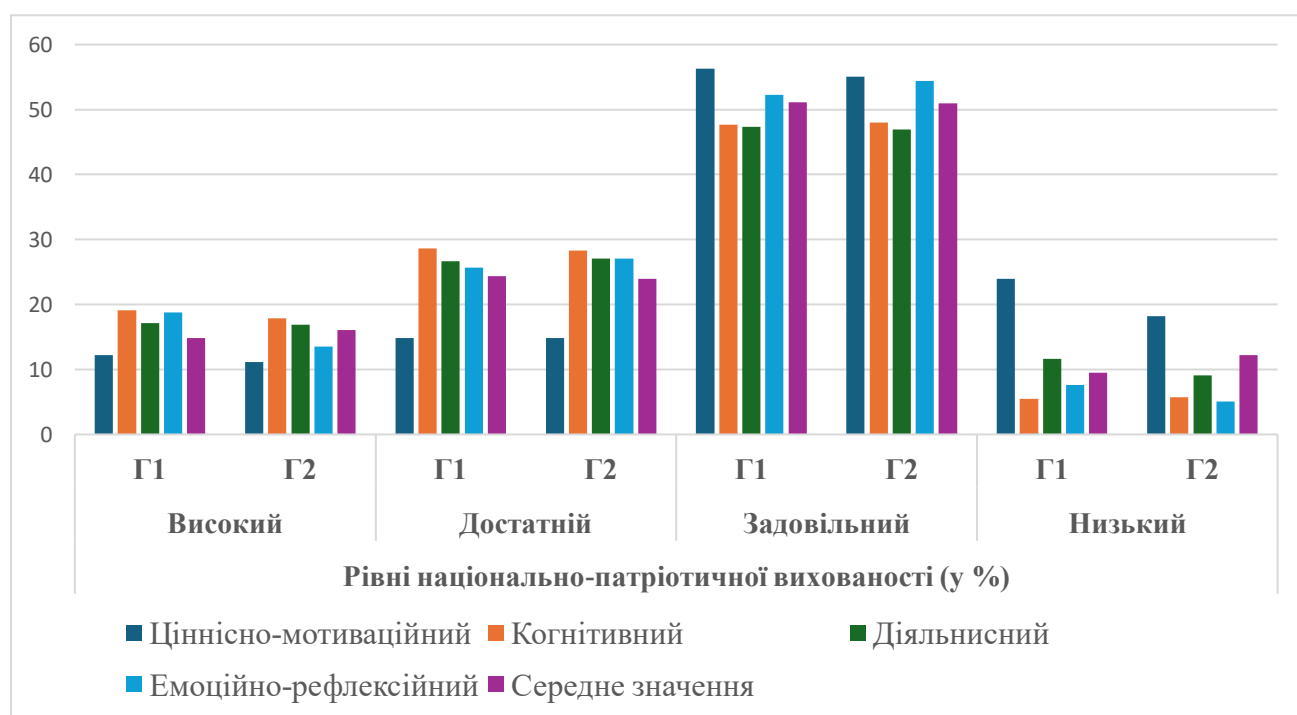

Рис. 3.1. Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за всіма критеріями та середнім значенням в Г1 і Г2 на констатувальному експерименту.

Для виявлення відмінностей у рівнях національно-патріотичної вихованості підлітків Групи 1 і Групи 2 під час констатувального етапу дослідження було

застосовано U-критерій Манна–Уїтні. Статистичні обчислення проводилися за допомогою онлайн-калькулятора [269].

Результати обчислення за кожним критерієм наведено в таблиці 3.16. Вони свідчать, що між показниками рівнів національно-патріотичної вихованості підлітків статистично значущих відмінностей не зафіксовано, що є підставою стверджувати, що загальний рівень національно-патріотичної вихованості підлітків Г1 та Г2 не має істотних статистичних відмінностей.

Таблиця 3.16

Результати статистичного аналізу вірогідності отриманих під час констатувального етапу експерименту розбіжностей між Г1 та Г2 (U-критерій Манна –Уїтні)

Вибірка 1 (Г1)	Ранг	Вибірка 2 (Г2)	Ранг
Високий рівень			
12,17	2	11,16	1
19,08	10	17,91	8
17,11	7	16,89	6
18,79	9	13,51	3
14,87	4	16,04	5
$U_{\text{емп.}} = 8$, $U_{0.01} = 1.0$, $U_{0.05} = 4.0$. Приймається гіпотеза H_0: статистично значимих відмінностей між результатами 1 та 2 груп немає.			
Достатній рівень			
14,82	1	14,84	2
28,62	10	28,32	9
26,64	6	27,03	7,5
25,66	5	27,03	7,5
24,32	4	23,94	3
$U_{\text{емп.}} = 11.0$, $U_{0.01} = 1.0$, $U_{0.05} = 4.0$. Приймається гіпотеза H_0: статистично значимих відмінностей між результатами 1 та 2 груп немає.			

Продовження таблиці 3.16

Задовільний рівень			
56,25	56,25	56,25	56,25
47,7	47,7	47,7	47,7
47,37	47,37	47,37	47,37
52,3	52,3	52,3	52,3
51,1	51,1	51,1	51,1
$U_{\text{емп.}} = 12$, $U_{0.01} = 1.0$, $U_{0.05} = 4.0$. Приймається гіпотеза H_0: статистично значимих відмінностей між результатами 1 та 2 груп немає.			
Низький			
23.96	23.96	23.96	23.96
5.46	5.46	5.46	5.46
11.62	11.62	11.62	11.62
7.62	7.62	7.62	7.62
9.53	9.53	9.53	9.53
$U_{\text{емп.}} = 11$, $U_{0.01} = 1.0$, $U_{0.05} = 4.0$. Приймається гіпотеза H_0: статистично значимих відмінностей між результатами 1 та 2 груп немає.			

Отже, результати констатувального етапу педагогічного експерименту свідчать про можливість позитивної динаміки розвитку національно-патріотичної вихованості підлітками, а відтак доцільність апробації структурно-функціональної моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.

3.2 Апробація моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі

У межах нашого дослідження, присвяченого національно-патріотичному вихованню в цифровому освітньому середовищі, опрацювання науково-теоретичних і нормативних джерел з питань патріотичного виховання, цифрової трансформації освіти та педагогіки партнерства стало необхідним теоретичним підґрунтям, що визначило логіку подальших дослідницьких дій. Це, зокрема, охоплювало організацію й проведення експериментально-дослідної роботи, спрямованої на обґрунтування педагогічних умов національно-патріотичного

виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, створення та впровадження моделі, а також аналіз й оцінювання отриманих результатів.

Експериментальна робота щодо реалізації процесу національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі здійснювалася шляхом упровадження розробленої нами моделі в природніх умовах Комунального закладу «Мангушський опорний заклад» загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області. Даний заклад освіти працює виключно в дистанційному форматі. Освітні послуги надаються дітям Мангушської громади, які є внутрішньо переміщеними особами, зовнішньо переміщеними (за кордоном) та тим, хто знаходиться на тимчасово окупованій території громади, але виявили бажання отримувати освіту за державними стандартами України.

Основною метою було перевірити ефективність розробленої нами моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, а також реалізацію визначених педагогічних умов: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, формування партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому середовищі.

Під час апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі було реалізовано комплекс таких підходів: особистісно-діяльнісного, аксіологічного, проактивно-партисипативного та компетентнісного, які теоретично обґрунтовані в підрозділі 1.2 нашого дослідження.

Особистісно-діяльнісний підхід було реалізовано через створення умов для самореалізації, ініціативності та свідомого вибору учнями форм участі у виховному процесі. Урахування індивідуальних потреб і можливостей здобувачів освіти сприяло залученню їх до змістовної діяльності, зокрема у формі проєктів, онлайн-

ініціатив, рефлексивних практик. Через цифрові інструменти стимулювався розвиток ціннісних орієнтацій, усвідомлення національної ідентичності та активної громадянської позиції.

Зокрема учні створювали власний цифровий контент про культурні традиції, природу як рідного краю так і України, історичні події та героїв сучасності, використовуючи Canva або Renderforest та інші цифрові інструменти. Брали участь у цифрових флешмобах до Дня захисників і захисниць України, публікуючи креативні відео та фото з патріотичними гаслами у соціальних мережах із відповідними хештегами. Під цифровим флешмобом ми розуміємо заплановані активності, в яких одночасно, за допомогою соціальних мереж, месенджерів або цифрової платформи Google Classroom, учасники освітнього процесу виконують заздалегідь узгоджені дії, наприклад, викладка фото або відео, певних повідомлень тощо. Як правило організаторами це акумулювалося в один відеопроєкт, який поширювався на сайті закладу освіти та на офіційній сторінці Фейсбук. Також учні організовували онлайн-презентації результатів власних досліджень із тематики «Символи України в моїй родині», «Історія моєї вулиці» чи «Герої поруч», які супроводжувалися інтерактивними елементами. У форматі самотійної рефлексії учні проходили онлайн-опитування та вправи на платформах Mentimeter або Google Forms щодо власного ставлення до тем української ідентичності, участі у житті громади тощо. Також реалізовували індивідуальні або парні мініпроєкти – наприклад, створення інфографіки, патріотичних цитатників, відеолистівок для військових. Усе це забезпечувало активну позицію учня як суб'єкта виховного процесу, здатного до осмислення власного внеску в розвиток громадянського суспільства. Такий підхід сприяв формуванню в учнів почуття гідності, відповідальності, готовності до самотійних рішень у межах національно-патріотичної парадигми виховання.

Аксіологічний підхід забезпечувався добором змісту виховної роботи, що спирається на національно-патріотичні цінності, повагу до історії, культури, традицій українського народу. Виховна діяльність спрямовувалася на формування у здобувачів здатності до емоційно-ціннісного сприйняття національної спадщини

та особистісного переосмислення національно-патріотичних смислів. Зокрема, організовувалися віртуальні екскурсії до національних музеїв (з використанням онлайн-платформ, таких як Google Arts & Culture, офіційних сайтів музеїв де присутня опція 3d-екскурсії, також створені власноруч на матеріалах музеїв), перегляди та обговорення документальних фільмів про боротьбу за незалежність України, інтерактивні вікторини на теми народних традицій і звичаїв (Kahoot, Quizizz), а також створення мультимедійних патріотичних календарів, символічних Днів шани у форматі цифрових дошок (Padlet, Linoit та інших). Учні мали можливість самостійно або в групах створювати презентації, постери й відео, у яких висвітлювали значення для себе таких понять, як свобода, гідність, Батьківщина. Участь у цих ініціативах сприяла формуванню стійкого ціннісного ставлення до української мови, культури, державних символів, а також розвивала здатність до етичної оцінки подій минулого і сьогодення. Аксіологічний зміст виховної роботи, представлений у цифровому форматі, підвищував мотиваційну залученість здобувачів освіти, робив процес розвитку національно-патріотичної вихованості більш особистісно значущим та емоційно наповненим.

Проактивно-партисипативний підхід реалізовувався через залучення учнів до участі в цифрових формах національно-патріотичної діяльності, через інформування та консультування збоку педагогів, зокрема класних керівників, разом з тим підлітки самостійно ініціювали яким чином будуть приймати участь в запропонованих активностях, за допомогою яких цифрових інструментів реалізовуватиметься, колегіально ухвалювали рішення.

Такий формат сприяв розвитку здатності до ініціативи, критичного мислення, командної роботи, цифрової взаємодії, що забезпечує формування відповідального громадянина України. Так лідери учнівського самоврядування виявляли активну позицію шляхом ініціювання власних проєктів та заходів національно-патріотичного спрямування. Зокрема участь у флешмобі «Україна єднає – 2025» стала прикладом ініціативної громадянської активності учнівського самоврядування, яке самостійно організувало та реалізувало проєкт у цифровому форматі. Учасники створили фотоколаж, у якому кожен представник учнівського

самоврядування «Вільний птах» був зображений із літерою, що формує назву населеного пункту. Такий формат дозволив візуалізувати географічну розмаїтість і водночас продемонструвати символічну єдність української молоді. Цінність проекту полягає у вихованні національної ідентичності, утвердженні ідеї соборності, формуванні культури спільотної взаємодії та розвитку медіаторчості в освітньому середовищі.

Компетентнісний підхід у контексті реалізації моделі спрямовувався на інтеграцію знань, умінь, цінностей і досвіду, необхідних для розвитку національно-патріотичної вихованості учнів. Через впровадження цифрових форм виховання учні здобували досвід реального застосування отриманих знань у значущій діяльності, розвивали навички співпраці, самооцінювання та рефлексії. Зокрема, вони брали участь у створенні віртуальних музеїв історичної пам'яті, організовували онлайн-акції до національних свят (наприклад, День Соборності чи День вишиванки). Активно застосовувалися інтерактивні презентації у Genially, спільні ментальні карти з використанням сервісу MindMap, тематичні онлайн-квести з історії України на платформах Wordwall та LearningApps. Крім того, учні створювали цифрові постери в Canva із закликами до єдності, взаємоповаги, шанування української мови й культури, а також брали участь в обговореннях у віртуальних кімнатах Padlet, формуючи власну позицію щодо сучасних викликів української державності. Завдяки таким активностям формувалися міжпредметні зв'язки, розвивалися інформаційно-цифрова, соціальна, громадянська та культурна компетентності, що в комплексі сприяло утвердженню ціннісного ставлення до України та відповідального громадянства.

Важливою складовою ефективної апробації моделі стали принципи, які теоретично обґрунтовані у підрозділі 2.3. Вони відображають базові ідеї національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі. Застосування цих принципів забезпечило методологічну узгодженість дій і підвищило якість реалізації педагогічних умов.

Принцип національної спрямованості реалізовувався через організацію різноманітних форм виховної взаємодії, що сприяли формуванню у здобувачів

освіти національної ідентичності, гордості за українське походження, шанобливого ставлення до національної культури, мови, традицій. Виховні заходи, побудовані з урахуванням національного контексту, передбачали інтеграцію ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та емоційно-рефлексивного компонентів. Учні не лише ознайомлювалися з історією, культурою та символами української державності, а й активно залучалися до ініціатив, у яких могли усвідомити свою належність до національної спільноти.

Зокрема, у межах цифрових форм реалізації принципу національної спрямованості були організовані тематичні цифрові флешмоби (наприклад, «День вишиванки», «Моя країна – Україна», віртуальні виставки дитячих творчих робіт, які присвячені українським героям та історичним подіям, а також створення інтерактивних мап пам'яті про видатні постаті та місця української слави. Активно застосовувались цифрові сервіси для створення патріотичних відеороликів, подкастів, презентацій з інтерпретацією національних цінностей. Такі форми діяльності сприяли особистісному осмисленню учнями власної культурної ідентичності та активізації їхньої громадянської позиції. Реалізація принципу національної спрямованості в умовах цифрового середовища посилила емоційну залученість підлітків, зробила виховну роботу більш доступною, креативною та орієнтованою на сучасні виклики.

Принцип культуровідповідності було реалізовано шляхом добору змісту виховних онлайн-заходів на основі загальнолюдських морально-етичних цінностей, що формували в учнів естетичне сприйняття, повагу до культурного надбання не лише українського, а й інших народів, які населяють Україну. Підлітки мали змогу не лише пізнавати українську культурну спадщину, а й знайомитися з елементами культур інших народів, що населяють Україну, що сприяло вихованню поваги, емпатії та гармонійного світогляду. Цифрові платформи, такі, як Genially, Canva, Thinglink, використовувалися для створення інтерактивного мультимедійного контенту, що поглиблював залученість учнів до теми. Такий підхід відповідав потребам сучасного покоління, забезпечував культурно-ціннісне збагачення та формував засади мирного співжиття в полікультурному суспільстві.

Принцип самоактивності реалізовувався через створення ситуацій, що стимулювали учнів до прояву ініціативи, самостійності та особистісної включеності у виховний процес. У цифровому середовищі це проявлялося у можливості здобувачів освіти самостійно обирати форми та напрями участі в національно-патріотичних заходах: від розробки цифрового сторітелінгу, презентацій, патріотичних відеороликів до ініціювання та реалізації власних мініпроектів, присвячених важливим історико-культурним темам. Педагогами цілеспрямовано створювалися ситуації успіху та підтримки, що мотивували учнів до активного включення у виховну діяльність і дозволяли їм відчувати особисту значущість та вплив на результат. Такий підхід сприяв формуванню суб'єктної позиції, розвитку внутрішньої мотивації, відповідальності за прийняті рішення, уміння працювати самостійно й у команді. Водночас це підвищувало рівень громадянської самосвідомості та сприяло становленню активного, ініціативного учасника суспільного життя, здатного до самореалізації в контексті національних цінностей.

Принцип інноваційності втілювався через використання сучасних цифрових технологій для реалізації завдань національно-патріотичного виховання. Застосування інтерактивних платформ, сервісів візуалізації, відеоредакторів, хмарних ресурсів та цифрових карт дозволяло урізноманітнити форми виховної взаємодії, зробити їх динамічними, гнучкими та особистісно орієнтованими. Інноваційні підходи сприяли підвищенню мотивації учнів до участі в заходах патріотичного спрямування, забезпечували практичну спрямованість виховної діяльності, що реалізовувалась через проєкти, віртуальні екскурсії, цифрові флешмоби та соціальні ініціативи. Такі формати давали змогу поєднати національно-патріотичний зміст із сучасним інформаційним контекстом життя учнів, сприяючи кращому осмисленню й засвоєнню цінностей. Упровадження інноваційних засобів виховання також створювало умови для творчої самореалізації учнів, розвитку критичного мислення, інформаційної грамотності та громадянської відповідальності.

Принцип доступності дотримувався шляхом підбору ресурсів і форм виховної діяльності, які були зрозумілими, технічно доступними та привабливими для здобувачів освіти незалежно від рівня їхніх цифрових навичок. Реалізація цього принципу відбувалася із забезпеченням умов, за яких усі здобувачі освіти, незалежно від рівня цифрової компетентності, мали змогу повноцінно долучатися до національно-патріотичних ініціатив у цифровому середовищі. Зміст виховної діяльності підбирався з когнітивних можливостей учнів, а цифрові ресурси – за критеріями простоти у використанні, інтуїтивної зрозумілості та адаптивності до різних технічних умов. Платформи, сервіси й онлайн-інструменти, що застосовувалися у виховному процесі, мали дружній інтерфейс, не потребували складної реєстрації чи спеціального програмного забезпечення, що значно знижувало бар'єри входу для учнів і сприяло їхній залученості. Водночас педагогами надавався супровід та інструкції, що сприяло формуванню впевненості в цифровій діяльності.

Принцип доцільності реалізовувався через чітке обґрунтування вибору цифрових інструментів відповідно до мети конкретного виховного заходу чи проекту. Педагоги добирали лише ті цифрові інструменти, які сприяли формуванню національно-патріотичних цінностей, уникаючи перевантаження або технологічної формальності. Педагоги застосовували лише ті цифрові засоби, які реально сприяли позитивній динаміці національно-патріотичної вихованості, формуванню національно-патріотичних цінностей, забезпечували емоційну залученість, когнітивну активність та можливість практичного досвіду учнів. У процесі планування виховної діяльності враховувалась ефективність обраних інструментів для досягнення конкретних виховних результатів, зокрема – розвиток критичного мислення, історичної свідомості, усвідомлення власної ідентичності та громадянської відповідальності. Уникалося беззмістовне перенасичення цифровими засобами або технологічна надмірність, що могли б знижувати мотивацію й зміщувати акценти з виховного змісту на технічне виконання. Таким чином, цифрові технології виступали не самоціллю, а ефективним засобом

реалізації національно-патріотичного виховання, що забезпечувало педагогічну доцільність у межах цілісної освітньо-виховної моделі.

Реалізація моделі в межах зазначених підходів та принципів дала змогу створити педагогічні умови, які сприяють ефективному розвитку національно-патріотичної вихованості в умовах цифрового освітнього середовища.

Із метою практичної реалізації обґрунтованої педагогічної умови використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, яка передбачає активне залучення учнів основної школи до процесу створення власного цифрового контенту, який відображає їхнє розуміння національної ідентичності, історії, культури та національно-патріотичних цінностей, виховна робота планувалася таким чином, щоб вона не була абстрактною та споглядальною, а набувала більш практично-діяльнісного спрямування. Також на етапі планування враховувалися навички та вміння, здобуті учнями під час уроків інформаційних технологій. За час апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі була реалізована ціла низка проєктів, які відповідали основним напрямам національно патріотичного виховання.

У межах громадянсько-патріотичного виховання як одного з напрямів національно-патріотичного виховання, з метою популяризації історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапів державотворення, вшанування борців за незалежність і територіальну цілісність України, а також видатних українців, досягнення яких увійшли до світової історії, була реалізована низка заходів, де здобувачі освіти створювали свій власний контент. Зокрема напередодні Дня пам'яті героїв Крут серед учнів основної і старшої школи було проведено конкурс презентацій «Пам'яті героїв Крут». Переможці за підсумками цього конкурсу презентували свої матеріали під час виховних заходів з метою популяризації подвигу молодих Героїв, про бій, який став важливою частиною української історичної пам'яті. З метою вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років, формування в учнів національної свідомості, історичної пам'яті та співпереживання до трагічних

сторінок минулого українського народу було проведено загальношкільну акцію «Запали свічку пам'яті». Результатом участі в заході стало створення тематичних фото, що символізують скорботу, пам'ять і незламність духу української нації.

Із метою утвердження ідеалів єдності, соборності та національної згуртованості, до Дня Соборності та Свободи України, учні Мангушського опорного закладу освіти, які через обставини перебувають у різних регіонах України, за кордоном і тимчасово окупованих територіях, реалізували та презентували патріотичний проєкт «Діти Мангушської громади, співаючи, єднаються», що став символом духовної єдності здобувачів освіти незалежно від їхнього місця перебування та сприяв формуванню стійкого відчуття національної ідентичності в умовах воєнного часу.

Якщо на початку експерименту здобувачами освіти здебільшого створювався контент засобами цифрового фото, відеоредакторами, вбудованими в гаджети, та застосунку Microsoft Office PowerPoint або Google Slides, то наприкінці цифровий інструментарій значно розширився, що знайшло відображення у загальношкільному інтерактивному проєкті «Сила гідності – єдність у свободі». Мета даного проєкту: формування патріотичної свідомості, утвердження ідеалів свободи, гідності та єдності українського народу, який присвячений відзначенню річниць Помаранчевої революції та Євромайдану. Кожен клас отримав завдання відповідно вікових особливостей та з урахуванням рівня володіння певними цифровими технологіями. У рамках проєкту створено мультимедійну презентацію на платформі Genially, до якої інтегровано такі тематичні розділи, як:

Символи гідності та свободи (прапор, тризуб, калина, соняшник, небо), представлений відеороликами від учнів початкової школи;

Хронологія подій Революції Гідності у вигляді 3-D книги, створеної учнями 11 класу на платформі fliphtml5, де висвітлені події трьох революцій: На Граніті, Помаранчевої та Євромайдану.

Цінності свободи та гідності – розділ, в якому учні 7 класу здійснили пошукову роботи і створили презентацію «Цитати відомих українців про гідність і

свободу» за допомогою платформи графічного дизайну Canva, яку учні 11 класу допомогли конвертувати в 3-D журнал.

Місця сили – розділ, в якому представлені локації, пов'язані з боротьбою українців за свободу протягом усієї історії, починаючи з часів Київської Русі, представлені учнями 5-7 класів у вигляді інтерактивного плакату.

Гідність у книгах – віртуальна виставка книг, присвячених Дню гідності та свободи, яку створили учні 9 класу разом із бібліотекарем КЗ «Мангушський ОЗЗСО I-III ступенів».

Музика Революції Гідності – це розділ пошукової роботи учнів 8 класу, які за допомогою медіаконтенту відеохостингу You Tube створили та представили у вигляді інтерактивного плакату плейлист «Пісні, від яких мурахи по шкірі».

Стіна мрій про Україну – це простір рефлексій усіх учасників освітнього процесу, створений за допомогою он-лайн дошки Padlet, на який можна висловити свою думку, починаючи зі слів «Я мрію про Україну...».

Участь у створенні проєкту сприяла усвідомленню важливості демократичних цінностей, формуванню активної громадянської позиції, гордості за національні здобутки та здатності до самоідентифікації в умовах суспільно-політичних викликів. Варто ще раз підкреслити, що участь в даному проєкті брали всі учасники освітнього процесу на засадах партнерської взаємодії. Посилання на даний проєкт міститься в додатку II.

У напрямку духовно-морального виховання (в контексті національно-патріотичного) привертають увагу такі заходи реалізації педагогічної умови «використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» як цифровий флешмоб «Думи мої, думи», з нагоди Дня народження Великого Кобзаря, до Дня рідної мови «Мова моя калинова». Традиційним став онлайн вертеп, який в 2024 році відбувся під назвою «Світло Різдва: історія, що об'єднує серця». До Всесвітнього дня вишиванки було реалізовано проєкт «Дефіле: «Моя вишиванка – моя гордість», до якого долучилися усі учасники освітнього процесу. Північне Надазов'я, край де проживає велика етнічна група греків Приазов'я. Тому важливим є збереження матеріальної й духовної національно-

культурної спадщини, традицій, звичаїв та побуту етнічних груп і національних спільнот. З цієї метою групою учнів було створено фотоколаж, що презентує найзнаковіші традиційні свята Мангушської громади, показавши єдність двох культур. Цінним також стало те, що для опису своєї роботи учні склали вірші, що свідчать про мовну культуру (див додаток К).

У напрямку військово-патріотичного виховання педагогічна умова *використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту* реалізовувалася через спільні загальношкільні цифрові проекти. Одним з перших загально-шкільних проектів був онлайн концерт з нагоди Дня захисників та захисниць України, де учні в авторських відео представили різні жанри аматорської творчості з метою привітання та вираження вдячності за можливість навчатися і творчо розвиватися. До Дня Збройних Сил, який співпадає з Днем святого Миколая, був проведений загальношкільний захід «З вірою в ЗСУ та найвищі сили». Це свого роду був такий телеміст, до якого долучилися діти-українці, які навчаються у Круопайській середній школі (Литва) в межах участі у міжнародному проекті «Successful generation» («Успішне покоління»). Під час цього заходу був реалізований патріотичний проект-подяка «Дякуємо нашим захисникам». За допомогою спільної онлайн-дошки учні школи долучилися до привітань захисників і захисниць України з Днем Збройних Сил. На цю дошку здобувачі освіти додавали власні відео та аудіо привітання, власну рефлексію, фото малюнків і оберегів, які підготували для воїнів. Дана дошка була поширена серед співгромадян Мангушської громади, які на даний момент виборюють свободу нашої держави (додаток Л).

У цілому використання онлайн-дошок дозволяє вирішити багато завдань у межах військово-патріотичного виховання. Так, складовою частиною військово-патріотичного виховання стало створення віртуального Музею Слави «Вони виборюють нашу свободу». Мета музею – вшанування мужності, патріотизму та самопожертви жителів Мангушської громади, які сьогодні боронять незалежність України в лавах Збройних Сил. Віртуальна експозиція покликана не лише зберігати пам'ять про сучасних героїв, а й стати дієвим інструментом військово-

патріотичного виховання молоді та мотивації до служіння. Водночас музей виконує важливу емоційно-рефлексійну функцію: через особисті історії героїв, участь у пошуковій роботі, створення відеороликів, учні переживають глибокі емоції, осмислюють ціну свободи та формують внутрішню готовність до служіння державі. Особливої глибини цьому надає робота над створенням 3D-експозиції «Навіки в строю», що спонукає до емпатії, пам'яті та вдячності (додаток М).

Метою екологічного виховання як складової національно-патріотичного в КЗ «Мангушський ОЗЗСО I-III ступенів» є виховання відповідального ставлення до природи, усвідомлення особистої ролі в її збереженні, дотримання моральних і правових норм природокористування, а також розвиток навичок екологічно доцільної поведінки. Це проявляється в участі в заходах із захисту довкілля, популяризації екологічних знань, а також у ініціативній діяльності, спрямованій на вивчення і збереження природи рідного краю. Здобувачі освіти із задоволенням беруть участь у флешмобах та фоточеленджах, зокрема до Всесвітнього Дня прибирання, у еко-флешмобі «Один день без пластику» тощо. До Всесвітнього Дня води у Мангушському опорному закладі реалізовано спільний проєкт «Струмочок, річечка, ріка...», мета якого полягала у формуванні національно-патріотичної свідомості учнів шляхом залучення до творчої цифрової діяльності, спрямованої на пізнання та осмислення природної краси, водних ресурсів України і рідного краю. Реалізація проєкту через створення відеопрезентацій на основі фото, зібраних самими учнями, сприяла розвитку екологічної культури, цифрової компетентності, гордості за природне багатство Батьківщини та усвідомлення особистої причетності до її збереження. Учні виявили високий рівень зацікавленості та ціннісного ставлення до ідеї проєкту, що засвідчило їхню активну залученість і мотивацію до участі в його реалізації. Підлітки, які є внутрішньо переміщеними особами презентували фото водних ресурсів тієї місцевості, де вони перебувають зараз. Ті здобувачі освіти, що знаходяться за кордоном або на тимчасово окупованих територіях ділилися фото з власних та сімейних архів водних об'єктів Мангушської громади. Матеріалів надійшло дуже багато, що в підсумку ініціативною групою було створено три відеопрезентації на основі цифрових фото

наданих учнями: «Рече та стогне», в якому висвітлено краса і велич головної водної артерії України, «Тече вода, не зна зупинку», де учні репрезентували різноманітні водні ресурси України та «Джерела рідного краю», в якому було представлено всі водні об'єкти Мангушської громади. Цифрове фотографування розглядається як один із найбільш доступних та ефективних засобів самовираження здобувачів освіти у сфері національно-патріотичного виховання. Популярність міні-проектів такого формату серед учнів зумовлена простотою реалізації, емоційною насиченістю візуального контенту та можливістю особистісного осмислення національних цінностей. Разом з тим, використовуються здобувачами освіти й інші цифрові інструменти. Так, було проведено шкільний етап конкурсу агітаційних плакатів та листівок Всеукраїнського конкурсу «День зустрічі птахів». Роботи переможців шкільного етапу були відправлені для подальшої участі в обласному етапі та посіли призові місця (додаток Н). Цифрові платформи візуального медіавиробництва також використовуються учнями для створення національно-патріотичного контенту. Яскравим прикладом стали роботи учнів школи представлені на конкурс на найкраще відео екологічної тематики з елементами анімації «Збережемо красу моєї Батьківщини», мета якого – привернути увагу до збереження та відновлення краси природи рідного краю, формувати основи екологічної культури і мислення, розвивати спостережливість, образну пам'ять, увагу, кмітливість, виховувати бережливе ставлення до навколишнього середовища. У відео з елементами анімації потрібно було зобразити красу природи рідного краю, вплив людини на неї та важливість її збереження у первозданному вигляді. Найкращими були визнані роботи «Перлина в океанському намисті Землі», «Збережемо найцінніше джерело життя – воду», «Екосистема – заручниця війни», які були направлені для участі у Всеукраїнському творчому конкурсі та посіли I та II місця відповідно (додаток П).

Таким чином, завдяки активному залученню учнів школи до створення власного цифрового контенту, що відображає їхнє розуміння національної ідентичності, історії, культури та патріотичних цінностей, виховна робота набула практично-діяльнісного спрямування. Участь у цифрових проєктах національно-

патріотичного спрямування сприяла усвідомленню учнями важливості демократичних цінностей, формуванню активної громадянської позиції, гордості за національні здобутки та здатності до самоідентифікації в умовах суспільно-політичних викликів, а також сприяло їхньому всебічному розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до нормативно-правової бази, проаналізованої у підрозділі 1.1 нашого дослідження, виховання в системі загальної середньої освіти розглядається як наскрізний процес, що охоплює всі складові освітньої діяльності. У контексті реалізації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі зазначене виховання не обмежувалося окремими заходами чи навчальними предметами, а інтегрувалося в усі компоненти освітнього процесу закладу загальної середньої освіти.

Зміст національно-патріотичного спрямування послідовно впроваджувався в освітню та проєктну діяльність з урахуванням вікових особливостей учнів підліткового віку. Наприклад, у рамках реалізації моделі на уроці фізики було організовано створення учнями цифрового збірника задач із теми «Тиск твердих тіл, рідин, газів», який містив українознавчий компонент (завдання пов'язані з географічними об'єктами або об'єктами української інженерної думки).

На уроках математики учні розв'язували задачі, пов'язані з державними символами, статистикою демографічних змін в Україні, або використовували дані з реальних подій для побудови графіків і діаграм. На уроках інформатики виконували проєкти на тему «Видатні українці в історії державотворення», створювали презентації, цифрові карти та мінісайти, присвячені історичним постатям чи подіям національного значення.

Таким чином, реалізація моделі національно-патріотичного виховання у дослідженні здійснювалася як наскрізна освітньо-виховна лінія, що пронизувала не лише зміст предметів, а й форми педагогічної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу – учнями, вчителями та батьками.

Отже, реалізація педагогічної умови використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту виявилася успішною.

Упровадження педагогічної умови «організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі» безпосередньо пов'язане з попередньо розглянутою нами умовою. Організація соціально значущих ініціатив дозволяє цифровим продуктам, створеним здобувачами освіти, знайти практичне застосування.

Ефективним прикладом інтеграції цифрових технологій у національно-патріотичне виховання став освітній проєкт «Книжкограм», ініційований учнями 10 класу. Створення учнями сторінок у соціальних мережах, що імітують віртуальну присутність класиків української літератури та літературних героїв, не лише сприяло осучасненню навчального контенту, а й активізувало інтерес молоді до національної культурної спадщини. Така форма роботи сприяє ціннісному ставленню до національної ідентичності, розвиває критичне мислення й комунікаційні навички, забезпечуючи цілісне засвоєння патріотичних ідеалів у цифровому середовищі.

Одним із дієвих прикладів реалізації педагогічної умови «організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі» стала ініціатива лідерів учнівського самоврядування щодо створення тематичної сторінки в соціальній мережі TikTok. Молодь активно наповнила її відеоконтентом, що присвячений державним святкам, історичним подіям, національним символам та видатним постатям України. Такий формат сприяє підвищенню обізнаності учнів щодо української історії та культури, формує позитивний імідж держави серед однолітків, а також розвиває медіаграмотність. Проєкт забезпечує емоційно-ціннісне залучення молоді до патріотичної тематики через звичні для них цифрові платформи, актуалізуючи значення громадянської свідомості у сучасному контексті.

Цифровий формат колядування, організований учнями в соціальних мережах, став прикладом поєднання традиційної культури з волонтерською ініціативою. Метою акції було не лише популяризувати українські різдвяні звичаї,

а й зібрати кошти на потреби Збройних Сил України. Учасники створювали відеозаписи колядок, які публікували у TikTok, Instagram, Facebook, супроводжуючи їх закликами до донатів. Цінність ініціативи полягає в активному громадянському самовираженні, формуванні національної свідомості, збереженні культурної спадщини та розвитку цифрової доброчинності в молодіжному середовищі.

Зазначений раніше проєкт онлайн-концерт «Дякуємо нашим захисникам і захисницям!» також став ініціативою здобувачів освіти, що спрямований на моральну підтримку військовослужбовців ЗСУ. Цінність ініціативи полягає у розвитку емоційно-ціннісного ставлення до захисників України, формуванні вдячності, громадянської солідарності та втіленні патріотичних ідеалів засобами цифрової творчості. Проєкт сприяв єднанню учнівської спільноти навколо національно важливої справи.

Реалізація педагогічної умови організації соціально значущих ініціатив у цифровому середовищі в контексті військово-патріотичного виховання яскраво проявилася у проєкті КЗ «Мангушський ОЗЗСО I-III ступенів» «Листівка для воїна», де учні створювали листівки саме в цифровому форматі. Ця діяльність повністю спиралася на цифрові технології: учні використовували різноманітні цифрові інструменти для пошуку ідей, шаблонів, вибору шрифтів, кольорів та візуалізації своїх задумів. Проєкт сприяв формуванню глибокого почуття вдячності та поваги до захисників, оскільки створення цифрових листівок є конкретним актом подяки, що має реального адресата. Це також сприяло вихованню національної свідомості, адже діти відчували себе частиною спільної боротьби за незалежність, що зміцнювало їхню національну ідентичність. Створення цифрових листівок розвивало емпатію та співпереживання, оскільки учні замислювалися над умовами та почуттями військових. Ініціатива стимулювала соціальну активність, заохочуючи учнів до активної громадянської позиції. Проєкт дозволив візуалізувати патріотизм, виражаючи почуття у творчій цифровій формі, роблячи його більш особистісним та доступним для широкого поширення. Застосування цифрових аспектів у процесі роботи дозволило інтегрувати військово-патріотичне

виховання в сучасні реалії та інтереси молоді, зробивши його більш ефективним та привабливим. Таким чином, проєкт «Листівка для воїна» є ефективним механізмом реалізації педагогічної умови організації соціально значущих ініціатив у цифровому середовищі, що безпосередньо сприяє всебічному військово-патріотичному вихованню учнів.

Аналіз освітніх практик, що були реалізовані в межах дослідження, засвідчив ефективність упровадження педагогічної умови організації соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому середовищі. Її взаємозв'язок із використанням цифрових технологій для створення національ-патріотичного контенту є сутнісним, тому цифрові продукти учнів набувають реального соціального звучання через участь у конкретних ініціативах, спрямованих на підтримку національної єдності, культурної ідентичності, історичної пам'яті та Збройних Сил України. Такі ініціативи, як флешмоби, онлайн-концерти, благодійні акції, цифрове колядування, ведення патріотичних сторінок у соціальних мережах, сприяють формуванню активної громадянської позиції, відповідальності, солідарності та розвитку комунікативних, творчих і цифрових компетентностей. Реалізація цієї умови забезпечує змістовне наповнення виховного процесу в умовах воєнного часу та сприяє позитивній динаміці національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти.

Реалізація двох попередніх педагогічних умов – *використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту та організація соціально значущих ініціатив у цифровому освітньому середовищі* – продемонструвала високу зацікавленість і активність здобувачів освіти, а також потребу в системному супроводі педагогів, які відіграють ключову роль у спрямуванні, координуванні й оцінюванні цих ініціатив. У цьому контексті особливої актуальності набуває педагогічна умова – *забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання*, що є логічним продовженням і необхідною умовою для сталого впровадження попередніх умов. Її реалізація передбачала створення чинників для підвищення цифрової компетентності, методичної

готовності педагогів щодо реалізації завдань національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього середовища.

Реалізація даної педагогічної умови відбувалася в 3 три етапи. На підготовчому етапі проводився аналіз рівня готовності педагогів до впровадження цифрових технологій у національно-патріотичне виховання, визначалися форми і тематика методичної підтримки. Практичний етап включав проведення вебінарів, майстер-класів, тренінгів, методичний супровід учителів під час реалізації проєктів у цифровому середовищі та залучення педагогів до спільного створення цифрового контенту. Для підвищення цифрової компетентності педагогів було розроблено методичні рекомендації для педагогів щодо використання цифрових інструментів у впровадженні національно-патріотичного виховання (додаток Р). З метою надання педагогам практичних орієнтирів щодо ефективного застосування цифрових інструментів у процесі національно-патріотичного виховання учнів в умовах цифровізації освіти були надані рекомендації. Їх зміст складається з наступних блоків: загальний огляд цифрових інструментів, класифікація цифрових інструментів та приклади використання: платформи для створення інтерактивних уроків і презентацій; онлайн-сервіси для створення вікторин та ігор; платформи для відео та анімації. На основі методичних рекомендацій було проведено комплекс заходів, зокрема вебінар «Як створити віртуальний музей», що надавав практичні інструкції зі створення онлайн-експозицій; майстер-клас «Genially як інструмент інтерактивної презентації», «Renderforest як інструмент для створення освітнього контенту». Проводилися консультації з використання Padlet, Canva, та інших цифрових інструментів на етапах реалізації загальношкільних цифрових проєктів, участь у вебінарах в межах міжкурсової підготовки з ініціатив Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (*Школи молодого педагога «Медіаграмотність і професійний імідж сучасного вчителя», «Програмні засоби для створення навчального відео»*) та проходження курсів відповідної тематики на інших просвітницьких платформах (Всеосвіта, На урок, ЕдЕра, Прометеус).

Складовою науково-методичного супроводу педагогів став розроблений нами цифровий навігатор для педагога – сайт «EdPatriot: цифрові рішення для виховання». Його мета – надати педагогам зручний, структурований і практично орієнтований інформаційно-методичний матеріал, що допоможе ефективному впровадженню національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі. Навігація сайту охоплює такі розділи: ідея та концепція (теоретичні засади, актуальність, мета ресурсу); цифрові інструменти (огляд і класифікація сервісів для патріотичного виховання); методична скарбничка (кейси, приклади занять, інтерактивні завдання); партнерство з батьками (форми взаємодії, пам'ятки, поради); бібліотека ресурсів (матеріали, документи, презентації, корисні посилання); зворотний зв'язок (форма для відгуків, пропозицій, спілкування). Цей ресурс виявився підтримкою педагогів у впровадженні виховної роботи в цифровому середовищі. Вони мали можливість розвивати власні цифрові навички, а також використовувати контент сайту у виховній діяльності (додаток С).

У межах підсумкового етапу реалізації педагогічної умови забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, на базі КЗ «Мангушський ОЗЗСО І-ІІІ ступенів» було проведено педагогічну раду за темою «Методичний прийом (ділюсь досвідом)». Захід мав на меті створення простору для обміну професійним досвідом щодо впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу в умовах цифрового середовища. Педагогічні працівники представили методичні напрацювання, що охоплювали такі напрями, як використання штучного інтелекту в освіті, реалізація інтерактивних методів освітньої діяльності відповідно до концепції Нової української школи, застосування цифрових інструментів у виховній діяльності та інші. Зміст представлених виступів засвідчив орієнтацію педагогів на впровадження цифрових технологій як інструменту активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ключових компетентностей та формування національно-патріотичних цінностей у підлітків.

Унаслідок упровадження педагогічної умови щодо забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації

національно-патріотичного виховання спостерігалось якісне оновлення освітньої практики. Зокрема, розширився перелік цифрових інструментів, що активно використовуються для формування в учнів національно-патріотичних цінностей. До традиційних засобів додалися інноваційні платформи, сервіси візуалізації, інтерактивні карти, онлайн-дошки, цифрові хмарні ресурси. Педагоги почали більш цілеспрямовано застосовувати ці інструменти у виховній роботі, поєднуючи зміст національно-патріотичної тематики з технологіями, доступними учням. Це дало змогу не лише урізноманітнити форми й методи взаємодії з вихованцями, а й зробити виховний процес більш динамічним, емоційно залученим і особистісно значущим. Цифрові ресурси сприяли створенню інтерактивного середовища, у якому учні могли досліджувати культурну спадщину, історію України, національні символи та сучасні прояви патріотизму. Зросла інтенсивність комунікації між учасниками освітнього процесу, зокрема через проєктну діяльність, віртуальні екскурсії та онлайн-флешмоби. Результатом стало підвищення мотивації учнів до участі в заходах національно-патріотичного спрямування. Таким чином, цифровізація стала не лише інструментом модернізації, а й ефективним засобом підсилення виховного потенціалу сучасної школи.

Результати впровадження засвідчили ефективність педагогічної умови щодо науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання. Зокрема, спостерігалось значне розширення спектра цифрових інструментів, які педагоги почали активно застосовувати у виховному процесі. До практики було впроваджено використання онлайн-платформ для створення інтерактивних вправ і квестів, цифрових ментальних карт, віртуальних екскурсій історичними місцями, відеоісторій, презентацій із візуалізацією національних символів, сервісів хмарної взаємодії. Такі інструменти не лише урізноманітнили форми подання виховного матеріалу, а й підвищили зацікавленість учнів та їхню емоційну включеність у процес формування патріотичних цінностей. Педагоги мали змогу не лише апробувати сучасні ресурси, а й адаптувати їх до конкретних умов освітнього середовища та вікових особливостей здобувачів освіти. У результаті зросла якість виховної

взаємодії, виховні заходи стали більш особистісно значущими для підлітків. Важливою є також тенденція до системного використання цифрових засобів у поєднанні з національно орієнтованим змістом, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до держави, рідної мови, культури. Таким чином, цифровізація виховної роботи не лише модернізує її форми, а й посилює національно-патріотичне спрямування освітнього процесу в умовах нових викликів і змін, що також впливає на позитивну динаміку національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти.

Враховуючи важливість комплексного підходу до національно-патріотичного виховання в умовах цифрової трансформації освіти, наступним логічним кроком стала реалізація педагогічної умови, спрямованої на розвиток партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками. Вона передбачає активне залучення батьків до цифрових проєктів національно-патріотичного спрямування, що сприяє не лише посиленню родинного виховного середовища, а й створенню спільного інформаційно-комунікативного простору. Такий підхід дозволяє забезпечити цілісність і системність виховного процесу, підвищити ефективність реалізації національно-патріотичних цінностей як у школі, так і поза її межами.

У межах нашого експерименту педагогічна умова формування партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками реалізувалася через активну участь батьків у цифрових проєктах національно-патріотичного спрямування.

На початку формувального етапу експерименту батькам була запропонована пам'ятка «Цифрова безпека – спільна справа», яка сприяла підвищенню цифрової обізнаності батьків, підтримці формування патріотичних цінностей у дітей у безпечному цифровому середовищі та зміцненню партнерської взаємодії між родиною і школою в процесі національно-патріотичного виховання. Вона містить десять порад щодо захисту дітей у цифровому середовищі в контексті їх національно-патріотичного становлення. В ній наголошено на важливості спільної відповідальності школи та родини за безпечний цифровий простір, де формується громадянська свідомість, критичне мислення, національна ідентичність і любов до України. Пам'ятка поєднує технічні рекомендації із ціннісними орієнтирами, що

допомагало батькам бути активними учасниками національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього середовища (додаток Т).

Залучення батьків стало важливим чинником підвищення ефективності виховного процесу, оскільки сприяло розширенню комунікативного простору та посиленню взаєморозуміння між закладом освіти та родиною. Участь батьків у цифрових проєктах дозволила створити спільний інформаційно-комунікативний майданчик, де кожен міг долучатися до обговорення, підтримки та організації виховних ініціатив. Це посприяло формуванню більш цілісного та системного підходу до національно-патріотичного виховання, який охоплює не лише освітній заклад, а й сімейне середовище.

Залучення батьків відбувалося через різноманітні форми взаємодії: спільні онлайн-заходи, участь у створенні цифрового контенту, а також координацію ідей для проведення спільних національно-патріотичних ініціатив. Батьки отримали можливість не лише підтримувати освітні проєкти, а й безпосередньо брати участь у їхній реалізації, що підвищувало мотивацію і відповідальність за виховання дітей. Цифрові технології сприяли налагодженню зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу, що забезпечило оперативність обміну інформацією та формування єдиних ціннісних орієнтирів. Спільна участь у цифрових проєктах допомогла створити атмосферу співпраці, взаємної підтримки та довіри, що є необхідною умовою для ефективного виховного процесу. Завдяки цьому відбувався поступовий перехід від формальної співпраці до партнерства, де школа і сім'я працюють на спільний результат. Важливим аспектом було те, що цифрове освітнє середовище дозволило залучити навіть тих батьків, які через об'єктивні причини не могли бути фізично присутніми на традиційних заходах, які проводилися в синхронному режимі дистанційного освітнього процесу. Зауважимо, що батьки відзначали зручність і доступність цифрових форматів для спільної діяльності з дітьми, що підвищувало їхню активність і зацікавленість. У результаті сформувався новий формат партнерської взаємодії, який став важливою складовою системи національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього

середовища і позитивно впливав на динаміку національно-патріотичної вихованості.

Отже, цілеспрямоване впровадження педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі набуло практично-діяльнісного спрямування. Реалізація моделі продемонструвала зацікавленість підлітків, прояв їх активності

3.3 Аналіз та оцінювання результатів впровадження моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі (контрольний етап експерименту)

На контрольному етапі педагогічного експерименту відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження, було здійснено аналіз та оцінювання результатів апробації під час формувального етапу експерименту моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі. Ефективність апробованої моделі оцінювалася з використанням порівняльного методу за змінами показників національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти другого і третього ступенів закладу загальної середньої освіти на констатувальному і контрольному етапах експерименту, тобто до та після апробації моделі. Діагностичний інструментарій був використаний той самий, як і на констатувальному етапі.

У таблиці 3.17 представлено діагностичні дані рівнів національно-патріотичної вихованості за ціннісно-мотиваційним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 3.17

Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за ціннісно-мотиваційним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні	ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%
Низький	7	4,58	21	14,36

Продовження таблиці 3.18

Задовільний	43	28,5	74	50,2
Достатній	63	41,25	30	20,08
Високий	39	25,67	23	15,36
Всього	152	100	148	100

Порівняння результатів експериментальної (ЕГ) та контрольної групи (КГ) вказує на суттєві позитивні зміни у сформованості національно-патріотичної вихованості підлітків у ЕГ. Низький рівень у ЕГ майже втричі нижчий, ніж у КГ (4,58% проти 14,36%). Це свідчить про ефективне зменшення кількості учнів з несформованою ціннісною орієнтацією. Задовільний рівень є найпоширенішим у КГ (понад половини – 50,2%), тоді як в ЕГ таких учнів менше (28,5%). Достатній рівень у ЕГ є домінантним (41,25%) – удвічі вищий, ніж у КГ (20,08%). Це вказує на підвищення усвідомлення патріотичних цінностей серед учнів. Високий рівень у ЕГ також значно перевищує показник КГ (25,67% проти 15,36%), що свідчить про глибоке засвоєння і прийняття патріотичних мотивів у поведінці. Порівняно з контрольною групою, учні експериментальної групи продемонстрували вищий рівень національно-патріотичної вихованості за ціннісно-мотиваційним критерієм.

У таблиці 3.18 представлено діагностичні дані рівнів національно-патріотичної вихованості за когнітивним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 3.18

Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за когнітивним критерієм учнів ЕГ та КГ контрольному етапі

Рівні	ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%
Низький	3	1,89	7	4,56
Задовільний	32	20,95	56	37,9
Достатній	63	41,56	56	37,69

Продовження таблиці 3.18

Високий	54	36,6	29	19,85
Всього	152	100	148	100

На основі аналізу даних у таблиці 3.17 констатуємо, що низький рівень в ЕГ зведено до мінімуму (1,89%) порівняно в 2,5 рази менше ніж в КГ (4,56%). Задовільний рівень у КГ залишається найпоширенішим (37,9%), тоді як в ЕГ він значно нижчий (20,95%). Достатній рівень у ЕГ (41,56%) переважає показник КГ (37,69%). Високий рівень у ЕГ (36,6%) майже вдвічі вищий, ніж у КГ (19,85%).

Результати після формувального етапу підтверджують позитивний вплив упроваджених педагогічних умов на когнітивну складову національно-патріотичної вихованості учнів експериментальної групи. Порівняно з контрольною групою, в ЕГ спостерігається істотно вищий відсоток учнів із достатнім та високим рівнем сформованості знань.

У таблиці 3.19 представлено діагностичні дані рівнів національно-патріотичної вихованості за ціннісно-мотиваційним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 3.19

Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за діяльнісним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні	ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%
Низький	9	5,8	11	7,64
Задовільний	24	15,62	57	38,35
Достатній	65	42,89	53	35,69
Високий	54	35,69	27	18,32
Всього	24	15,62	57	38,35

Аналіз результатів даних у таблиці 3.18 свідчить про те, що низький рівень у ЕГ (5,8%) є дещо нижчим порівняно з КГ (7,64%). Задовільний рівень значно переважає у КГ (38,35%) проти 15,62% в ЕГ. Достатній рівень є найпоширенішим в ЕГ (42,89%), що демонструє активне залучення учнів до патріотичних заходів, волонтерських акцій, громадських ініціатив. Високий рівень у ЕГ (35,69%) майже вдвічі перевищує відповідний показник КГ (18,32%).

Отримані результати свідчать про значне зростання рівня національно-патріотичної вихованості підлітків експериментальної групи після реалізації педагогічних умов. Зокрема, спостерігається позитивна динаміка переходу учнів із задовільного на достатній і високий рівні за діяльнісним критерієм.

У таблиці 3.20 представлено діагностичні дані рівнів національно-патріотичної вихованості за ціннісно-мотиваційним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі експерименту.

Таблиця 3.20

Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за емоційно-рефлексійним критерієм учнів ЕГ та КГ на контрольному етапі

Рівні	ЕГ		КГ	
	Абс.	%	Абс.	%
Низький	2	1,56	3	2,25
Задовільний	29	19,08	72	48,65
Достатній	65	42,8	48	32,56
Високий	56	36,56	24	16,54
Всього	152	100	148	100

Порівняльний аналіз результатів у таблиці 3.20 експериментальної та контрольної групи засвідчує помітне зростання рівня національно-патріотичної вихованості підлітків в експериментальній групі. Низький рівень в обох групах є незначним (до 2,5%), що свідчить про загальну наявність базових емоційно-патріотичних почуттів у більшості учнів. Задовільний рівень домінує в КГ (48,65%) і є майже в 2,5 рази вищим, ніж у ЕГ (19,08%). Достатній рівень переважає в ЕГ

(42,80%), тоді як у КГ він дещо нижчий (32,56%). Високий рівень емоційно-рефлексійної вихованості у ЕГ становить 36,56%, тобто в понад два рази перевищує аналогічний показник КГ (16,54%).

Результати аналізу підтверджують високу ефективність застосованих педагогічних умов у формуванні емоційно-рефлексійного компоненту національно-патріотичної вихованості в ЕГ.

Для перевірки достовірності результатів експериментально-дослідницької роботи було використано формулу непараметричного критерію Пірсона χ^2 , за допомогою якого можна виявити статистично значущі відмінності між двома розподілами та оцінити рівень їхньої залежності.

Перевірка різних статистичних гіпотез проводиться у відповідності з наступною загальною схемою:

1. Формується нульова гіпотеза H_0 .
2. Вибирається статистичний критерій K .
3. Обчислюється спостережуване (розрахункове) значення критерію $K_{\text{набл}}$.
4. Залежно від рівня значущості α за таблицями знаходиться критичне значення критерію $K_{\text{кр}}$.
5. Порівнюється спостережуване і критичне значення критерію.
6. Робиться висновок щодо справедливості висунутої гіпотези:
якщо $K_{\text{набл}} \leq K_{\text{кр}}$, то H_0 вірна;
якщо $K_{\text{набл}} > K_{\text{кр}}$, то невірна [122, с. 50].

За допомогою критерію Пірсона χ^2 ми перевірили нульову (H_0) та альтернативну (H_a) гіпотези. Нульова гіпотеза (H_0) передбачала відсутність статистично значущого зв'язку між участю в експерименті та рівнями національно-патріотичної вихованості підлітків експериментальної та контрольної груп.

Натомість альтернативна гіпотеза (H_a) стверджувала наявність залежності між застосуванням моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі для підлітків експериментальної групи. Підтвердження альтернативної гіпотези свідчить про значущість змін,

зафіксованих у процесі формувального етапу, та ефективність запропонованої моделі.

Для перевірки зазначених гіпотез обчислили фактичне значення критерію χ^2 та порівняли його із критичним значенням критерію χ^2 , яке визначається за таблицею критичних точок розподілу Пірсона «хі-квадрат» [122]. Експериментальне значення χ^2 (хі-квадрат) обчислювалося за формулою:

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_o - f_e)^2}{f_e}, \text{ де:}$$

f_o – спостережувана частота, тобто числові дані з вибірки, що класифіковані в певну категорію і складаються в загальний розмір вибірки ($\sum f_o = n$);

f_e – очікувана частота, яка прогнозується з урахуванням пропорцій в нульовій гіпотезі (p) і розміру вибірки (n): $f_e = np$.

Число ступенів свободи варіацій (K) ми визначали за формулою:

$K = (a-1)(b-1)$ де a – кількість груп; b – кількість рівнів.

Підставимо значення и отримаємо $K=(2-1)(4-1)=3$.

Використовуючи дані, що наведені в таблиці критичних точок розподілу Пірсона «хі-квадрат», беремо $\alpha = 0,05$ та $\alpha = 0,01$. За умови $K = 3$ і $\alpha = 0,05$ критичне значення $\chi^2_{0,05} = 7,81$. Якщо $K = 3$ і $\alpha = 0,01$, то критичне значення $\chi^2_{0,01} = 11,34$. Фактичне значення критерію χ^2 ($\chi^2_{\text{факт}}$) порівнюється з критичним значенням критерію χ^2 ($\chi^2_{\text{крит}}$): якщо $\chi^2_{\text{факт}} > \chi^2_{\text{крит}}$, то альтернативна гіпотеза (H_a) приймається, а нульова гіпотеза (H_0) відхиляється.

Для підрахунку емпіричних частот критерію Пірсона χ^2 будемо використовувати дані з таблиць 3.16 –3.19. Результати обчислень емпіричних частот критерію Пірсона χ^2 підлітків ЕГ і КГ та очікувану частоту f_e за кожним критерієм представлено в додатку У.

У таблиці 3.20 представлено узагальнені результати обчислень фактичного значення критерію Пірсона χ^2 для експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп за всіма критеріями розвитку на завершальному етапі експерименту.

За даними, репрезентованими у 3.21 можемо констатувати, що на контрольному етапі експерименту за кожним критерієм національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі відбулися

статистично значущі зміни з імовірністю 99%, а саме: за ціннісно-мотиваційним критерієм $\chi^2_{\text{факт}} = 31,42 > \chi^2_{\text{крит}} = 7,81$; за когнітивним критерієм $\chi^2_{\text{факт}} = 15,86 > \chi^2_{\text{крит}} = 7,81$; за діяльним критерієм $\chi^2_{\text{факт}} = 23,73 > \chi^2_{\text{крит}} = 7,81$; за емоційно-рефлексивним критерієм $\chi^2_{\text{факт}} = 33,84 > \chi^2_{\text{крит}} = 7,815$.

Таблиця 3.21

Узагальнені результати фактичного критерію Пірсона χ^2 для експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп за критеріями

Критерії національно-патріотичної вихованості	χ^2 факт	χ^2 крит	
		$\chi^2_{0,05}$	$\chi^2_{0,01}$
Ціннісно-мотиваційний	31,42	7,81	11,34
Когнітивний	15,86	7,81	11,34
Діяльнісний	23,73	7,81	11,34
Емоційно-рефлексивний	33,84	7,81	11,34

Узагальнені результати фактичного критерію Пірсона χ^2 для експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп за всіма критеріями підтверджують наявність статистично значущих відмінностей між рівнями національно-патріотичної вихованості в учнів обох груп після формувального етапу. Ці дані створюють підґрунтя для глибшого аналізу динаміки вихованості підлітків, що виявляється у порівнянні змін рівнів сформованості за окремими критеріями у контрольній та експериментальній групах.

Узагальнення даних відсоткового вираження рівнів національно-патріотичної вихованості за різними критеріями учнів ЕГ та КГ репрезентовано у таблиці 3.22, за якими можна констатувати, що в учнів ЕГ за результатами апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі відбулася позитивна динаміка національно-патріотичної вихованості підлітків.

Таблиця 3.22

Узагальнення даних відсоткового вираження рівнів національно-патріотичної вихованості за критеріями учнів ЕГ та КГ

Критерії Показники		Рівні розвитку національно-патріотичної вихованості							
		Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Ціннісно-мотиваційний	Базові	12,7	11,16	14,82	14,84	56,25	55,08	11,8	18,2
	Кінцеві	25,67	15,36	41,25	20,08	28,5	50,2	4,58	14,36
	Динаміка	+12,97	+ 4,2	+ 26,43	+5,24	-27,75	-4,88	-7,22	-3,84
Когнітивний	Базові	19,08	17,91	28,62	28,38	46,84	47,97	5,46	5,74
	Кінцеві	35,6	19,85	41,56	37,69	20,95	37,9	1,89	4,56
	Динаміка	+16,52	+1,94	+12,94	+9,31	-25,89	-10,07	-3,57	-1,18
Діяльнісний	Базові	17,11	16,89	26,64	27,03	52,3	46,96	11,62	9,12
	Кінцеві	35,69	18,32	42,68	35,69	15,83	38,35	5,8	7,64
	Динаміка	+18,58	+1,43	+16,04	+8,66	-36,47	-8,61	-5,82	-1,48
Мотиваційно-рефлексійний	Базові	15,79	13,51	25,66	27,03	52,3	54,39	7,62	5,07
	Кінцеві	36,56	16,54	42,8	32,56	19,08	48,65	1,56	2,25
	Динаміка	20,77	3,03	17,14	5,53	-33,22	-5,74	-6,06	-2,82

Продовження таблиці 3.22

Σ (середньо- арифметична)	Базові	16,17	14,87	23,94	24,32	51,92	51,10	9,13	9,53
	Кінцеві	33,38	17,52	42,07	31,51	21,09	43,78	3,46	7,20
	Динаміка	+17,21	+2,65	+18,14	+7,19	-30,83	-7,33	-5,67	-2,33

На завершення експерименту відсоток учнів ЕГ, які мають низький рівень національно-патріотичної вихованості зменшився з 9,13% до 3,46 % (динаміка: -5,67%); задовільний рівень національно-патріотичної вихованості знизився з 51,92% до 21,09% (динаміка: -30,83%); достатній рівень національно-патріотичної вихованості зріс із 23,94% до 42,07% (динаміка: +18,14%); високий рівень національно-патріотичної вихованості зріс із 16,17% до 33,38% (динаміка: +17,21%). В учнів КГ спостерігаємо відсутність значної динаміки загального національно-патріотичної вихованості. Підтвердження цьому ми находимо за наступними показниками:

- Низький рівень національно-патріотичної вихованості зменшився з 9,53% до 7,20% (динаміка: -2,33%);
- задовільний рівень національно-патріотичної вихованості зменшився з 51,10% до 42,78% (динаміка: -7,33%);
- достатній національно-патріотичної вихованості зріс із 24,32% до 31,51% (динаміка: +7,19%);
- високий національно-патріотичної вихованості рівень збільшився з 14,87% до 17,52% (динаміка: +2,65%).

Візуалізація змін рівнів національно-патріотичної вихованості підлітків за кожним критерієм в ЕГ до та після формувального етапу експерименту представлена у додатку Ф.

Візуалізацію змін рівнів національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ та КГ за узагальненими даними представлено на рисунку 3.2.

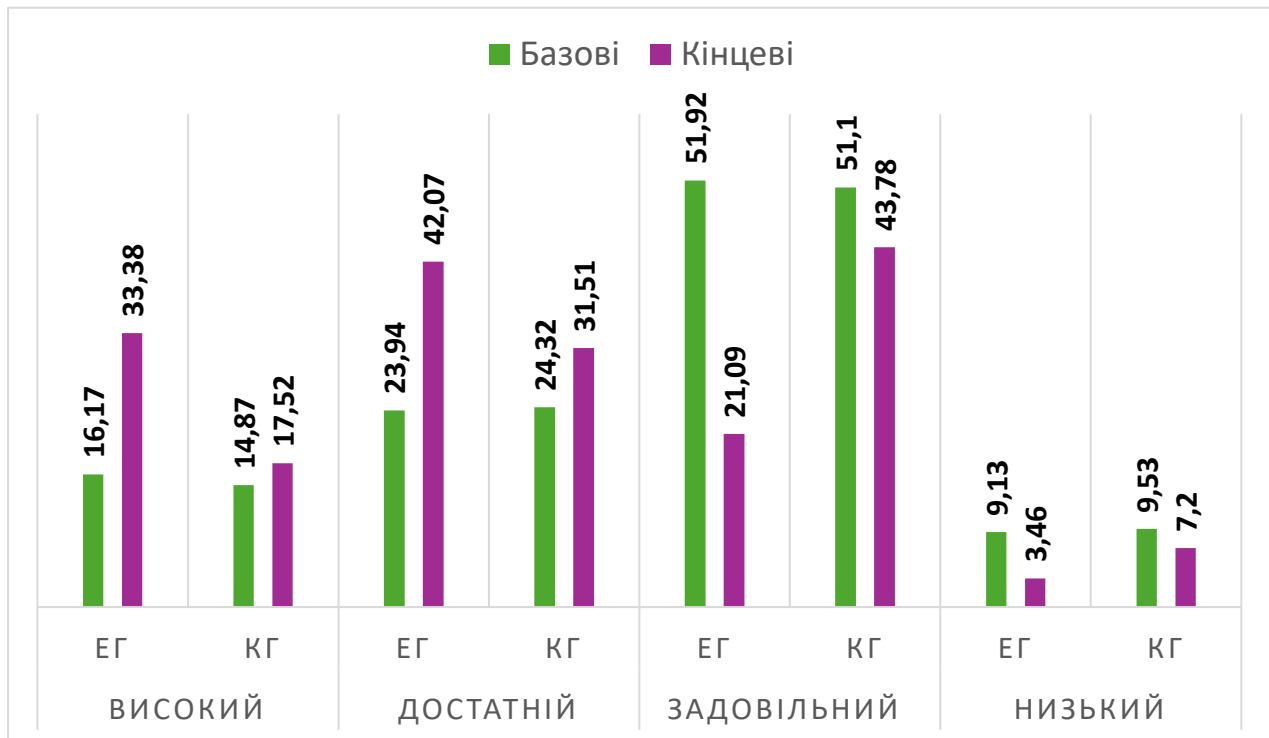

Рис. 3.2 Зміна рівнів національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ та КГ за узагальненими даними

Отже, результати педагогічного експерименту доводять, що за встановлених умов, принципів та підходів змінюється рівень розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків від переважно усвідомленого рівня до домінування активного та творчого рівнів. Статистично доведено, що зміни, які відбулися в рівнях національно-патріотичної вихованості підлітків є достовірними, статистично значущими та підтверджують ефективність впровадження моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі.

Висновки до третього розділу

Експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі здійснювалася поетапно в межах порівняльного педагогічного

експерименту, який включав констатувальний, формувальний та контрольний етапи. На констатувальному етапі педагогічного експерименту діагностовано різні рівні національно-патріотичної вихованості підлітків, які брали участь в експерименті. В учнів ЕГ за всіма критеріями національно-патріотичної вихованості діагностовано: 16,4% – високий рівень; 23,94% – достатній рівень; 50,91% – задовільний рівень; 12,17% – низький. В учнів КГ за всіма критеріями вихованості лідерських якостей встановлено: 14,87% – високий рівень; 24,32% – достатній рівень; 51,10% – задовільний рівень; 9,53% – низький. Із використанням U-критерію Манна–Уїтні визначено відсутність статистично значущих відмінностей між результатами діагностування рівнів національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ та КГ. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту засвідчили доцільність апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Практична реалізація моделі відбувалася в цифровому освітньому середовищі Комунального закладу «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти I-III ступенів». Ефективність моделі перевірялася через реалізацію визначених педагогічних умов.

На контрольному етапі педагогічного експерименту здійснено діагностику та порівняння результатів рівня розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ та КГ після апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Діагностовано значну динаміку рівнів національно-патріотичної вихованості за усіма критеріями у здобувачів освіти ЕГ та відсутність значного розвитку рівнів національно-патріотичної вихованості за усіма критеріями в учнів КГ. Наприкінці педагогічного експерименту в учасників ЕГ за всіма критеріями національно-патріотичної вихованості було діагностовано: 27,3% – високий рівень; 32,3% – достатній рівень; 22,50% – задовільний рівень; 16,7% – низький рівень. У учасників експерименту КГ за всіма критеріями національно-патріотичної вихованості було діагностовано: 11,10% – високий рівень; 14,10% – достатній рівень; 39,10% –

задовільний рівень; 35,55% – низький рівень. Результати контрольного етапу педагогічного експерименту засвідчили статистично значущі позитивні зміни в динаміці рівня національно-патріотичної вихованості підлітків експериментальної групи за всіма визначеними критеріями, що підтверджено за допомогою χ^2 -критерію Пірсона з імовірністю 99 %. За результатами контрольного етапу педагогічного експерименту з'ясовано з використанням критерію Пірсона χ^2 статистично значущі з імовірністю 99 % позитивні зміни динаміки національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ за кожним критерієм. Таким чином, ефективність моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти підтверджено експериментальним шляхом. Поставлену мету дослідження реалізовано, усі визначені завдання виконано.

Основні положення розділу відображено в таких роботах автора:

[105], [106], [109], [113]. [1154], [239].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й наукове розв'язання проблеми, що полягає в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці моделі та педагогічних умов національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти, які дали підстави сформулювати такі висновки:

1. З'ясовано, що державна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності реалізується шляхом здійснення комплексу заходів із національно-патріотичного виховання, що охоплює військово-патріотичне виховання, громадянську освіту та духовно-моральне виховання.

Визначено, що національно-патріотичне виховання підлітків є цілеспрямованою педагогічною взаємодією, в ході якої відбувається становлення особистості громадянина і патріота своєї Вітчизни на основі прийняття національних та демократичних цінностей, дотримання закону, норм права, загальнолюдської моральності.

Національно-патріотична вихованість підлітків розглядається як результат національно-патріотичного виховання і визначається як інтегрована якість особистості, що характеризується готовністю до активної участі у житті країни, духовно-моральною міцністю, усвідомленням власної відповідальності за долю Батьківщини та готовністю до її захисту.

Виокремлено структурні компоненти національно-патріотичної вихованості підлітків: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний та емоційно-рефлексивний.

2. Цифрове освітнє середовище розглядається як багатогранний і динамічний освітній простір, який інтегрує цифрові технології в освітній процес, забезпечує взаємодію та формування необхідних компетентностей, являє собою складну, цілісну та відкриту систему, що створюється для ефективного навчання, виховання та розвитку особистості в умовах цифрової трансформації суспільства.

З'ясовано, що потенціал освітнього середовища у реалізації національно-патріотичного виховання підлітків виявляється у сприянні створенню нових форм і моделей національно-патріотичного виховання; інтеграції інноваційних форм і технологій навчання і виховання; розширенні комунікації між учнями, спільну діяльність незалежно від їх географії; розвитку активної громадянської позиції через участь у цифрових проєктах; забезпеченні доступу до якісного патріотичного контенту; підтримки міжкультурного діалогу із збереженням національної ідентичності. Разом із тим, виступає середовищем, у якому розвивається свідомість, емпатія, соціальна активність та причетність до життя громади, критичне мислення і медіаграмотність, що є важливими складовими сучасного патріота.

3. Виокремлено критерії та показники національно-патріотичної вихованості підлітків: когнітивний (знання про історію, традиції, культуру та символи України; усвідомлення значення державної мови як чинника національної ідентичності; обізнаність щодо прав та обов'язків громадянина України; розуміння національних цінностей, державного устрою, основних законодавчих норм); емоційно-ціннісний критерій (відчуття гордості за свою національну приналежність: шанобливе ставлення до українських традицій, мови, культури; емпатія та повага до інших етносів, що складають українську націю; внутрішня мотивація до збереження та примноження національної спадщини); ціннісно-орієнтаційний (усвідомлення власної відповідальності за майбутнє України; готовність захищати інтереси держави (мирними засобами або у разі необхідності зброєю); діяльнісний критерій (участь у патріотичних заходах (волонтерство, громадська діяльність, збереження історичної пам'яті); використання української мови в повсякденному житті; дотримання державних законів і соціальних норм; практичні дії на підтримку української культури, мови, природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності)).

Визначені рівні розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків: низький, задовільний, достатні, високий.

4. На підставі теоретичного аналізу, практики, сучасного стану досліджуваної проблеми обґрунтовано педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, партнерська взаємодія між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання в цифровому середовищі.

5. Розроблено модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, яка охоплює такі блоки: концептуально-цільовий (мета, методологічні підходи: особистісно-діяльнісний, аксіологічний, проактивно-партисипативний та компетентнісний, принципи: національної спрямованості, культуровідповідності, самоактивності, інноваційності, доступності, доцільності); змістовно-процесуальний (компоненти, педагогічні умови національно-патріотичного виховання в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти та засоби їх реалізації); оцінювально-діагностичний (компоненти, критерії, показники, рівні національно-патріотичної вихованості, діагностичний інструментарій оцінювання рівня національно-патріотичної вихованості, корекція, результат запровадження моделі). Було створено авторський цифровий навігатор для педагогів – сайт «EdPatriot: цифрові рішення для виховання», покликаний забезпечити зручний доступ до структурованих, практично орієнтованих інформаційно-методичних матеріалів. Основним призначенням ресурсу є підтримка ефективного впровадження національно-патріотичного виховання в умовах цифрового освітнього середовища, сприяння підвищенню професійної компетентності педагогів та впровадженню сучасних цифрових форматів виховної діяльності. Розроблені методичні рекомендації для педагогів щодо використання цифрових інструментів у впровадженні національно-патріотичного виховання.

Результати апробації моделі засвідчили позитивну динаміку розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків, на що вказують контрольні зрізи, що були проведені на прикінцевому етапі дослідно-експериментальної роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки педагогів до організації національно-патріотичного виховання учнів загальної середньої школи, удосконалення науково-методичного супроводу національно-патріотичного виховання учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В., Фіцула М. М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. 147 с.
2. Андрущук І. В. Взаємодія як педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 14. С. 15–19.
3. Анікіна Т. О. Патріотичне виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства : автореф. дис канд. пед.наук: 13.00.01. Київ, 1993. 16 с.
4. Антонова О., Фамілярська Л. Використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. С. 10–22.
5. Асламова Т., Бакка Т., Бортніков В. Громадянська освіта: теорія і методика навчання : посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : ЕТНА-1, 2008. 174 с.
6. Бабкіна М. Філософські погляди щодо виховання громадянина. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Т. 2, № 24. С. 183–187.
7. Барилко Є. О. Виховання патріотизму в американських школярів у позашкільній діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 6. С. 3–12.
8. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук.видання: наук. вид. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
9. Бех І. Діяльнісний і компетентнісний підходи: сутність та сфери застосування. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2014. № 1-4. С. 28–34.
10. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа: науково-методичний журнал*. 2018. № 1. С. 5–10.
11. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2. С. 26–31.

12. Бех І. Духовна сила патріотизму особистості. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2020. Т. 21, № 1. С. 40–49.
13. Бех І. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. Т. 1, № 14. С. 124–129.
14. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа українських карпат*. 2017. № 16.
15. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
16. Бех І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1-2. С. 3–6.
17. Бех І. Психологічний супровід сучасного виховного процесу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2019. Т. 1, № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2019-1-1-1-3> (дата звернення: 18.07.2023).
18. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Світ виховання*. 2007. № 1(20). С. 23–34.
19. Бех І. Д. Патріотизм у духовному злеті народу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5117>
20. Биков В., Буров О. Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань. *Modern information technologies and innovation methodologies of education in professional training methodology theory experience problems*. 2021. № 2020(55). С. 11–22..
21. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*. 2020. № 1. С. 27–36.
22. Биков В. Суспільство знань і освіта 4.0. *Edukacja w kontekście zmian cywilizacyjnych*. 2017. С. 30–47.
23. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : навч. посіб. Київ : Атіка, 2009. 684 с.

24. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному заклад : підруч. для ВНЗ. Київ : Вид. Дім «Слово», 2010. 408 с.
25. Бондаренко Д. Р. Комфортне освітнє середовище як умова формування готовності учнів до інноваційної діяльності. *Академічні студії. серія «педагогіка»*. 2023. № 2. С. 49–57. DOI : <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.2.8> .
26. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання. Київ: : Фенікс, 2023. 52 с.
27. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість особистості: сутність та шляхи становлення. *Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи*. Київ, 1999. С. 189–219.
28. Боришевський М. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 26–33.
29. Бородієнко О. В. Метод експертної оцінки в моделюванні системи розвитку професійної компетентності керівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. № 35. С. 35–38.
30. Брюханова Н., Корольова Н. Педагогічне моделювання: стан і тенденції розвитку. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 3. С. 64–71.
31. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
32. Бутузова Л., Ледньова О. Безпечне освітнє середовище у контексті задоволення потреб учня. *The 9th International scientific and practical conference “Theoretical and practical aspects of the development of science and education”*, м. Prague, 5–8 берез. 2024 р. С. 240–248.
33. *Варавський ліцей №1 Варавської міської ради*. URL: <https://znz1.varashosvita.rv.ua/>.
34. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 1997. 214 с.

35. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : підруч. для педагогів. Київ : Школяр, 1999. 385 с.
36. Ващенко Г. Виховний ідеал («Записки виховника»). Брюссель; Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Мюнхен : Центр. Управи Співки Укр. Молоді, 1976. 209 с.
37. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для виховників, учителів і укр. родин. 2-ге вид. Брюссель : Центр. Управи Співки Укр. Молоді, 1976. 208 с.
38. Велика українська енциклопедія : словник / А. М. Киридон та ін. ; відп. ред. О. Яструбець ; кер. авт. кол А. Киридон. Київ : Енциклопед. вид-во, 2015. 1406 с.
39. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
40. *Веренчанський ОЗЗСО I-III ступенів імені Ірини Вільде*. URL: https://verenchanska.e-schools.info/#google_vignette (дата звернення: 19.04.2025).
41. Вишневський О. Українська освіта на шляху реформ. Дрогобич : Швидкодрук, 2013. 448 с.
42. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / ред.: І. Бех, Р. Малиношевський. Івано-Франковськ : НАШЗ, 2023. 32 с.
43. Волкова Н. Педагогіка. Київ : ВЦ «Акад.», 2002. 575 с.
44. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академвидав, 2007. 616 с.
45. Габа І. М. Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 7, № 22. С. 27–31.
46. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед.наук. Київ, 2007. 20 с.
47. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : дис канд. пед.наук. Рівне, 2007. 256 с.

48. Гавлітіна Т. Факторно-критеріальна модель національно-патріотичної вихованості особистості учня. *Теория и практика адаптивного управления. педагогика*. 2020. Т. 10, № 19. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-10\(19\)-09](https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-09)
49. Гаврилюк В. Ю. Організаційно-педагогічні аспекти військово-патріотичного виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти. *Виховання дітей та учнівської молоді в контексті сучасних соціокультурних викликів* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Біла Церква, 2 черв. 2022 р. / ред.: Л. В. Канішевська, К. В. Плівачук. 2022. С. 12.
50. Гарнійчук В. Виховання патріотизму у старших підлітків загальноосвітньої школи на етапі становлення правової держави. *Теоретико_методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2008. № 1(12). С. 296–302.
51. Гарнійчук В. Сутність та основні компоненти патріотизму старших підлітків. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 р., м. Івано-Франківськ. 2012. С. 123–126.
52. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене. Рівне : Вол. береги, 2011. 552 с.
53. Гуменюк Т. Б. Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 13 : проблеми трудової та професійної підготовки*. 2010. № 7. С. 66–72.
54. Гуцан Т. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників. URL: <http://intkonf.org/gutsan-tg-pedagogichni-umovi-formuvannya-gotovnosti-maybutnih-vchiteliv-ekonomiki-do-profilnogo-navchannya-starshoklasnikov/>.
55. Данилова Г. С. Методичні служби України: проблеми управління, професійна підготовка : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 256 с.
56. Діра Н., Сопівник Р., Чередник Л. Виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку : монографія. Київ : Компрінт, 2022. 408 с.

57. Дніпрорудненська гімназія «Софія» Василівського району Запорізької області. URL: <http://sofiya-dn.com/> (дата звернення: 19.04.2024).
58. Добридень А. В. Національно-патріотичне виховання молоді—складова педагогічного процесу закладів вищої освіти. *Proceedings of V international scientific and practical conference*, м. Boston, 2 лют. 2023 р.
59. Добридень А., Кравець Н. Військово-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти в умовах дії воєнного стану в Україні. *Перспективи та інновації науки*. 2023. №9(27). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-164-172](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-164-172).
60. Доброгостівський ЗЗСО I – III ступенів ім. І. Боберського. *Доброгостівський ЗЗСО I – III ступеня ім. І.Боберського*. URL: <https://dobrogostiv.osvita-truskavets.gov.ua/> (дата звернення: 19.07.2025).
61. Дубровська Л. О., Дешко О. О. Теоретичні засади громадянсько-патріотичного виховання молодших школярів. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2018. № 1. С. 12–15. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2018-pp-2-12-15>
62. Енциклопедія освіти / нац. акад. пед. наук України / ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с..
63. Етимологічний словник української мови / ред. О. Мельничук ; уклад. Р. В. Болдирев. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 1 : А-Г. 630 с.
64. Євшан М. Національне виховання. *Народ*. 1919. Т. 32.
65. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти / ред. Г. В. Єльнікова. Київ Чернівці : Кн. – XXI, 2010. 460 с.
66. Желанова В. В. Генезис розвитку рефлексії та засоби її формування в молодших школярів. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць (спецвипуск)* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. «Реалізація принципу наступності дошк. та початк. ланок у контексті суб'єкт. парадигми освіти», м Слов'янськ, 17–18 трав. 2007 р. 2007. С. 299–303.

67. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку дітей і формування їх особистості. Київ : Вища шк., 2016. 263 с.
68. Задорожна Л., Ягоднікова В., Гриньова М. Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»: проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності. *Наша школа: науково-практичні студії*. 2024. № 4(8). С. 20–29.
69. Заредінова Е. Ф ормування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика. : Монографія. Київ : Вид. Дім «Слово», 2020. 372 с.
70. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї : дис. ... канд. пед.наук. Запоріжжя, 2012. 258 с.
71. Іванюк Г. Ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства. *Українські педагоги про національно-патріотичне виховання* : Зб. матеріалів Всеукр. науково-практ. семінару. Київ, 2016. С. 8–11.
72. Іванюк І. Використання засобів цифрового освітнього середовища вчителями іноземних мов. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2(2). С. 1–9.
73. Кабульдинов З. Е. Патриотическое воспитание граждан на опыте молодежных организаций : Учебно-методическое пособие. Астана, 2011. 210 с.
74. Калениченко Р. А. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : КНУБА,, 2023. 196 с.
75. Канішевська Л. В. Науково-практична реалізація цифровізації виховного процесу в сучасних умовах. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4224>.
76. Карлівський ліцей імені Ніни Герасименко. *Google Drive: Sign-in*. URL: <https://sites.google.com/view/kar-gymnasium/головна?authuser=0> (дата звернення: 19.07.2025).

77. Карташова Л. Цифрове навчальне середовище нового покоління: екосистема для суб'єктів освітнього процесу. *Сучасні досягнення в науці та освіті* : зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф, м. м. Нетанія, 1–8 листоп. 2021 р. Хмельницький, 2021. С. 63–66.
78. Качак Т. Цифрові інструменти літературної освіти майбутніх учителів початкової школи в умовах дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Т. 86, № 6. С. 144–169..
79. Квас О. Особливості національно-патріотичного виховання студентської молоді засобами музейної педагогіки в умовах глобальних викликів сучасності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Т. 1, № 81. С. 266–270. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-1-42>
80. Кіндратець О. Проблеми цифрової трансформації освіти. *Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства* : зб. тез міжнар. науково-практ. конф., м. Запоріжжя, 27–28 листоп. 2019 р. Запоріжжя, 2019. С. 56–60.
81. Козловський Ю. М., Ортинський В. Л., Дольнікова Л. В. Педагогіка. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. 372 с.
82. Козубовська І., Розлуцька Г., Савко О. Взаємодія школи і родини у вихованні молодших школярів: вітчизняний і зарубіжний досвід : Навч.-метод. вид. м. Ужгород : УжНУ «Говерла», 2006. 28 с.
83. Колодій А. Політологія : підручник. Київ : Ельга, 2003. 664 с.
84. Колодницька Т. Рефлексія в педагогіці – Навчально-Методична Лабораторія. *Головна – Навчально-Методична Лабораторія*. URL: <https://metod.gi.edu.ua/resursy/navchayemos/item/33-refleksiia-v-pedahohitsi> (дата звернення: 19.07.2024).
85. Коломієць Н. Національна свідомість як цінність і консолідуюча основа нації. *Проблеми освіти: зб. наук. праць Інституту модернізації змісту освіти МОН України*. 2018. Т. 88, № 1. С. 247–254.

86. Коломоець Г. Виховання патріотизму в старших підлітків засобами хортингу— національного виду спорту України. *Теорія і методика хортингу*. 2015. № 3. С. 38–43.
87. Коломоець Г. Національно-патріотичне виховання старших підлітків засобами хортингу. *Теорія і методика хортингу*. 2014. № 2. С. 46–54.
88. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Київ : Літера ЛТД, 2019. 112 с.
89. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Б-ка з освіт. політики. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
90. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / В. Кремень та ін. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>.
91. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН запрошує до громадського обговорення. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/news/kontseptsiya-tsifrovoi-transformatsii-osviti-i-nauki-mon-zaproshue-do-gromadskogo-obgovorennya>.
92. Крамаренко І., Фонарюк О., Зацерківна М. Цифровізація освіти – нові виклики та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 2 (7). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-392-404](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-392-404)
93. Краснодемська І. Національно-патріотичне виховання української молоді в європейських країнах в умовах сьогодення. *Українознавство*. 2024. № 2(91). С. 224–240.
94. Кресіна І. О. Національна свідомість. *Енциклопедія Сучасної України*, Том 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71053> (дата звернення: 18.07.2025).
95. Кресіна І. О., Явір В. А. Нація. *Енциклопедія Сучасної України*, Том 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71029> (дата звернення: 18.07.2023).
96. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 311 с.

97. Кульчицький В. Й. Теорія і практика патріотичного виховання в школах України (1945–2019 рр.) : дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2020. 490 с.
98. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності. Одеса : ОДПУ ім. К. Д. Уш., 1995. 160 с.
99. Лещук Г. В. Реалізація соціальних ініціатив засобами інноваційних інформаційних технологій. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 1 (40). С. 146–148.
100. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови : практ. посіб. 3-тє вид. Львів : ЛДУБЖД, 2022. 90 с.
101. Лісовий В. Виховання. *Енциклопедія сучасної України* : Електрон. ресурс / ред.: І. М. Дзюба та ін. Київ, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34235> (дата звернення: 27.12.2022).
102. Лодатко Є. Педагогічне моделювання : монографія. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2022. 208 с.
103. Лупаренко С. Є. Аксіологічний підхід до дослідження питань дитинства. *Наумовські читання* : зб. тез доп. учасників XX Всеукр. наук.-метод. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих вчен., присвяч. 300-річчю з дня народж. Г. С. Сковороди, м. Харків, 3–4 листоп. 2022 р. Харків, 2022. С. 365–368.
104. Лупаренко С., Кабанська О. Особистісно-діяльнісний підхід у дослідженнях питань дитинства і дитячого розвитку. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф, м. Харків, 20–21 берез. 2024 р. Харків, 2024. С. 50–53.
105. Лях Н. Використання дошки Padlet для реалізації завдань з військово-патріотичного виховання. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті* : Матер. III Регіон. наук.-практич. конф. здоб. вищ. освіти та молодих науковців., м. Одеса, 17 жовт. 2023 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 19–22. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/b3d11961-fe0f-4c8c-90ed-11866b3e70bd/content>.

106. Лях Н. Використання платформи RENDERFOREST для створення медіаконтенту з національно-патріотичного виховання. *Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-й річниці від дня народж. Г. Ващенко, м. Кропивницький, 13 берез. 2023 р. / уклад. О. Жосан. Кропивницький, 2023. С. 139–142. URL: https://drive.google.com/file/d/1Ldw5u1Rcww2fHjdG-bjt6pqplO_8Bi8o/view.

107. Лях Н. Виховання патріотичних цінностей здобувачів загальної середньої освіти у цифровому освітньому середовищі як педагогічна проблема. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті* : Матеріали IV регіон. Науково-практ. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих науковців, м. Одеса, 25 верес. 2024 р. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/04db8972-e417-4586-b2c9-804d086a339b/content>.

108. Лях Н. Виховний вплив цифрового освітнього середовища на формування цінностей у здобувачів середньої освіти. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VI Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 трав. 2024р. / ред. В. Ягоднікова. С. 366–369.

109. Лях Н. Г. Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту як педагогічна умова розвитку національнопатріотичної вихованості підлітків. *Scientific research: modern challenges and future prospects* : Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference, м. Munich, 9–11 черв. 2025 р. Munich, Germany, 2025. С. 460–463.

110. Лях Н. Г. Національно-патріотичне виховання в цифровому освітньому середовищі. *Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні* : матеріали IX облас. науково-практ. конф., м. Київ, 15 листоп. 2023 р. Краматорськ ; Київ :, 2023. С. 159–163.

111. Лях Н. Г. Нормативно-правове забезпечення організації національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д.*

Ушинського. 2025. № 1 (150). С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-16>.

112. Лях Н. Критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості: сучасний погляд. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 219–224. DOI: <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2025-1-219-224>.

113. Лях Н. Національно-патріотичне виховання на уроках математики. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VII Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 16 трав. 2025 р. Одеса, 2025. С. 332–334.

114. Лях Н. Педагогіка партнерства як умова національно патріотичного виховання учнів у цифровому освітньому просторі. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2025 р. в режимі онлайн), м. Київ, 13 трав. 2025 р. 2025. С. 144–147.

115. Лях Н. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання через виховну мету уроку. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали V Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 19 трав. 2023 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 337–340.

116. Лях Н., Рищак Н. Національно-патріотичні цінності: сутність та визначення поняття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 205–214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2025-1-205-214>.

117. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. 2000. № 2. С. 153–161.

118. Марченко В., Єфремова А. Цифрова трансформація позашкільної освіти. *Distance education in ukraine: innovative, normative-legal, pedagogical aspects*. 2023. № 3. С. 233–242. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-5495.1.17784>.

119. Матяшук В. П. Сучасне патріотичне виховання в школах України. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 384 с.
120. Мачуський В. Національно-патріотичне виховання учнів у закладах позашкільної освіти екологічно-природничого напрямку. *Теоретичні та методичні проблеми виховання дітей та молоді*. 2024. № 28(2). С. 32–45. URL: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-32-45>
121. Мельник С. В. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу. Школи сприяння здоров'ю. *Рідна школа*. 2006. № 4. С. 25–29.
122. Методи прикладного статистичного аналізу : навч. посіб./ уклад.: Г. Швачич та ін. Дніпропетровськ : НМетАУ, 2017.
123. Мнишенко К. Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості : дис. ... д-ра філософії в галузі педагогіки. Вінниця, 2023. 329 с.
124. Моделювання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища: монографія / Н. Копняк та ін. ; ред. С. Литвинова. Київ : ЦП «Компринт», 2015. 163 с.
125. МОДЕЛЮВАТИ – Академічний тлумачний словник української мови. *Академічний тлумачний словник української мови*. URL: <https://sum.in.ua/s/modeljuvaty> (дата звернення: 21.05.2023).
126. Мойсеюк Н. ПедагогікаЯгуп. 5-те вид. Київ : Самміт-Кн., 2007. 656 с.
127. Моренко О. М. Національно-патріотичне виховання: практичний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць*. 2023. № 93. С. 99–104. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.20> .
128. Муковіз О., Моцик Р., Веремієнко В. Можливості інтерактивних цифрових платформ в організації сучасного освітнього процесу. *«Наукові інновації та передові технології»*. 2025. № 5(45). С. 1301–1310. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5\(45\)-](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5(45)-)
129. Муковіз О. Форми і засоби онлайн взаємодії. *prezi.com*. URL: https://prezi.com/p/ohe_xjjzfy0e/presentation/ (дата звернення: 29.05.2024).

130. Мухіна Л. М. Освітнє середовище – чинник розвитку конфліктологічної компетентності як важливої євроінтеграційної якості сучасного педагога. *Габітус*. 2022. № 41. С. 88–92.

131. НАЦІОНАЛЬНО - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=національно> (дата звернення: 18.07.2023).

132. Нестеренко М. Особливості розвитку ідентичності в підлітковому віці. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. № 3. Р. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.3/13>

133. Нестеренко О. М., Горбова Н. А. Теоретико-методологічні механізми впливу державної політики на процес формування свідомої особистості. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Т. 1, № 4(29). С. 33–37. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4\(29\).390](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i4(29).390)

134. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya-nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.12.2022).

135. Оранюк Б. Ю. Вікові особливості підлітків у контексті формування інформаційної культури в мережевому спілкуванні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 1. С. 283–293.

136. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис канд. пед.наук. Тернопіль, 2010. 20 с.

137. Охріменко Н. Критерії та показники патріотичної вихованості дітей 6–7 років засобами художнього краєзнавства. *Молодь і ринок*. 2024. № 11/219. С. 127–131. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.296986>

138. Павлова Н. Цифрове освітнє середовище у контексті цифровізації освіти. *Scientific method: reality and future trends of researching* : Collection of scientific papers «SCIENTIA», м. Zagreb, 6 лип. 2025 р. С. 72–75.

139. Педагогіка : баз. підруч. для студентів ВНЗ III IV рівнів акредитації/ ред. І. Прокопенко. Харків : Фоліо, 2015. 572 с.

140. Педагогіка : навч. посіб / О. Бабіч та ін. Умань : Соч. В.В., 2022. 134 с.
141. Педагогічний словник / ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 323 с.
142. Педагогічні умови розвитку професійної компетентності педагогічних працівників фахових коледжів / О. Тітова та ін. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11, № 8. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i8-013>
143. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : Монографія. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.
144. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / ред. О. Пехота. Київ : А.С.К., 2001. 255 с.
145. Пищик О. Інтеграція цифрових технологій у сучасній освіті: аналіз викликів та можливостей. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*. 2024. № 4. С. 368–377. DOI: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.18752>.
146. Півняк Г., Бусигін Б., Дівізінюк М. Тлумачний словник з інформатики : словник. Дніпропетровськ: Нац. гірнич. ун-т., 2010. 612 с.
147. Підлітковий вік. *Knowledge Center - Інформаційна онлайн-платформа про здоров'я та добробут дітей та підлітків*. URL: https://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/Підлітковий_вік_teenagers_UA.pdf (дата звернення: 22.06.2024).
148. Пометун О., Гулан Н. М., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : метод. посіб. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
149. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–21.
150. Пригодій М. Класифікація цифрових технологій, що застосовуються в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх*

трансформацій : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф, м. Глухів, 7 квіт. 2023 р. Видавництво ГНПУ імені Олександра Довженка, 2023. С 303–305.

151. Проблема національно-патріотичного виховання / С. В. Грищенко та ін. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 44(1). С. 119–123.

152. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 06 лютого 2015 року № 104/52 : Наказ МОН України від 16.02.2022 № 184/303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-22#Text> (дата звернення: 22.12.2022).

153. Програма виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України / К. О. Журба та ін. Київ, 2022. 27 с.

154. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : Наказ від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 22.12.2022).

155. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року : Постанова Каб. Міністрів України від 30.07.2024 № 864. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-п#Text> (дата звернення: 21.01.2023).

156. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 09.10.2020 №932 : станом на 3 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-п#Text> (дата звернення: 21.01.2023).

157. Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу : Наказ МОН України від 22.05.2018 № 523 : станом на 4 черв. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

158. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 24.07.2023).

159. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 23.02.2025).

160. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

161. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX : станом на 5 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

162. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019 : станом на 6 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

163. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p#Text> (дата звернення: 17.06.2023).

164. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 17.09.2023).

165. Психологічний словник / ред. Н. А. Побірченко ; уклад.: В.В. Синявський, О. П. Сергєєнкова. Київ : Наук. світ, 2007. 336 с.

166. Психологія і педагогіка : підручник / ред. С Максименко. Київ : «Вид-во Людмила», 2024. Т. 2. 144 с.

167. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов та ін. ; ред. Ю. Л. Трофімов. 6-те вид. Київ : Либідь. 558 с.

168. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. Гончарова та ін. ; ред. К. Седих. Полтава : Астроя. 342 с.

169. Ратинська І. В. Виховання відповідальності студентів як наукова проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. № 19(2). С. 184–194.
170. Ребрина А. А. Підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до формування сприятливих для здорового способу життя особистісних якостей дітей підліткового віку : дис. ... д-ра філософії. Хмельницький, 2023. 343 с.
171. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти / О. Ліннік та ін. 2-ге вид. Київ : Держ. служба якості освіти, 2021. 350 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf.
172. Рефлексія в педагогіці: поняття, компоненти та функції. *Моя освіта*. URL: <https://moyaosvita.com.ua/pedagogika/refleksiya-v-pedagogici-ponyattya-komponenti-ta-funkcii/#i> (дата звернення: 01.07.2023).
173. Римаренко Ю. І. Основи етнодержавознавства : підручник / ред. Ю. І. Римаренко. Київ : Либідь, 1997. 343 с.
174. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2-х кн. Київ : Либідь, 1997. Т. 1. 320 с.
175. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2-х кн. Київ : Либідь, 1997. Т. 2. 270 с.
176. Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вміє самотійно вчитися. *Початкова школа*. 2007. № 8. С. 1–5.
177. Савченко О. В. Особливості функціонування рефлексивної компетентності як цілісної системи. *Психологічні перспективи*. 2016. № 27. С. 222–236.
178. Садова Т. Аксіологічний підхід у системі педагогічної методології. *Дошкільна освіта*. 2010. № 1(27). С. 63–69.
179. Саєнко М. С. Моделювання як метод наукового пізнання, типи моделей - CORE Reader. *CORE – Aggregating the world's open access research papers*. URL: <https://core.ac.uk/reader/227429813> (дата звернення: 20.07.2023).

180. Семенова О. В. Педагогічне моделювання: функції та складові. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. 2015. № 3. С. 299–304.
181. СЕРЕДОВИЩЕ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=середовище> (дата звернення: 14.06.2023).
182. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 243 с.
183. Сидоренко В. Інноваційні напрями науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садком*. 2016. № 7-8 (48). С. 22–33.
184. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / ред. Л. Ушкалов. 2-ге вид. Харків : Вид. Савчук О. О, 2014. 1400 с.
185. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред. А. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.
186. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / ред. А. Кузьмінський. Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельн., 2002. 112 с.
187. Словник термінів і понять сучасної освіти / ред. Л. М. Михайлова ; уклад.: Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.
188. Словник української мови : в 11 т.. Київ : Наук. думка, 1970. Т.1: А-В. 799 с.
189. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / пер. з англ М. Климчук, Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр, 2013. 278 с.
190. Сойчук Р. Діагностика патріотичного виховання старших підлітків у позаурочній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. № 20 (2). С. 197–213.
191. Солонська А. А. Батьківсько-виховательська взаємодія як чинник патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.07. Київ, 2021. 236 с.

192. Солонська А. Критерії, показники та рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 5, № 34. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-5-33> (дата звернення: 23.06.2025).
193. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології : навч.-метод. посіб. для керівників шк., вчителів, кл. керівників, вихователів, слухачів ІПО. Харків : Веста ; Ранок, 2002. 128 с.
194. Сорочан Т. Співтворчість – одна з ознак технології науковометодичного супроводу. *Матер. науково-практичної конф. «Активізація творчого потенціалу учнівської молоді в контексті глобалізації освіти»*. 2012. С. 34–40.
195. Соціологія: словник термінів і понять / ред.: Є. Біленький, М. Козловець ; упоряд.: Є. Біленький та ін. Київ : Кондор, 2006. 372 с.
196. Спеціалізована школа №66 м. Маріуполя.school-66. URL: <https://osvita-mariupol.wixsite.com/school-66> (дата звернення: 19.07.2024).
197. Співак Л. М. Психологічні основи розвитку національної самосвідомості в юнацькому віці : дис. ... д-ра психол. Наук : 19.00.07. Київ, 2016. 491 с.
198. Співаковський О. Теоретико-методичні основи навчання вищої математики майбутніх вчителів математики з використанням інформаційних технологій : Дис. ... д-ра пед. Наук : 13.00.02. Київ, 2024. 534 с.
199. Стегній О. І. Національна ідентичність. *Енциклопедія Сучасної України, Том 22*. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> (дата звернення: 18.07.2023).
200. Сухомлинська О. В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Методика викладання природничих дисциплін у вищій школі». XVIII КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ]*, м. Полтава, 26–27 трав. 2011 р. / ред. М. Гриньова. Полтава, 2012.
201. Сухомлинський В. Вибр.тв. в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1980. Т. 3 : Народження громадянина. 390 с.

202. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори У 5 томах*. Київ, 1976. Т. 2. С. 147–416.
203. Сучасний психолого-педагогічний словник/ ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область): Домбр. Я.М, 2018. 473 с.
204. Тарасенко Л. Л. Цифрове середовище як місце здійснення прав інтелектуальної власності. *Україна в умовах реформування правової системи : сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 21–22 квіт. 2017 р. Тернопіль, 2017. С. 272–275.
205. Татаринцева Г. Методологічні підходи до визначення поняття «партнерство». *Наука молода*. 2007. № 8. С. 145–150.
206. Термінологічний словник. Теоретико-методичні засади трансформації професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти. / уклад.: М. Кириченко та ін. Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2002. 96 с.
207. Тернопільська В., Коломієць Т., Піонтківська І. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2014. 264 с.
208. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі. Харків : Видавництво «Каравела», 2006. 300 с.
209. Тлумачний словник з інформатики / Г.Г Півняк та ін. Дніпропетровськ : Нац. гірн. ун-т, 2010. 600 с.
210. Тодика Ю. М., Губерський Л. В. Ініціатива. *Енциклопедія Сучасної України, Том 11*. URL: <https://esu.com.ua/article-12302> (дата звернення: 23.12.2023).
211. Тютюнник М. Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження. *Вісник ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка. Вип. 96, серія «Педагогічні науки»*. Чернігів, 2012. С. 270.
212. Україна запускає платформу для об'єднання української молоді у світі «UA – Ukrainian Abroad». *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/ukrayina-zapuskaye-platformu-dlya-obyednannya-ukrayinskoyi-molodi-u-sviti-ua-ukrainian-abroad>.

213. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. Київ : Рад. шк., 1983. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. 488 с.
214. Фамілярська Л. Л. Інтеграція цифрових технологій в освітнє середовище закладу дошкільної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. № 11. С. 174–183.
215. Федик Т. В. Цифровий сторітелінг – основний інструмент навчання та спілкування ххі століття. *Modern information technologies and innovation methodologies of education in professional training methodology theory experience problems*. 2025. № 74. С. 58–66. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-74-58-66>.
216. Федоренко О. Педагогічні умови формування національно-патріотичної вихованості в учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.07. Мелітополь, 2021. 256 с.
217. Федоренко О. Світовий досвід національно-патріотичного виховання учнівської молоді: нормативно-правові та практичні аспекти. *Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету*. 2019. № 2(23). С. 152–159.
218. Федоренко О. Сутність і основні характеристики національно-патріотичної вихованості особистості: філософський аспект. *Науковий вісник мелітопольського державного педагогічного університету. серія: педагогіка*. 2017. № 18. С. 278–284.
219. Філімонова Т. В. Освітньо-виховне середовище ДНЗ як чинник патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць. педагогічні науки*. 2017. Т. 1, Вип. LXXVII. С. 113–117.
220. Філософській енциклопедичний словник / ред. Ш. В. І. Шинкарук. Київ : Абріс, 2002.
221. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Акад., 2006. 560 с.
222. Фіцула М. М. Педагогіка : Навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. Тернопіль : Навч. кн. - Богдан, 2008. 232 с.

223. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2(60). С. 11–15.
224. Цифрове освітнє середовище в закладах освіти / Р. Г. Гуревич та ін. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2023. № 73. С. 7–12.
225. Цифрове середовище. Main. URL: <https://emtd.ztu.edu.ua/view/word-3986/0> (дата звернення: 14.06.2025).
226. Цифровізація освіти – тренд, стратегія й виклик часу / Р. Пріма та ін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 3 (127). С. 183–191.
227. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. / ред. Т. П. Цюман. Київ, 2018. 56 с.
228. Череповська Н. Особливості прояву патріотизму в умовах цифровізації суспільства, освіти та інформаційної війни. *Проблеми політичної психології*. 2024. Т. 15. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-vol15-year2024-155>.
229. Черноусова Е. А. Моделювання як педагогічний феномен. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки* 2012. № 15(1). С. 161–170.
230. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник : близько 2500 термінів. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
231. Шапран О. Наукові підходи до педагогічного моделювання інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький*. 2011. № 21. С. 315–318.
232. Шапран Ю. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–42.
233. Шестоपालюк О. В. Показники ефективності виховної діяльності школи. *Modern information technologies and innovation methodologies of education in professional training methodology theory experience problems*. 2000. № 1. С. 42–45.

234. Шкільна І. Діагностика патріотичного виховання старших підлітків у позаурочній діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Кам'янець Подільський, 2009. С. 335–342.

235. Шкільна І. М. Вікові особливості виховання моральної самосвідомості старших підлітків у сучасних умовах. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 5. С. 63–67.

236. Що таке КОМПОНЕНТ - Словник іншомовник слів - Словники - Словопедія. Словники - Словопедія. URL: http://slovopedia.org.ua/36/53402/241882.html#google_vignette (дата звернення: 20.06.2023).

237. Ягоднікова В. Виховання лідерів. *Виховна робота в школі*. 2009. № 10. С. 2–36.

238. Ягоднікова В. Виховання як базовий теоретико-методологічний конструкт педагогіки і освіти. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 трав. 2020 р. Одеса, 2020. С. 303–309.

239. Ягоднікова В., Лях Н. Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: досвід реалізації. *Наша школа: науково-практичні студії*. 2024. № 4(8). С. 111–119. URL: [https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327823](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327823) (дата звернення: 22.07.2025).

240. Ягоднікова В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра : 13.00.07. Вінниця, 2016. 526 с.

241. Ягупов В. Результативний компонент навчального процесу. Вихованість, її рівні та критерії. *Електронна бібліотека підручників*. URL: https://eduknigi.com/ped_view.php?id=246 (дата звернення: 19.01.2023).

242. Як перекладається слово Компонент українською - Словотвір. *Словотвір*. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/komponent> (дата звернення: 19.04.2023).
243. Ярошинська О. О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... д-ра пед. Наук : 13.00.04. Житомир, 2015. 40 с.
244. Arkorful V., Abaidoo N. The role of e-learning, the advantages and disadvantages of its adoption in higher education. *International journal of education and research*. 2014. No. 2. P. 397–410.
245. Bader R. Berufliche Handlungskompetenz. *Die berufsbildende Schule*. 1989. No. 41. P. 73–77.
246. Biesta G. Obsolete education: reconnecting school and society. BRILL, 2019.
247. Bourdieu P. Reproduction in education, society, and culture. 2nd ed. London : Sage Publications, 1990. 254 p.
248. Buinytska O., Varchenko-Trotsenko L., Hrytseliak B. Digitization of higher education institution. *Educological discourse*. 2020. No. 1. P.64–79. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.1.6>.
249. Detjen J. Politische Bildung. Geschichte und Gegenwart in Deutschland. München ; Wien : Oldenbourg, 2007. 510 p.
250. Digital learning – brentwood park PS. *Brentwood Park PS – Stronger Together*. URL: <https://www.brentwoodparkps.vic.edu.au/digital-learning/> (date of access: 08.06.2023).
251. Digital storytelling - University of Wollongong – UOW. *University of Wollongong – UOW - A world-class University*. URL: <https://www.uow.edu.au/student/support-services/academic-skills/online-resources/assessments/digital-storytelling> (date of access: 20.07.2023).
252. Digital technology. *Access Denied*. URL: <https://www.unicef.org/innocenti/areas-of-work/digital-technology> (date of access: 17.05.2024).

253. Durkheim É. Education et sociologie. Presses Universitaires de France (PUF), 2003. 129 p.
254. Education noun - definition, pictures, pronunciation and usage notes | oxford advanced learner's dictionary at oxfordlearnersdictionaries.com. *Oxford Learner's Dictionaries | Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries.* URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/education?q=education> (date of access: 24.12.2022).
255. Erziehung – Schreibung, Definition, Bedeutung, Etymologie, Synonyme, Beispiele | DWDS. DWDS. URL: <https://www.dwds.de/wb/Erziehung> (date of access: 24.12.2022).
256. Latvia: «schools for victory»-campaign to support ukraine. *Welcome to Eurydice.* URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/news/latvia-schools-victory-campaign-support-ukraine> (date of access: 23.06.2025).
257. Learn about your rights in a digital environment. URL: <https://rm.coe.int/learn-about-your-rights-in-a-digital-environment-ukr/1680a052c2> (date of access: 03.10.2023).
258. Melissa L H., Hawks J., Gimpel Peacock G. Emotional and behavioral problems of young children, second edition: effective interventions in the preschool and kindergarten years. The Guilford Press, 2017. 256 p.
259. Mertens D. Schlüsselqualifikationen. Thesen zur Schulung für eine modern Gesellschaft. *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung.* 1974. Vol. 7, no. 1. P. 36–43.
260. Patriotic education in the US schools. *Scient. confer.*, Washington, 26–28 September 2004.
261. Reynolds G. Dana Atchley (19941-2000). A digital storytelling pioneer. URL: https://presentationzen.blogs.com/presentationzen/2005/07/dana_atchley_19.html (date of access: 01.10.2023).

262. Pavitola L., Latsone L., Usca S. The transformation of educational values via cultural offerings in the context of teacher education. *Social sciences*. 2024. Vol. 13, no. 4. P. 188. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci13040188>
263. Rogers C. Freedom to learn. 3rd ed. New York : Merrill, 1994. 406 p.
264. Rogers C. On becoming a person: a therapists view of psychotherapy. Boston : Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
265. Rogers C. R. O stawagie się osobą. Poznań : Rebis, 2002. 522 p.
266. Schelten A. Einführung in die Berufspädagogik: Vierte, Überarbeitete und Aktualisierte Auflage. Steiner Verlag Wiesbaden GmbH, Franz, 2009. 293 p.
267. Smeda N., Dakich E., Sharda N. The effectiveness of digital storytelling in the classrooms: a comprehensive study. *Smart learning environments*. 2014. Vol. 1, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s40561-014-0006-3> (date of access: 20.07.2025).
268. Szymańska M. Refleksja nad humanistyczno-kulturowym kształtem szkoły. *Humanistyczne kształcenie w teorii i w praktyce*. Pułtusk, 2016. P. 51–73.
269. U-критерій Манна-Уїтні. *EzTests.xyz*. URL : https://www.eztests.xyz/criteria/mann_whitney/#google_vignette (дата звернення: 20.05.2023).
270. Ukraine & ukrainians abroad. *Uaabroad*. URL: <https://uaabroad.org/> (date of access: 23.06.2023).
271. UNICEF Підлітковий вік. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/44506/file/Підлітковий_вік_teenagers_UA.pdf (дата звернення: 25.02.2023).
272. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe. *Internetowy System Aktów Prawnych*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059> (date of access: 23.06.2023).
273. Yahodnikova V. V. Peculiarities of the training of higher education applicants for the degree of doctor of philosophy: a proactive-participative approach. *European integration of Ukrainian science: issues and challenges* : II International Scientific-Practical Conference of Vice-Rectors for Research of Ukrainian Higher

Education Institutions, 24–27 жовт. 2024 р. 2024. С. 71–74. DOI:
<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-17>.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОНОДАВЧА ТА РЕГУЛЯТИВНА БАЗА З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1. Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання : Постанова Каб. Міністрів України від 17.10.2018 № 845 : станом на 4 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2018-п#Text>
2. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2019 році : Постанова Верхов. Ради України від 18.12.2018 № 2654-VIII : станом на 30 трав. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-19#Text>
3. Про Голодомор 1932-1933 років в Україні : Закон України від 28.11.2006 № 376-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>
4. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III : станом на 24 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
5. Про День Гідності та Свободи : Указ Президента України від 13.11.2014 № 872/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text>
6. Про День захисника України : Указ Президента України від 14.10.2014 № 806/2014 : станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806/2014#Text>
7. Про День Соборності України : Указ Президента України від 13.11.2014 № 871/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871/2014#Text>
8. Про Державний герб України : Постанова Верхов. Ради України від 19.02.1992 № 2137-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-12#Text> (дата звернення: 24.07.2025).
9. Про Державний Гімн України : Закон України від 06.03.2003 № 602-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15#Text>
10. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність наказ Міністерства освіти і

науки України від 16.06.2015 № 641 : Наказ МОН України від 06.06.2022 № 527.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

11. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII : станом на 27 лип. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> .

12. Про затвердження плану заходів із вшанування подвигу учасників Революції Гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні на 2021-2025 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 17.02.2021 № 112-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2021-p#Text>

13. Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 08.12.2009 № 1494-р.

14. Про затвердження Рекомендацій, щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України : Наказ МОН України від 07.09.2000 № 439. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0439290-00#Text>.

15. Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917 - 1921 років : Указ Президента України від 22.01.2016 № 17/2016.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/2016#Text> .

16. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX : станом на 1 січ. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> .

17. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : Постанова Каб. Міністрів України від 15.12.2023 № 1322 : станом на 5 лют. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-p#Text>.

18. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : Закон України від 09.04.2015 № 315-VIII : станом на 15 черв. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text> .

МЕТОДИКА Т. ЕЛЕРСА: ДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЇ ДО УСПІХУ ТА УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ.

Онлайн-опитування <https://testoteka.info/uk/test/volitional/ehlers-s>

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити швидше, ніж відкласти на потім.
2. Якщо помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання, я легко дратуюся.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, найчастіше я приймаю рішення одним з останніх.
5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Я більш вимогливий до себе, ніж до інших.
8. Я доброзичливіший за інших.
9. Якщо я відмовляюся від складного завдання, згодом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликі паузи для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в роботі не завжди однакові.
13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якої я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше похвали.
15. Знаю, що колеги вважають мене діловою людиною.
16. Подолання перешкод сприяє тому, що мої рішення стають більш категоричними.
17. На моєму честолюбстві легко зіграти.
18. Якщо я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. Виконуючи роботу, я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.

22. У житті небагато речей важливіше грошей.

23. Якщо мені треба буде виконати важливе завдання, я ніколи не думаю ні про що інше.

24. Я менш честолобний, ніж багато інших.

25. Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.

26. Якщо я розташований до роботи, роблю її краще і більш кваліфіковано, ніж інші.

27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, здатними наполегливо працювати.

28. Коли у мене немає роботи, мені не по собі.

29. Відповідальну роботу мені доводиться виконувати частіше за інших.

30. Якщо мені доводиться приймати рішення, намагаюся робити це якомога краще.

31. Іноді друзі вважають мене ледачим.

32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від колег.

33. Протидіяти волі керівника безглуздо.

34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.

35. Якщо у мене щось не ладиться, я стаю нетерплячим.

36. Зазвичай я звертаю мало уваги на свої досягнення.

37. Якщо я працюю разом з іншими, моя робота більш результативна, ніж у інших.

38. Не доводжу до кінця багато, за що беруся.

39. Заздрю людям, які не завантажені роботою.

40. Не заздрю тим, хто прагне до влади.

41. Якщо я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти піду на крайні заходи.

Ключ. Розрахунок значень.

По 1 балу нараховується за відповідь «так» на питання: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41 і «ні» - на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються.
Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація результатів методики мотивації до успіху

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів - низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бал - дуже високий рівень мотивації до успіху.

**Опитувальник для визначення рівня національно-патріотичної
вихованості**

Інструкція: Дайте відповідь на запитання, обираючи один із варіантів:

- А – завжди / повністю згоден
- Б – часто / скоріше згоден
- В – інколи / частково згоден
- Г – ніколи / не згоден

Блок 1. Ціннісне ставлення до Батьківщини

1. Я відчуваю гордість за свою країну та її історію.
2. Для мене важливо, щоб Україна зберігала свою незалежність і суверенітет.
3. Я поважаю Конституцію та закони України й вважаю їх важливими для суспільства.
4. Я відчуваю відповідальність за майбутнє своєї країни.

Блок 2. Громадянська активність

5. Я беру участь у суспільних або волонтерських ініціативах, спрямованих на підтримку громади чи країни.
6. Я розумію свої громадянські обов'язки та намагаюся їх виконувати.
7. Я вважаю важливим проявляти активну громадянську позицію (наприклад, голосувати на виборах, відстоювати права громадян).

Блок 3. Повага до української культури та традицій

8. Я шаную національні традиції, свята, звичаї та намагаюся їх дотримуватися.
9. Я цікавлюся українською культурою, літературою, мистецтвом.
10. Я підтримую популяризацію українських культурних цінностей у світі.

Блок 4. Військово-патріотичне виховання та готовність до захисту Батьківщини

11. Я розумію значення Збройних Сил України та поважаю тих, хто захищає країну.

Продовження додатка В

12. Я готовий(-а) допомагати військовим, підтримувати заходи, спрямовані на обороноздатність держави.

13. У разі необхідності я готовий(-а) захищати Батьківщину.

Блок 5. Ставлення до державної мови

14. Я вільно володію українською мовою та використовую її в повсякденному житті.

15. Я вважаю важливим розвиток і популяризацію української мови.

16. Я підтримую ідею, що українська мова є важливим елементом національної ідентичності.

17. Я відстоюю право української мови бути основною у сфері освіти, культури, медіа та державного управління.

Блок 6. Екологічна свідомість та відповідальність

18. Я активно займаюся захистом навколишнього середовища (наприклад, сортування сміття, економія води, енергозбереження).

19. Я вважаю, що збереження природи є частиною національної відповідальності та гордості.

20. Я підтримую ініціативи, спрямовані на збереження екології та розвитку сталого способу життя.

21. Я усвідомлюю важливість збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь та для моєї країни.

Розшифровка

За кожну відповідь «А» – 3 бали, «Б» – 2 бали, «В» – 1 бал, «Г» – 0 балів.

Високий рівень (41–60 балів). Людина проявляє глибоку любов до Батьківщини, усвідомлює свою відповідальність перед суспільством, бере активну

Продовження додатка В

участь у громадському житті, дотримується національних традицій, використовує державну мову, готова захищати Україну, має високий рівень екологічної свідомості та бере участь у ініціативах для збереження природи.

Достатній рівень (30–40 балів)

Має сформовану патріотичну позицію, розуміє громадянські обов'язки, підтримує традиції та культурну спадщину, вживає українську мову, але активність у громадських ініціативах може бути недостатньою. Екологічна свідомість на середньому рівні, але участь у екологічних ініціативах може бути обмежена.

Середній рівень (18–29 балів):

Частково усвідомлює значення національно-патріотичних цінностей, проте його/її громадянська позиція може бути пасивною. Дотримується традицій ситуативно, рідко використовує українську мову у повсякденному житті, мало бере участь у суспільно важливих заходах. Екологічна свідомість та відповідальність на низькому рівні.

Низький рівень (0–17 балів):

Байдужість до національних традицій, відсутність зацікавленості у культурному житті та громадських ініціативах. Людина не усвідомлює власної відповідальності перед суспільством, може мати негативне ставлення до патріотичних цінностей, рідко або неохоче використовує державну мову. Екологічне мислення та практики відсутні.

Когнітивний критерій (знання та усвідомлення):

Відповідає питанням, що оцінюють знання про історію, культуру, символіку, мову, державний устрій та громадянські права.

Питання: 3, 6, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17

Емоційно-рефлексійний критерій (ціннісні орієнтації та почуття):

Відповідає питанням, що стосуються емоційного ставлення до країни, культури, мови, історії та народу.

Питання: 1, 2, 4, 11, 19

Ціннісно-мотиваційний критерій (ставлення до національних ідеалів):

Відповідає питанням, що оцінюють прийняття національних ідеалів, моральних принципів та готовність їх відстоювати.

Питання: 5, 7, 12, 13, 18, 20, 21

Продовження додатка В

Діяльнісний критерій (практична реалізація цінностей): Відповідає питанням, що оцінюють участь у патріотичних заходах, дотримання правових норм, використання української мови та підтримку культури.

Питання: 5, 6, 7, 12, 13, 18, 19, 20, 21

КАРТА СПОСТЕРЕЖЕНЬ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ (КОГНІТИВНИЙ КРИТЕРІЙ)

**Карта спостережень за учнями для визначення рівня сформованості
національно-патріотичного виховання**

Клас: _____ **Класний керівник:** _____

Дата спостереження: _____

Учень	Когнітивний критерій (знання, усвідомлення, розуміння)	Емоційно-рефлексійний критерій (ціннісні орієнтації, почуття)	Ціннісно-мотиваційний критерій (ставлення до національних ідеалів)	Діяльнісний критерій (практична реалізація цінностей)	Загальний рівень (низький, середній, Достатній, високий)	Примітки

Інструкція з використання:

1. Класний керівник заповнює карту на основі спостережень за поведінкою учня у навчальному процесі, позаурочній діяльності та спілкуванні.
2. Відзначається рівень сформованості кожного критерію (низький, задовільний, достатній, високий).
3. У графі «Примітки» фіксуються додаткові спостереження або рекомендації щодо подальшого розвитку патріотичного виховання учня.
4. Карта використовується для індивідуального підходу до виховання учнів та корекції освітньої роботи.

Класний керівник: _____ **Дата:** _____

Додаток Д

Ця карта спостережень призначена для вчителів-предметників з метою фіксації проявів когнітивного рівня національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти. Вона охоплює знання з історії, культури, державної символіки, національних цінностей та вміння їх усвідомлено застосовувати.

Прізвище, ім'я учня,	Клас	Знання з історії та культури України	Знання державних символів	Аргументація патріотичних суджень	Розуміння понять національної ідентичності	Усвідомлення значення національних цінностей	Рівень	Коментар учителя

Пояснення до критеріїв

1. Виявляє знання з історії та культури України, орієнтується в ключових історичних подіях, традиціях, видатних постатях.
2. Знає державні символи та їх значення, може назвати й пояснити значення герба, гімну, прапора.
3. Аргументує свою думку щодо національно-патріотичних тем, висловлює власне ставлення до питань, пов'язаних з Батьківщиною, свободою, нацією.
4. Володіє поняттями національної ідентичності, використовує поняття «громадянин», «народ», «українська держава», «національні інтереси» тощо.
5. Усвідомлює значення національних цінностей.

ОПИТУВАННЯ ДЛЯ БАТЬКІВ ЩОДО РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ ДИТИНИ

Інструкція: Оберіть відповідь, яка найбільше відповідає спостереженням за вашою дитиною.

А – завжди / повністю згоден Б – часто / скоріше згоден В – інколи / частково згоден Г – ніколи / не згоден

Когнітивний критерій (знання та усвідомлення)

1. Моя дитина знає основні події та визначні постаті в історії України.
2. Вона розуміє значення державних символів України (герб, гімн, прапор).
3. Дитина усвідомлює важливість знання української мови як основи національної ідентичності.
4. Вона проявляє інтерес до української культури, традицій та народних свят.
5. Моя дитина обізнана щодо основних прав і обов'язків громадянина України.

Емоційно-рефлексійний критерій (ціннісні орієнтації та почуття)

6. Дитина відчуває гордість за свою країну.
7. Вона демонструє шанобливе ставлення до українських традицій, культури та історії.
8. Дитина виявляє емпатію та повагу до представників інших національностей, що мешкають в Україні.
9. Вона позитивно ставиться до необхідності збереження та примноження національної спадщини.

Ціннісно-мотиваційний критерій (ставлення до національних ідеалів)

10. Дитина усвідомлює свою відповідальність за майбутнє України.
11. Вона проявляє інтерес до суспільного життя громади та країни.
12. Дитина розуміє важливість дотримання законів України.

13. Вона вважає, що кожен громадянин має право і відповідальність захищати Україну (мирними або іншими засобами у разі необхідності).

Діяльнісний критерій (практична реалізація цінностей)

14. Дитина активно бере участь у шкільних чи громадських заходах патріотичного спрямування.

15. Вона використовує українську мову в повсякденному житті.

16. Дитина дотримується моральних та правових норм у суспільстві.

17. Вона долучається до збереження національної культури, мови та природи (екологічна свідомість як частина національної ідентичності).

Ключ За кожну відповідь «А» – 3 бали, «Б» – 2 бали, «В» – 1 бал, «Г» – 0 балів.

Підсумуйте бали та визначте рівень сформованості національно-патріотичної вихованості вашої дитини:

Високий рівень (40–51 бали): Ваша дитина має сформовані національно-патріотичні цінності, глибоко усвідомлює свою роль у житті країни, поважає історію, традиції, мову та дотримується громадянських обов'язків.

Достатній рівень (26–39 бали): Дитина проявляє національно-патріотичні переконання, однак інколи потребує додаткової мотивації та підтримки у їхньому розвитку.

Задовільний рівень (13–25 бали): Дитина має загальне уявлення про національні цінності, але ще не повною мірою інтегрувала їх у своє життя.

Низький рівень (0–12 бали): Дитина потребує додаткового ознайомлення з національною культурою, історією та правами громадянина для розвитку патріотичної свідомості.

Опитування по самооцінюванню підлітків

Інструкція: Оберіть відповідь, яка найбільше відповідає вашій позиції:

- А – завжди / повністю згоден
- Б – часто / скоріше згоден
- В – інколи / частково згоден
- Г – ніколи / не згоден

Блок 1. Любов до Батьківщини та її захист

1. Я пишаюся тим, що я – громадянин(-ка) України.
2. Я готовий(-а) захищати свою країну, якщо виникне така необхідність.
3. Для мене важливо, щоб Україна залишалася незалежною та суверенною державою.
4. Я відчуваю відповідальність за майбутнє своєї країни.

Блок 2. Громадянська активність та відповідальність

5. Я беру активну участь у суспільному житті своєї громади або країни.
6. Я підтримую демократичні цінності та права людини.
7. Я усвідомлюю важливість дотримання законів України та виконую їх.
8. Я готовий(-а) допомагати іншим у волонтерських чи соціальних проєктах.

Блок 3. Культурна ідентичність та історична пам'ять

9. Я знаю та поважаю історію України, її визначних постатей і події.
10. Я підтримую українські традиції, свята та культурну спадщину.
11. Я цікавлюся українською літературою, мистецтвом і музикою.

Блок 4. Державна мова як цінність

12. Я вважаю українську мову важливим елементом національної ідентичності.

13. Я регулярно користуюся українською мовою в повсякденному житті.

14. Я підтримую розвиток і популяризацію української мови у сфері освіти, культури та медіа.

15. Я вважаю, що кожен громадянин України має знати й використовувати державну мову.

Блок 5. Екологічна свідомість як частина патріотизму

16. Я усвідомлюю, що природні ресурси України є національним багатством, і підтримую їх збереження.

17. Я беру участь у заходах із захисту довкілля або дотримуюся екологічної культури у повсякденному житті.

18. Я вважаю важливим розвиток екологічної освіти та екологічно відповідального способу життя.

Ключ до самооцінювання

За кожную відповідь «А» – 3 бали, «Б» – 2 бали, «В» – 1 бал, «Г» – 0 балів.

Підсумуйте бали та визначте рівень сформованості національно-патріотичних цінностей:

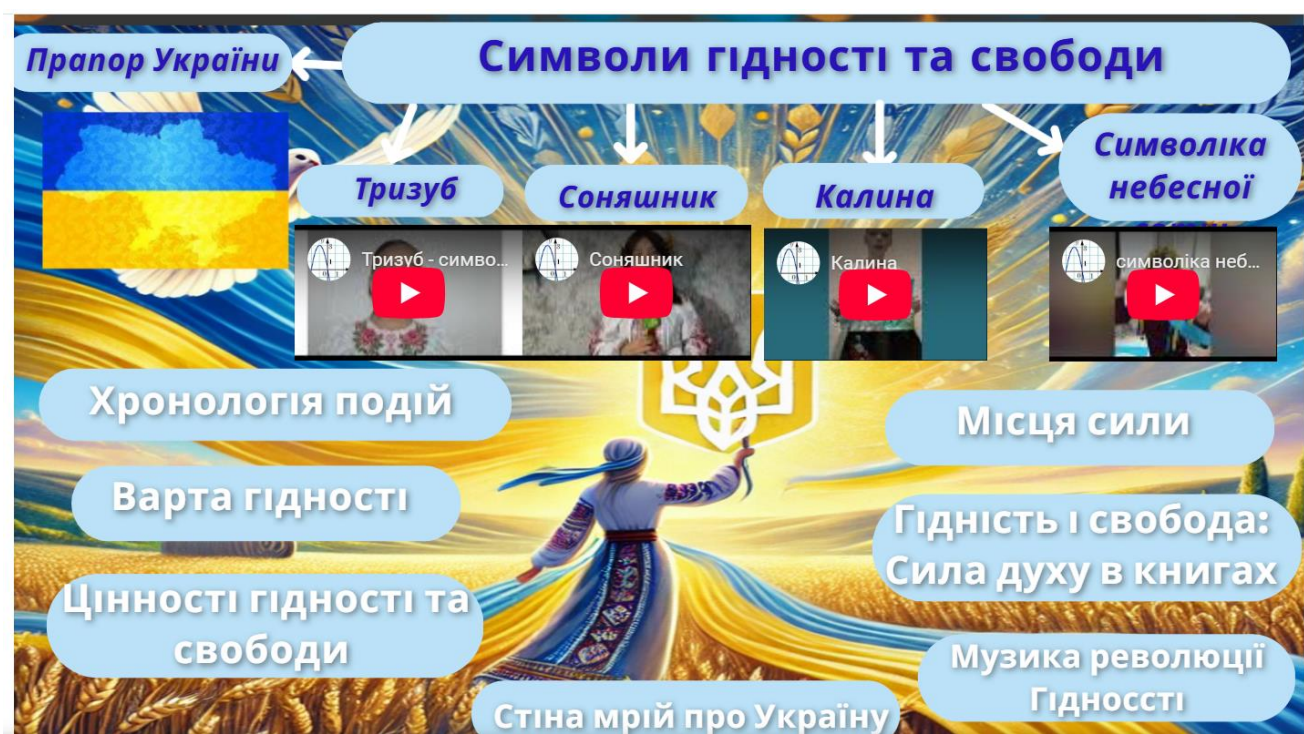
Високий рівень (45–54 бали): підліток має глибоко сформовані національно-патріотичні цінності, свідомо підтримує розвиток України, користується українською мовою, зберігає культурну спадщину та дотримується екологічної відповідальності.

Достатній рівень (30–44 бали): підліток має сформовані патріотичні переконання, підтримує українську мову, культуру та громадянську активність, але не завжди бере активну участь у суспільному житті або екологічних ініціативах.

Задовільний рівень (14–29 бали): підліток усвідомлює значення патріотизму, але не завжди його проявляє. Використання української мови, громадянська та екологічна активність можуть бути ситуативними або недостатньо усвідомленими.

Низький рівень (0–14 бали): підліток виявляє байдужість до національної культури, мови, екологічної відповідальності, рідко бере участь у громадському житті, має слабку національну свідомість.

Характеристку рівнів підліток не бачить

<https://view.genially.com/673dd79611b116bba5b60bb5/interactive-content-den-gidnosti-ta-svobodi>

Традиції збігаються й свята
Українсько-грецького народу.
Мангушська громада молода,
А обряд живе від роду і до роду.

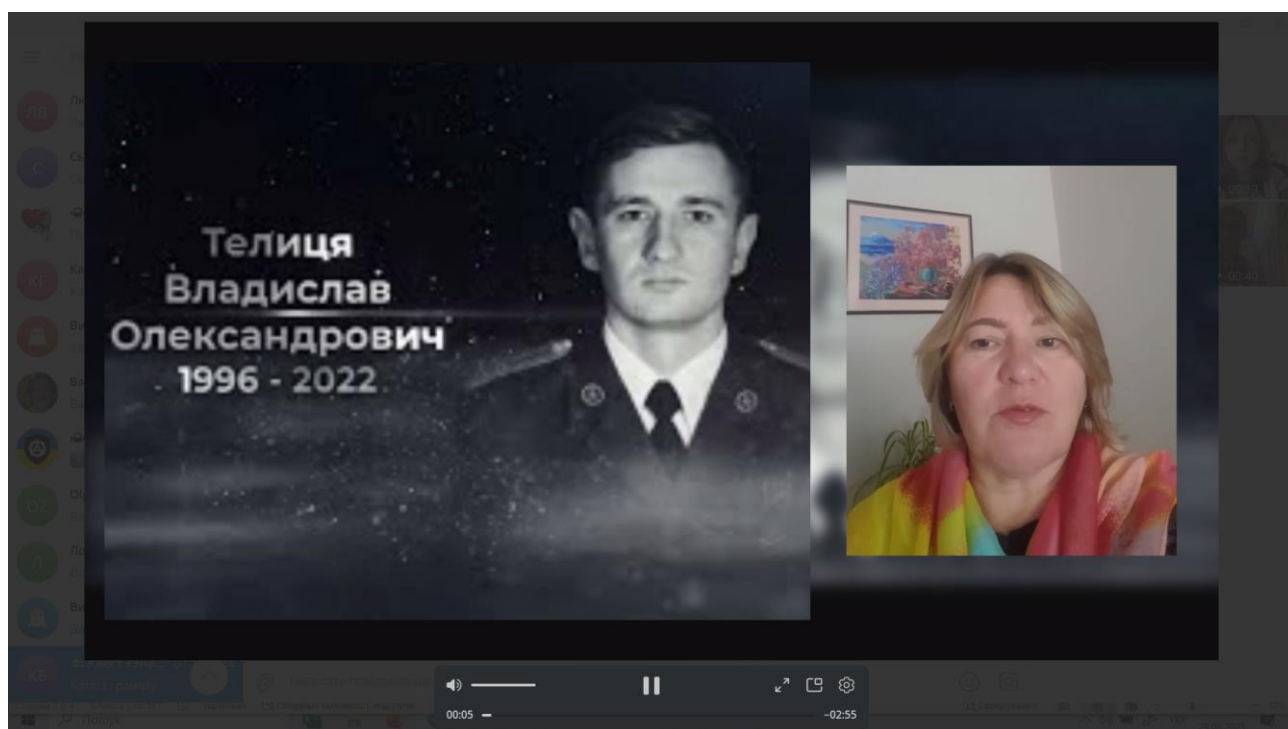
Фота – Хрещення, М'ясопуст – Пухреясь,
Великдень – Басха, Йоварх – Вознесіння...
Команда наша зветься **«Вільний птах»**,
Для колажа обрала Різдво і Масниці весілля.

Греки Надазов'я й українці
На Різдвоносять зірку святу.
Збираються, щоб не будь наодинці.
Готують узвар, кураб'є і кутю.

На Масницю в нас народні ігри,
Ярмарок і виставки майстринь.
Зустрічають весну і дорослі, й діти
У традиціях минулих поколінь.

Панаїрь – найсакральніше свято –
Вуличне або сільське зібрання.
Готуються довго й завзято –
Обітниця, трапеза і змагання.

https://youtu.be/Yn9hKWd_m4o

Щовесни тисячі
перелітних птахів
повертаються додому.
Вони потребують
нашого захисту!

**ЗРОБИМО СВІТ
КРАЩИМ ДЛЯ
ПТАХІВ ТА ДЛЯ
НАС!**

**ЯК МОЖНА
ДОПОМОГТИ?**

- Встановлювати шпаківні та годівнички.
- Не руйнувати гнізда.
- Зберігати природні місця гніздування.

**ДЕНЬ ЗУСТРІЧІ ПТАХІВ
ЗБЕРЕЖЕМО
КРИЛАТИХ
МАНДРІВНИКІВ!**

<https://youtu.be/UAPQFY27j9I>

*Методичні рекомендації
для педагогів
щодо використання цифрових
інструментів у впровадженні
національно-патріотичного
виховання*

Анотація

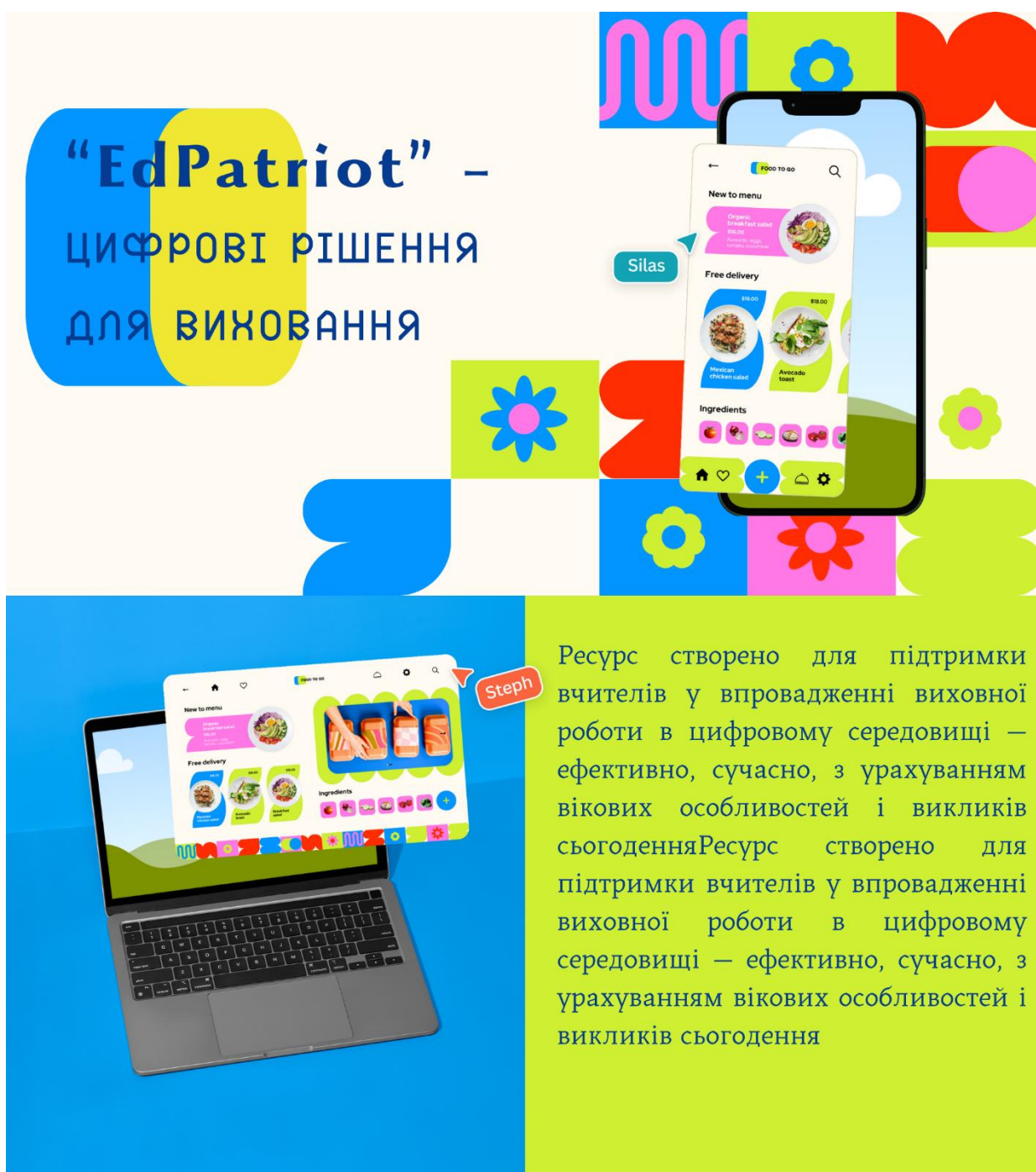
Методичні рекомендації спрямовані на підтримку педагогів закладів загальної середньої освіти та надання практичних орієнтирів щодо ефективного застосування цифрових інструментів у процесі впровадження національно-патріотичного виховання підлітків засобами сучасних цифрових технологій.

Рекомендації враховують вимоги Концепції "Нова українська школа" та орієнтовані на формування громадянських цінностей, національної ідентичності, медіаграмотності та активної позиції здобувачів освіти в цифровому освітньому середовищі.

Рекомендації можуть бути використані класними керівниками, виховниками, учителями-предметниками, педагогами-організаторами заступниками директорів виховної роботи, керівниками гуртків.

Автор: Лях Наталія

<https://online.fliphtml5.com/zwcox/eilf/>

<https://www.canva.com/design/DAGrjUYoVKc/zn3KlimAUtdBSHxY6UHRPw/>

edit

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА – СПІЛЬНА СПРАВА

Пам'ятка для батьків щодо захисту дітей у цифровому просторі на шляху національно-патріотичного становлення

Шановні батьки!

У сучасному цифровому світі національно-патріотичне виховання відбувається не лише у класі, а й у віртуальному середовищі. Формування національної самосвідомості, любові до України, поваги до культурної спадщини можливе за умови безпечної взаємодії дитини з цифровими ресурсами. Успішність цього процесу потребує партнерства між школою та родиною.

Скористайтесь порадами, які допоможуть вам забезпечити цифрову безпеку вашої дитини та підтримати її в патріотичному зростанні.

10 порад відповідального батьківства у цифрову добу

- 1. Обговорюйте з дитиною патріотичні цінності та інформацію, яку вона споживає онлайн.** Разом аналізуйте відео, тексти, мемі: це зміцнює критичне мислення та ідентичність.
- 2. Перевіряйте достовірність контенту.** Навчіть дитину розрізняти фейки, маніпуляції та ворожу пропаганду в інформаційному просторі.
- 3. Встановіть правила безпечного користування гаджетами.** Обмеження часу в інтернеті, заборона на нічні сеанси, заборона на спілкування з незнайомцями — усе це створює зону довіри.
- 4. Використовуйте батьківський контроль.** Встановіть на пристрої дитини спеціальні застосунки, що допомагають захищати її від небажаного контенту.
- 5. Заохочуйте участь у патріотичних онлайн-проектах.** Допомогайте дитині брати участь у конкурсах, челенджах, флешмобах, що сприяють пізнанню української культури та історії.
- 6. Будьте прикладом.** Демонструйте власне відповідальне ставлення до цифрового середовища — бережіть час, поширюйте достовірну інформацію, беріть участь у важливих подіях.
- 7. Досліджуйте разом.** Створіть сімейні традиції спільного перегляду документальних фільмів, створення презентацій чи відео на національно-патріотичну тематику.
- 8. Обговорюйте цифрові ризики.** Розкажіть про кібербулінг, шахрайство, і як діяти у разі загрози. Дитина має знати, що завжди може звернутися до вас.
- 9. Співпрацюйте зі школою.** Дізнавайтеся про цифрові ініціативи закладу, долучайтеся до спільних заходів — виховання патріотизму можливе лише в єдності.
- 10. Підтримуйте емоційне благополуччя дитини.** Безпека в інтернеті — не лише про технічний захист, а й про довірливі стосунки з дорослими.

Пам'ятайте: цифрове середовище — це нова територія виховання, де спільна участь школи та батьків забезпечує гармонійний розвиток дитини, формує її національну гідність та свідоме громадянство.

Додаток У

Емпіричні частоти критерію Пірсона χ^2 за всіма критеріями ЕГ і КГ й очікувана частота f

Рівень	Емпіричні частоти (≈)		Сума частот у рядку	$f_e = \frac{\text{сума частот у рядку} * \text{сума частот у стовпці}}{\text{загальна сума}}$	
	ЕГ	КГ		ЕГ	КГ
Цінісно-мотиваційний критерій					
Високий	39	23	62	19,77	11,21
Достатній	63	30	92	31,77	14,66
Задовільний	43	74	118	21,95	36,65
Низький	7	21	28	3,53	10,48
Сума частот	148	152	Загальна сума: 300		
Когнітивний критерій					
Високий	54	29	83	42,30	41,19
Достатній	63	56	119	60,27	58,68
Задовільний	32	56	88	44,55	43,38
Низький	3	7	10	4,87	4,75
Сума частот	148	152	Загальна сума: 300		
Діяльнісний критерій					
Високий	54	27	81	41,22	40,14
Достатній	65	53	118	59,63	58,06
Задовільний	24	57	81	40,95	39,87
Низький	9	11	20	10,20	9,93
Сума частот	148	152	Загальна сума: 300		
Емоційно-рефлексійний критерій					
Високий	56	24	80	40,56	39,49
Достатній	65	48	113	57,38	55,87
Задовільний	29	72	101	51,18	49,83
Низький	2	3	6	2,89	2,81
Сума частот	148	152	Загальна сума: 300		

Продовження додака У

**Обчислення критерію Пірсона χ^2 за всіма критеріями розвитку
національно-патріотичної вихованості підлітків ЕГ і КГ на підсумковому
етапі експерименту**

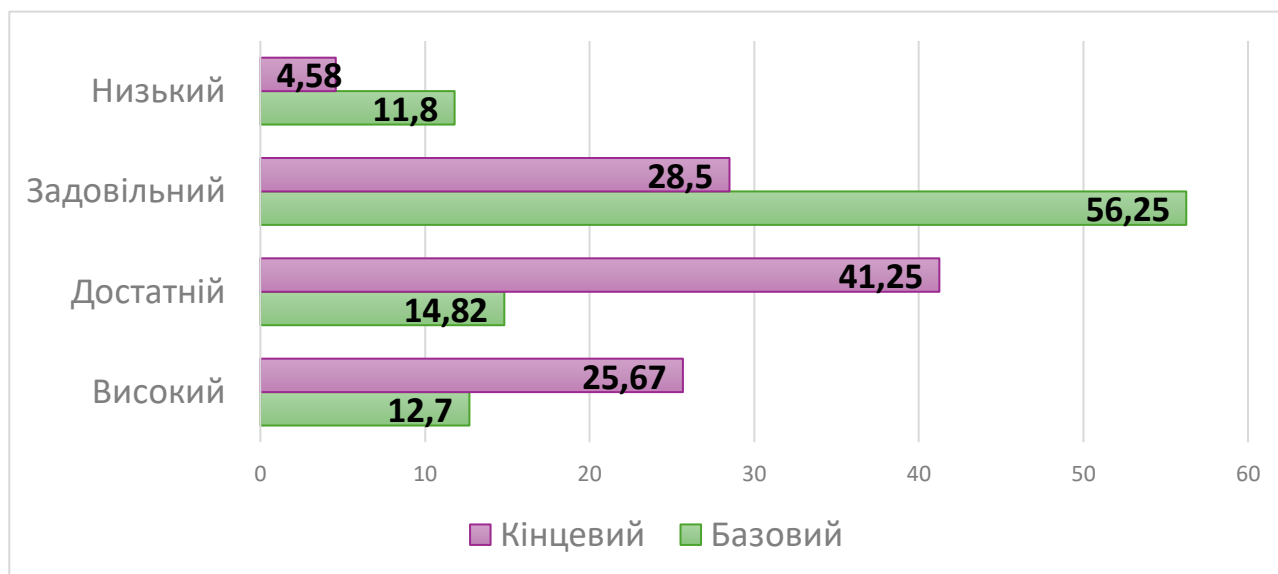
f_o	f_e	$f_o - f_e$	$(f_o - f_e)^2$	$\frac{(f_o - f_e)^2}{f_e}$
Цінісно-мотиваційний критерій				
39	31,29	7,73	59,77	1,91
23	30,46	-7,73	59,77	1,96
63	31,77	30,93	956,79	30,12
30	45,59	-15,87	252,01	5,53
43	21,95	21,37	456,73	20,81
74	58,02	16,27	264,78	4,56
7	3,53	3,43	11,80	3,34
21	13,92	7,33	53,78	3,86
$\chi^2 = 31,42$				
Когнітивний критерій				
54	54	42,30	11,70	136,89
27	29	41,19	-12,19	148,60
63	63	60,27	2,73	7,45
46	56	58,68	-2,68	7,18
33	32	44,55	-12,55	157,50
68	56	43,38	12,62	159,26
2	3	4,87	-1,87	3,50
7	7	4,75	2,00	4,01
$\chi^2 = 15,86$				
Діяльнісний критерій				
54	41,22	12,78	163,33	3,96
27	40,14	-13,14	172,66	4,30
65	59,63	5,37	28,84	0,48
53	58,06	-5,06	25,60	0,44
24	40,95	-16,95	287,30	7,02
57	39,87	17,03	290,02	7,27
9	10,20	-1,20	1,44	0,14
11	9,93	1,07	1,14	0,12
$\chi^2 = 23,73$				

Продовження додата У

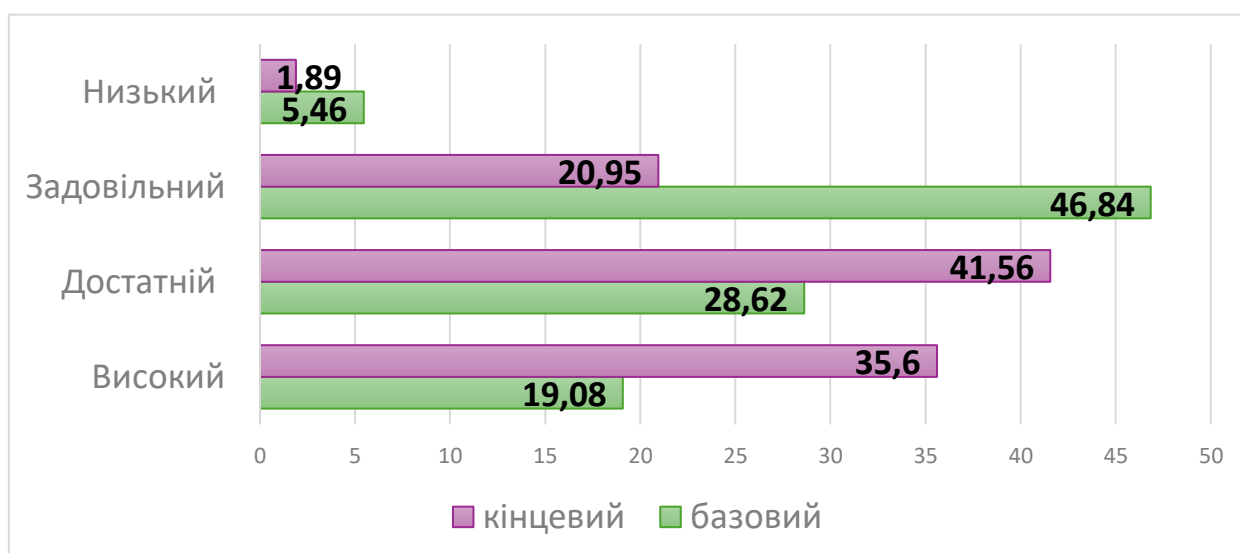
Емоційно-рефлексійний критерій				
56	40,56	15,44	238,39	5,88
24	39,49	-15,49	239,94	6,08
65	57,38	7,62	58,06	1,01
48	55,87	-7,87	61,94	1,11
29	51,18	-22,18	491,95	9,61
72	49,83	22,17	491,51	9,86
2	2,89	-0,89	0,79	0,27
3	2,81	0,19	0,04	0,01
$\chi^2 = 33,84$				

Додаток Ф

Рівні національно-патріотичної вихованості підлітків за ціннісно-мотиваційним критерієм в ЕГ до та після формувального етапу експерименту, %

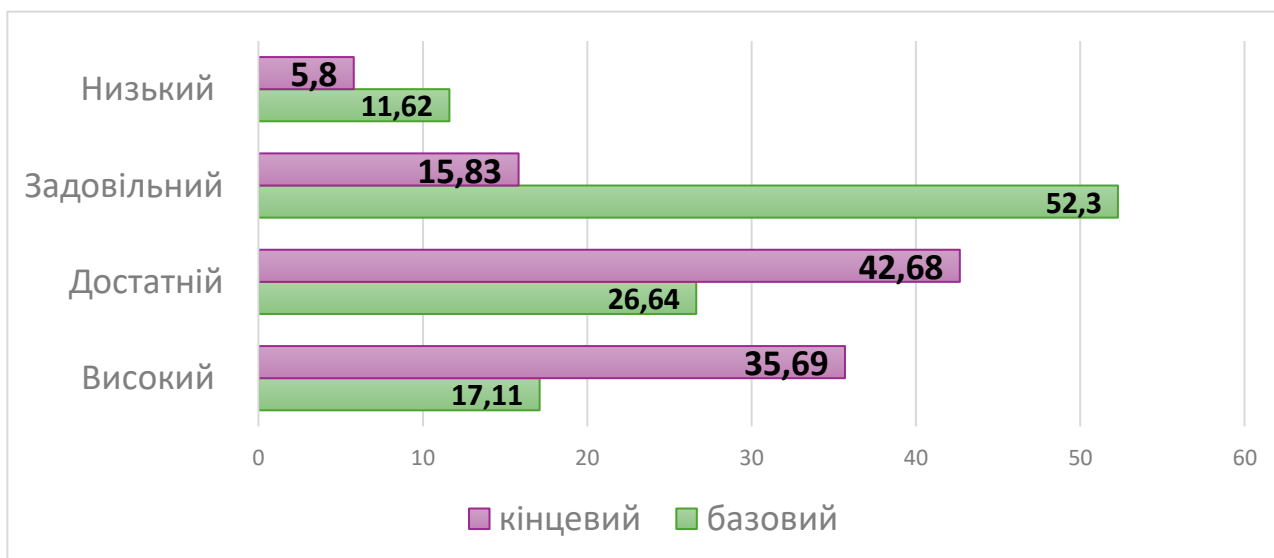

Рівні національно-патріотичної вихованості за когнітивним критерієм в ЕГ до та після формувального етапу експерименту, %

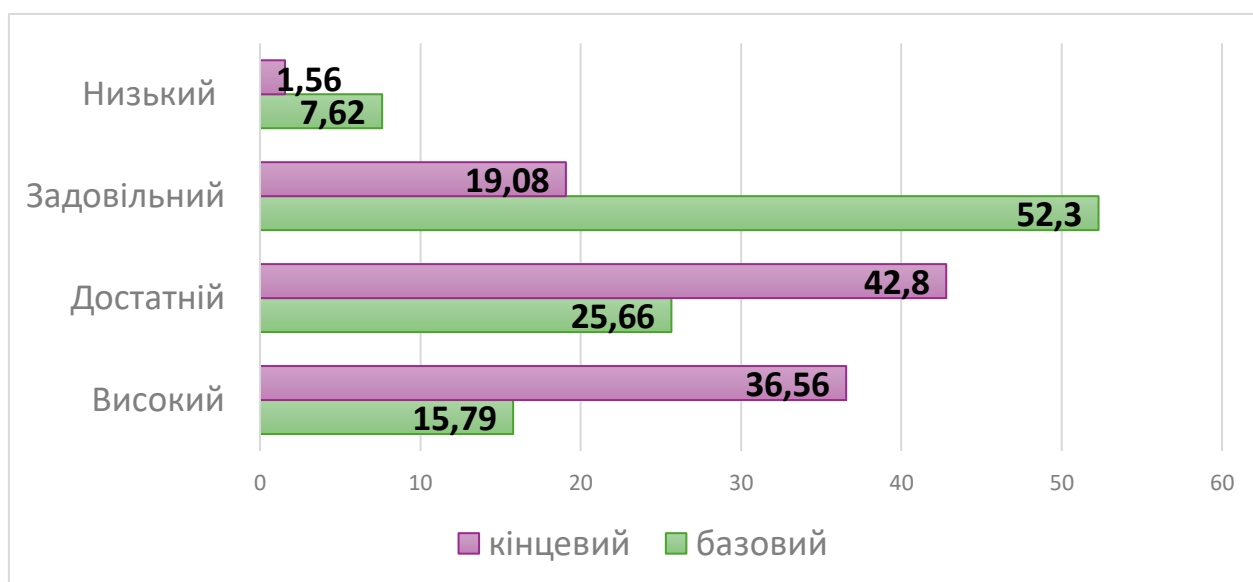

Продовження додатка Ф

Рівні національно-патріотичної вихованості за діяльнісним критерієм в ЕГ до та після формувального етапу експерименту, %

Рівні національно-патріотичної вихованості за емоційно-рефлексійним критерієм в ЕГ до та після формувального етапу експерименту, %

Відомості про впровадження результатів дослідження

ВІДДІЛ ОСВІТИ МАНГУШСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МАНГУШСЬКИЙ ОПОРНИЙ ЗАКЛАД»
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І-ІІІ СТУПЕНІВ»
МАНГУШСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ
МАРІУПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
(КЗ «МАНГУШСЬКИЙ ОЗЗСО І-ІІІ СТУПЕНІВ»)

вул. Горького, 62, смт Мангуш, Маріупольський район, Донецька область 87400,

тел./факс 0 892 500 549, e-mail: kz.mangushzzso@gmail.com

вебсайт: <https://kzmangushzzso.wixsite.com/ozzso> Код ЄДРПОУ 25689652

Від 27.05.2025 № 62

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому
середовищі закладу загальної середньої освіти»
Лях Наталії Григорівни, представленого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Комунальний заклад «Мангушський опорний заклад» загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області виступав у 2023/2024 та 2024/2025 навчальних роках базою для впровадження моделі національно-патріотичного виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти, розробленою здобувачем третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

Реалізована модель національно-патріотичного виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу освіти поєднувалася з виховною проблемою закладу освіти: *«Виховання учня, як громадянина України, національно свідомої, життєво і соціально компетентної особистості»*.

КЗ «Мангушський ОЗЗСО I-III ступенів» надає освітні послуги у дистанційному форматі навчання через створене цифрове освітнє середовище. Здобувачами освіти є діти Мангушської громади, які знаходяться як ВПО на підконтрольній Україні території, є зовнішньо переміщеними (за кордоном) та знаходяться на ТОТ, а також з інших громад Маріупольського району та м. Маріуполь, інших областей, зокрема Запорізької.

Протягом впровадження моделі національно-патріотичного виховання були реалізовані всі педагогічні умови.

Як результат впровадження педагогічної умови використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту маємо активність здобувачів освіти у створенні власного контенту, що підтверджується кількістю призових місць у Всеукраїнських і обласних конкурсах національно-патріотичного спрямування.

Через успішну реалізацію педагогічної умови щодо організації соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі учнями було самостійно ініційовано ряд заходів та активностей, зокрема, участь у Всеукраїнському цифровому флешмобі «Україна єднає – 2025» з нагоди Дня Єднання України, створення сторінки учнівського самоврядування в соціальних мережах з метою поширення національно-патріотичного контенту серед молоді. Активно долучалися із власними ідеями щодо участі в обласному національно-патріотичному квесті «Знай, люби, бережи», в якому команда школи посіла II місце (2024/2025 н.р.) та III місце (2023/2024 н.р.).

Щодо педагогічної умови забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного

виховання Лях Н.Г. було проведено вебінари, майстер-класи, надавалися індивідуальні консультації педагогам щодо використання цифрових інструментів в освітній діяльності. Педагоги закладу високо оцінили методичні рекомендації щодо забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання, які розробила Лях Н.Г., та активно користувалися цифровим навігатором педагога «EdPatriot – цифрові рішення для виховання», який згодом став поповнюватися і цифровими продуктами, створеними педагогами школи, що є підтвердженням успішної реалізації даної педагогічної умови.

В наслідок реалізації педагогічної умови формування партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками через залучення до цифрових проєктів національно-патріотичного спрямування в КЗ «Мангушський ОЗЗСО І-ІІІ ступенів» спостерігається активність батьків, які беруть участь у конкурсах, заходах, цифрових проєктах, є активними учасниками дискусійних панелей, що є проявом партнерської взаємодії. На початку реалізації моделі національно-патріотичного виховання в батьківських спільнотах класними керівниками була поширена пам'ятка для батьків «Цифрова безпека – спільна справа», яку розробила Лях Н.Г.

Результати впровадження моделі національно-патріотичного виховання в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти засвідчили суттєві позитивні зміни національно-патріотичної свідомості підлітків, їх ініціативності, емпатії, мотивації прагнення зберігати національну і культурну спадщину. Запропонована модель довела свою практичну ефективність в умовах цифрового освітнього середовища закладу освіти.

Директор

27 травня 2025 р.

Олена ЛЕСЬКО

УКРАЇНА
ЛІЦЕЙ № 4

ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

ПІВДЕННІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
пр. Григорівського Десанту 24-А, Одеська обл., Одеський р-н, м.Південне, 65481, тел./факс
(04842) 3-01-14, код ЄДРПОУ 40736061 E-mail: nwo4@ukr.net, веб-сайт:
<http://project2148131.tilda.ws/>

№ 161 від 11.06. 2025р.

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому
середовищі закладу загальної середньої освіти»
Лях Наталії Григорівни представленого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Ліцей №4 імені В'ячеслава Чорновола Південнівської міської ради Одеського району Одеської області виступав у 2024/2025 навчальному році базою для апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти розробленою здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

У межах апробації педагогічні працівники ознайомилися з методичними рекомендаціями для педагогів щодо використання цифрових інструментів у впровадженні національно-патріотичного виховання, який містив опис сучасних онлайн-інструментів, приклади практик. За матеріалами рекомендацій педагоги значно розширили цифровий інструментарій для використання у виховній роботі, зокрема з національно-патріотичного виховання, розроблено проєкт віртуального музею «Герої наших днів» з метою вшанування захисників і захисниць України – випускників ліцею.

За підсумками апробації зафіксовано помітний прогрес у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності педагогічних працівників. Розроблені матеріали дисертації «Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти» довели свою ефективність у реалізації умов освітнього процесу.

Директор

Тарас ПРОКОПЕЧКО

УКРАЇНА

Донецька область

**ОПОРНИЙ ЗАКЛАД ОСВІТИ «САРТАНСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ІМЕНІ ГЕРОЯ
УКРАЇНИ БОЙКА В. С. САРТАНСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ МАРІУПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

(«Сартанський ліцей»)

вул. Генерала Куркчі, 37, селище Сартана, м. Маріуполь, 87592. E-mail:
8_shkola@ukr.net

18.06.2025 № 22

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому
освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти»
Лях Наталії Григорівни, представленого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Опорний заклад освіти «Сартанський ліцей імені Героя України
Бойка В. С. Сартанської селищної територіальної громади Маріупольського
району Донецької області» виступав у 2024/2025 навчальному році базою
для апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків в
цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти,
розробленою здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня вищої
освіти ступеня доктором філософії КЗВО «Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

У межах апробації педагогічні працівники ознайомилися з
методичними рекомендаціями щодо впровадження національно-
патріотичного виховання із застосуванням цифрових технологій, які
включали опис актуальних онлайн-інструментів, приклади їх практичного
використання. Розширення власних цифрових компетентностей дозволило
активне залучення учнів основної школи до створення й реалізації
цифрових проєктів, що мають практичну суспільну цінність і сприяють
популяризації національної культури, історії та традицій з метою розвитку

здобувачів освіти громадянської свідомості, навичок соціальної відповідальності та здатності застосовувати цифрові інструменти. Важливими наслідками реалізації цієї умови є зростання рівня національно-патріотичної обізнаності здобувачів освіти, розвиток проєктного мислення, комунікативних умінь і навичок командної співпраці. Серед прикладів реалізованих ініціатив можна виокремити створення учнями цифрового проєкту «Герої мого краю», у межах якого вони зібрали й представили у вигляді онлайн-ресурсу історії про видатних земляків — учасників визвольної боротьби України; проведення інтерактивної онлайн-акції «Мій патріотичний вчинок», у якій здобувачі освіти публікували відео та пости з описом власних добрих справ для громади національно-патріотичного спрямування.

Директор

Тетяна ШКУРИНСЬКА

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
МАРІУПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МАРІУПОЛЬСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ № 47
МАРІУПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»
(КЗ «МАРІУПОЛЬСЬКА ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 47»
вул. Лута, буд. 32, м. Маріуполь, Донецька обл., 87520
email: 47zosh47@gmail.com, вебсайт <https://zosh47092.wixsite.com/mysite>
Код ЄДРПОУ: 23031598

19.06.2025

м. Маріуполь

№ 25/2025-і

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому
середовищі закладу загальної середньої освіти»
Лях Наталії Григорівни представленого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Комунальний заклад «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
№ 47 Маріупольської міської ради Донецької області» виступав у 2024/2025
навчальному році базою для апробації моделі національно-патріотичного
виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної
середньої освіти розробленою здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

У межах впровадження успішно були реалізовані педагогічні умови
використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного
контенту та організація соціально-значущих національно-патріотичних ініціатив
у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти.

Практична реалізація цієї педагогічної умови включала низку учнівських
ініціатив: подкаст-серію «Голоси предків», у якій здобувачі освіти записували
короткі аудіоісторії про видатних українських діячів, розповіді своїх рідних про

Продовження додатка X

важливі події в історії України, м. Маріуполя та поширювали їх у цифровому освітньому середовищі закладу освіти; проєкт «Цифровий герб родини», де здобувачі освіти, використовуючи графічні редактори, створювали власні герби, символічно поєднуючи елементи родинної та національної спадщини, з подальшим публічним захистом роботи у форматі відеопрезентації; онлайн-журнал «Ми — українці», який учні наповнювали власноруч створеними відео, статтями, фотоколажами, що висвітлюють українські традиції, свята, цінність мови, досягнення, а також особисті рефлексії на тему «Що для мене значить бути українцем?». Такі проєкти не лише поглибили знання здобувачів освіти про національні цінності, а й дали можливість кожному учаснику проявити себе як активного, свідомого громадянина України в умовах цифрової доби. Реалізація запропонованої моделі національно-патріотичного виховання доводить, що цифрове творче самовираження стає ефективним засобом комплексного особистісного розвитку здобувачів освіти та впливає на позитивну динаміку національно-патріотичної вихованості. Матеріали, створені в межах дисертаційного дослідження «Національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти», показали свою практичну результативність під час впровадження в освітній процес.

Т.в.о. директора

Ольга ХАРАМАН

**ДНІПРОВСЬКА ГІМНАЗІЯ № 128
ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ**

вул. Лікаря Ребініна, 4, м. Дніпро, 49061, тел. (095) 532-19-83
e-mail: zso128@dhp.dnipro rada.gov.ua Код ЄДРПОУ 26462637

19.06.2025 № 01/18-220

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому
середовищі закладу загальної середньої освіти»

Лях Наталії Григорівни, представленого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Дніпровська гімназія № 128 Дніпровської міської ради виступала у 2024/2025 навчальному році базою для апробації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти, розробленою здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

У межах апробації моделі акцентувалася увага реалізації педагогічної умови формування партнерської взаємодії між школою та батьками в цифровому середовищі. Основною метою було налагодження сталого цифрового діалогу між учасниками освітнього процесу для спільної участі в національно-патріотичному вихованні дітей. Через використання цифрових платформ забезпечувався доступ батьків до актуальної інформації, зворотного зв'язку з педагогами, а також участі у спільних ініціативах. Під час апробації спостерігалось активне долучення батьків до цифрових національно-патріотичних проєктів, які формують у дітей відчуття національної ідентичності. Серед таких ініціатив – створення інтерактивної карти «Місця сили моєї родини», де родини позначали важливі для них об'єкти культурної спадщини, а також участь у цифровому флешмобі «Пісня мого краю», під час якого родиною записувалися відео виконання народних пісень. Завдяки таким активностям зміцнюється емоційний зв'язок між поколіннями та зростає активність батьків у патріотичному вихованні.

За підсумками апробації зафіксовано підвищення рівня патріотичної свідомості учнів, зростання залученості родин до освітнього процесу та відповідального ставлення батьків до виховання дітей у дусі національних цінностей; позитивна динаміка у розширенні партнерської взаємодії в цифровому просторі, яка дозволяє школі й батькам спільно розвивати національну-патріотичну вихованість молодого покоління.

Матеріали дисертаційного дослідження «Національно-патріотичне виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти» продемонстрували свою результативність у практиці реального освітнього процесу.

Директор,
кандидат історичних наук, доцент,
вчитель вищої категорії,
вчитель-методист

Павло ЧОРНОБАЙ

**Опорний заклад
загальної середньої освіти
Селещинський ліцей**

Машівської селищної ради Полтавської області

вул. Миру, 49, 39430, с. Селещина, Полтавський район, Полтавська область

тел. 0(53)6491492, e-mail: celshkola@ukr.net Код ЄДРПОУ 23551694

від 26.06.2025р. № 01-16/130 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
«Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому
середовищі закладу загальної середньої освіти»

Лях Наталії Григорівни представленого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі 01 «Освіта/Педагогіка»
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Опорний заклад загальної середньої освіти Селещинський ліцей Машівської селищної ради Полтавської області виступав у 2024/2025 навчальному році базою для реалізації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти розробленою здобувачкою третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» Лях Наталією Григорівною.

У межах апробації педагогічні працівники активно користувалися цифровим навігатором, що містив опис сучасних онлайн-інструментів, приклади практик і алгоритми їх застосування.

За підсумками впровадження було зафіксовано значні позитивні зрушення у цифрових навичках педагогів, через використання нових форм, зокрема цифрового сторітелінгу в освітній діяльності. Розроблені матеріали дисертації «Національно-патріотичне виховання підлітків в цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти» довели свою ефективність у реальних умовах освітнього процесу.

Директор

Ліліана ГОРОБЕЦЬ

Список публікацій за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Статті у наукових виданнях,

що включені до переліку фахових видань України:

1. Лях Н. Г. Нормативно-правове забезпечення організації національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. № 1 (150). С. 111–116. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-16>

2. Лях Н. Критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості: сучасний погляд. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 219–224. DOI: <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2025-1-219-224>

3. Лях Н., Рищак Н. Національно-патріотичні цінності: сутність та визначення поняття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2025. № 1. С. 205–214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2025-1-205-214>

Статті у наукометричних виданнях:

4. Ягоднікова В., Лях Н. Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі: досвід реалізації. *Наша школа: науково-практичні студії*. 2024. №4(8). С. 111–118. DOI: [https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).335972](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).335972)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Лях Н. Використання дошки Padlet для реалізації завдань з військово-патріотичного виховання. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті: Матер. III Регіон. наук.-практич. конф. здоб. вищ. освіти та молодих науковців. / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. - Одеса, 2023. – 71 с., м. Одеса, 17 жовт. 2023 р. С. 19–22. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/b3d11961-fe0f-4c8c-90ed-11866b3e70bd/content>.*

6. Лях Н. Використання платформи RENDERFOREST для створення медіаконтенту з національно-патріотичного виховання. *Виховання громадянина-патріота в умовах реалізації завдань концепції «Нова українська школа»* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-й річниці від дня народж. Г. Ващенка, м. Кропивницький, 13 берез. 2023 р. уклад. О. Жосан. Кропивницький, 2023. С. 139–142.

7. Лях Н. Виховання патріотичних цінностей здобувачів загальної середньої освіти у цифровому освітньому середовищі як педагогічна проблема. *Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті* : Матеріали IV регіон. Науково-практ. конф. здобувачів вищ. освіти та молодих науковців, м. Одеса, 25 верес. 2024р. URL: <https://dspace.oano.od.ua/server/api/core/bitstreams/04db8972-e417-4586-b2c9-804d086a339b/content>.

8. Лях Н. Виховний вплив цифрового освітнього середовища на формування цінностей у здобувачів середньої освіти. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VI Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 трав. 2024 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 366–369.

9. Лях Н. Г. Використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту як педагогічна умова розвитку національно-патріотичної вихованості підлітків. *Scientific research: modern challenges and future prospects* : Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference, м. Munich, 9–11 черв. 2025 р. Munich, Germany, 2025. С. 460–463.

10. Лях Н. Г. Національно-патріотичне виховання в цифровому освітньому середовищі. *Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні* : матеріали IX облас. науково-практ. конф., м. Київ, 15 листоп. 2023 р. Краматорськ ; Київ :, 2023. С. 159–163.

11. Лях Н. Національно-патріотичне виховання на уроках математики. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку* : Матеріали VII Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 16 трав. 2025 р. Одеса, 2025. С. 332–334.

12. Лях Н. Педагогіка партнерства як умова національно патріотичного виховання учнів у цифровому освітньому просторі. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (13 трав. 2025 р. в режимі онлайн), м. Київ, 13 трав. 2025 р. 2025. С. 144–147.

13. Лях Н. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання через виховну мету уроку. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали V Всеукр. науково-практ. конф., м. Одеса, 19 трав. 2023 р. / ред. В. Ягоднікова. С. 337–340.